

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДАВИДЕНКО ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА

УДК 343.9:343.85

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВOPOPУШЕННЯМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ (НА МАТЕРІАЛАХ
ПРАКТИКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ **Т.М. Давиденко**

Науковий керівник: **Зубкова Любов Анатоліївна,**

кандидат юридичних наук, старший дослідник

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Давиденко Т. М. Кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки (на матеріалах практики країн Європейського Союзу). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

У дисертації здійснено одне з перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому на основі аналізу практики країн Європейського Союзу сформульовано кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, розкрито зміст європейських стандартів у цій сфері та обґрунтовано напрями їх імплементації до системи кримінологічного забезпечення економічної безпеки України з урахуванням умов воєнного стану, трансформації сучасних криміногенних загроз і необхідності посилення захисту фінансових інтересів держави.

У роботі запропоновано концептуалізацію запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу за такими напрямками: шахрайство, що посягає на фінансові інтереси і проявляється у незаконному використанні коштів європейських фондів, зловживаннях у сфері оподаткування та інших бюджетних формах; корупційні правопорушення; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; організована та транснаціональна економічна злочинність, що передбачає комплекс заходів з ідентифікації, відстеження, заморожування, арешту та конфіскації доходів і активів злочинного походження.

Аргументовано, що нормативно-правова система Європейського Союзу щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки становить цілісну, структурно впорядковану кримінологічну систему, яка ґрунтується на поєднанні норм міжнародного права, права Європейського Союзу та національного законодавства країн-членів і забезпечує економічну безпеку Союзу шляхом реалізації рішень Конгресів ООН з попередження

злочинності та кримінального правосуддя, міжнародних стратегій і програм протидії злочинності, директив і регламентів Європейського Союзу, кримінального законодавства країн-членів, а також практики ЄСПЛ.

На основі аналізу показників офіційної статистики за 2021–2025 рр. встановлено, що найбільш поширеними формами кримінальних правопорушень у сфері економіки країн Європейського Союзу є шахрайство, привласнення активів, конвертація (легалізація) грошових коштів та фальсифікація фінансової звітності, поширення яких зумовлюється комплексом взаємопов'язаних економічних, політико-правових, соціальних та інституційних детермінант, серед яких ключову роль відіграють нестабільність фінансових ринків, корупційні прояви, міграційні процеси та недосконалість механізмів фінансового контролю, що обумовлює формування сучасної кримінологічної політики Європейського Союзу щодо забезпечення економічної безпеки. Виокремлено розподіл детермінантів вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах Європейського Союзу на економічні, політико-правові, соціальні та інституційні, із визначенням міграційної кризи, зумовленої воєнними подіями в Україні, як самостійного криміногенного чинника, що впливає на трансформацію економічної безпеки країн Європейського Союзу.

Значну увагу приділено теоретичним підходам до розвитку кримінологічних парадигм у європейському просторі (класична, соціологічна, запобіжна, безпекова) та формуванню європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням за рівнями: національним, що відображає особливості теоретичних підходів і практичних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням у межах окремої держави-члена; регіональним, що формується у межах Європейського Союзу як об'єднання держав, пов'язаних спільними правовими традиціями та інституційними механізмами співпраці; міжнародним, що охоплює механізми співробітництва держав щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя, а також формування універсальних стандартів діяльності кримінальної юстиції щодо запобігання кримінальним правопорушенням.

Розроблено функціональну модель розподілу компетенції між суб'єктами взаємодії, за якою Європол здійснює кримінальний аналіз, розвідувально-інформаційну підтримку та оперативну координацію, Євроюст — процесуальну і юрисдикційну координацію, OLAF — запобігання правопорушенням, що посягають на фінансові інтереси Європейського Союзу, та їх захист, EPPO — розслідування і кримінальне переслідування таких правопорушень, тоді як вітчизняні суб'єкти забезпечують їх виявлення, документування та досудове розслідування, що в сукупності формує потребу в інституційному поєднанні можливостей кримінального аналізу, фінансового моніторингу, податкового контролю, прокурорської координації та міжнародного правоохоронного співробітництва.

Окремо охарактеризовано суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу шляхом їх систематизації за рівнями: безпековим — суб'єкти формування економічної та фінансово-економічної безпеки (Council of Europe, European Parliament, European Commission, European Central Bank, European Court of Auditors); стратегічним — міждержавні інституції формування кримінологічної політики у сфері економіки та забезпечення кримінологічної безпеки (Europol, EFEC, OLAF, EPPO, ECCD, GRECO, MONEYVAL, FATF); оперативно-запобіжним — суб'єкти реалізації кримінологічної політики Європейського Союзу, діяльність яких охоплює пруденційний економічний контроль (Financial Conduct Authority, BaFin), інститути внутрішнього аудиту та економічного контролю (Guardia di Finanza), системний моніторинг економічних операцій і платіжних транзакцій із використанням аналітичних технологій, розмежування повноважень органів економічних розслідувань (Bundeszentralamt für Steuern), а також інтеграцію економічної розвідки з антикорупційними механізмами та міжнародним обміном інформацією.

Обґрунтовано аргументи щодо імплементації у вітчизняне правове поле позитивних кримінологічних практик Європейського Союзу щодо забезпечення фіскальної безпеки, зокрема публічного декларування доходів громадян як

механізму підвищення фінансової прозорості, консолідації функцій фінансового контролю та розслідування у межах єдиних інституцій, запровадження інституту податкових консультантів із обов'язком розкриття схем оподаткування, криміналізації розмивання податкової бази і приховування прибутку, а також застосування ризик-орієнтованого підходу та цифрових інструментів аналітичного моніторингу фіскальних операцій.

Сформовано складові кримінологічного забезпечення безпеки у сфері економіки в країнах Європейського Союзу, до яких віднесено: об'єкт захисту — сферу економічної діяльності; характеристику криміногенної ситуації на об'єкті захисту як на рівні Європейського Союзу у цілому, так і в окремих державах і регіонах; суб'єктів забезпечення безпеки; заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що реалізуються на різних кримінологічних рівнях для досягнення належного стану безпеки шляхом мінімізації криміногенних ризиків, усунення причин та умов, а також підвищення ефективності інституційної взаємодії суб'єктів забезпечення.

Визначено перспективи впровадження в діяльність правоохоронних органів України механізмів оцінки ризиків, апробованих у країнах Європейського Союзу, які ґрунтуються на системному аналізі фінансових потоків, криміногенних факторів вразливості економічних секторів через реформування механізмів фінансового моніторингу та режиму подання звітів про підозрілу діяльність (Suspicious Activity Reports — SAR), запобігання відмиванню коштів (Money Laundering Regulations — MLR), посилення контролю за діяльністю юридичних осіб шляхом розвитку інституту реєстрів компаній («Companies House») із використанням сучасних інструментів кримінологічної розвідки.

Запропоновано кримінологічне розуміння контрольно-наглядової діяльності у сфері економіки як комплексного організаційно-правового механізму, який включає контрольно-перевірочні, реєстраційно-дозвільні, інформаційні та попереджувальні заходи, спрямовані на раннє виявлення ризиків, нейтралізацію криміногенних факторів, запобігання правопорушенням

та формування ефективного механізму захисту економічної безпеки держави з урахуванням трансформаційних економічних процесів.

Удосконалено наукові підходи до розуміння міжнародного співробітництва у сфері запобігання економічній злочинності шляхом виокремлення у його структурі правоохоронного, прокурорського, фінансово-моніторингового, податково-контрольного та безпекового компонентів.

Доведено, що в умовах європейського вектору розвитку України запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу слід розглядати як самостійний і комплексний об'єкт кримінологічного дослідження, що дає змогу встановити закономірності функціонування сучасної європейської політики щодо забезпечення економічної безпеки, визначити її найбільш ефективні механізми та окреслити перспективи імплементації кращих кримінологічних практик у вітчизняну правоохоронну практику.

Ключові слова: запобігання, кримінальне правопорушення, економіка, фінанси, Європейський Союз, європейські стандарти, кримінологічна характеристика, економічна безпека, фіскальна безпека, кримінологічна безпека, кримінальна юстиція, контроль, нагляд, взаємодія.

ANNOTATION

Davydenko T. M. Criminological principles of preventing criminal offenses in the sphere of economy (based on the practice of European Union countries). – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – «Law». – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation is one of the first comprehensive monographic studies in Ukraine, which, based on an analysis of the practice of the European Union countries, formulates criminological principles for preventing criminal offenses in the economic sphere, reveals the content of European standards in this area, and substantiates the directions of their implementation in the system of criminological support for the economic security of Ukraine, taking into account the conditions of martial law, the transformation of modern criminogenic threats, and the need to strengthen the protection of the financial interests of the State.

The work proposes a conceptualization of the prevention of criminal offenses in the economic sphere in European Union countries along the following areas: fraud affecting financial interests and manifested in the illegal use of European funds, abuses in taxation and other budgetary forms; corruption offenses; legalization (laundering) of proceeds of crime; organized and transnational economic crime, which involves a set of measures for identifying, tracing, freezing, seizing, and confiscating criminal proceeds and assets.

It is argued that the regulatory and legal system of the European Union concerning the prevention of criminal offenses in the economic sphere constitutes a coherent, structurally organized criminological system based on a combination of norms of international law, European Union law, and the national legislation of Member States. This system ensures the economic security of the Union through the implementation of the decisions of the UN Congresses on Crime Prevention and Criminal Justice, international strategies and programs for combating crime,

European Union directives and regulations, the criminal legislation of Member States, as well as the case-law of the European Court of Human Rights.

Based on the analysis of official statistics for 2021-2025, it was established that the most common forms of criminal offenses in the economy of the European Union countries are fraud, asset misappropriation, conversion (legalization) of funds, and falsification of financial statements, the spread of which is due to a complex of interrelated economic, political-legal, social, and institutional determinants, among which the instability of financial markets, corruption, migration processes, and imperfection of financial control mechanisms play a key role, which determines the formation of a modern criminological policy of the European Union to ensure economic security. The division of determinants of committing criminal offenses in the economic sphere in the countries of the European Union into economic, political and legal, social and institutional ones is highlighted, with the definition of the migration crisis caused by military events in Ukraine as an independent criminogenic factor that affects the transformation of the economic security of the countries of the European Union.

Considerable attention is paid to theoretical approaches to the development of criminological paradigms in the European space (classical, sociological, preventive, security-based) and to the formation of a European system for the prevention of criminal offenses at different levels: national, reflecting the specifics of theoretical approaches and practical mechanisms within individual Member States; regional, formed within the European Union as an association of states linked by common legal traditions and institutional mechanisms of cooperation; and international, covering mechanisms of cooperation between states in crime prevention and criminal justice, as well as the development of universal standards for criminal justice activities in preventing criminal offenses.

A functional model for the distribution of competencies among interacting entities has been developed. Under this model, Europol carries out criminal analysis, intelligence and information support, and operational coordination; Eurojust ensures procedural and jurisdictional coordination; OLAF is responsible for preventing

offenses affecting the financial interests of the European Union and protecting them; EPPO conducts investigations and prosecutes such offenses; while domestic entities ensure their detection, documentation, and pre-trial investigation. Taken together, this forms the need for institutional integration of capabilities in criminal analysis, financial monitoring, tax control, prosecutorial coordination, and international law enforcement cooperation.

The subjects of prevention of criminal offenses in the economic sphere in European Union countries are separately characterized through their systematization by levels: security level – entities responsible for shaping economic and financial-economic security (Council of Europe, European Parliament, European Commission, European Central Bank, European Court of Auditors); strategic level – interstate institutions shaping criminological policy in the economic sphere and ensuring criminological security (Europol, EFECC, OLAF, EPPO, ECCD, GRECO, MONEYVAL, FATF); operational-preventive level – entities implementing the criminological policy of the European Union, whose activities include prudential economic control (Financial Conduct Authority, BaFin), institutions of internal audit and economic control (Guardia di Finanza), systemic monitoring of economic operations and payment transactions using analytical technologies, delimitation of powers of economic investigation bodies (Bundeszentralamt für Steuern), as well as integration of economic intelligence with anti-corruption mechanisms and international information exchange.

Arguments are substantiated for the implementation of positive criminological practices of the European Union in the domestic legal field to ensure fiscal security, in particular, public declaration of citizens' income as a mechanism for increasing financial transparency, consolidation of financial control and investigation functions within single institutions, introduction of the institute of tax consultants with the obligation to disclose tax schemes, criminalization of tax base erosion and profit concealment, as well as the use of a risk-oriented approach and digital tools for analytical monitoring of fiscal transactions.

The components of criminological support for security in the economic sphere in European Union countries have been formed, including: the object of protection – the sphere of economic activity; the characteristics of the criminogenic situation at the object of protection both at the level of the European Union as a whole and in individual states and regions; the subjects ensuring security; and preventive measures implemented at different criminological levels to achieve an appropriate level of security by minimizing criminogenic risks, eliminating causes and conditions, and enhancing the effectiveness of institutional interaction among the entities involved.

Prospects for the implementation in the activities of Ukrainian law enforcement agencies of risk assessment mechanisms tested in European Union countries have been identified. These mechanisms are based on a systemic analysis of financial flows and criminogenic vulnerability factors of economic sectors through reforming financial monitoring mechanisms and the regime of submitting Suspicious Activity Reports (SAR), preventing money laundering (Money Laundering Regulations – MLR), strengthening control over legal entities through the development of company registers («Companies House»), and the use of modern tools of criminological intelligence.

A criminological understanding of control and supervisory activity in the economic sphere is proposed as a comprehensive organizational and legal mechanism that includes inspection and verification, registration and licensing, informational, and preventive measures aimed at early identification of risks, neutralization of criminogenic factors, prevention of offenses, and the formation of an effective mechanism for protecting the economic security of the state, taking into account transformational economic processes.

Scientific approaches to understanding international cooperation in the field of preventing economic crime have been improved by distinguishing within its structure law enforcement, prosecutorial, financial monitoring, tax control, and security components.

It is proven that in the conditions of the European vector of development of Ukraine, the prevention of criminal offenses in the sphere of economy in the

countries of the European Union should be considered as an independent and comprehensive object of criminological research, which makes it possible to establish the regularities of the functioning of modern European policy on ensuring economic security, to determine its most effective mechanisms and to outline the prospects for implementing the best criminological practices in domestic law enforcement practice.

Keywords: prevention, criminal offense, economy, finance, European Union, European standards, criminological characteristics, economic security, fiscal security, criminological security, criminal justice, control, supervision, interaction.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Davydenko T. Subjects of prevention of criminal offences in the field of economy in the countries of the European union. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6 (340). pp. 59-65. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.6.10>

2. Давиденко Т. М. Нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах європейського союзу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 1. С. 165-172. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.27>

3. Давиденко Т. М. Взаємодія суб'єктів європейського союзу та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. №1 (341). С.37-43. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2025.1.07>

4. Давиденко Т. М. Контрольно-наглядова діяльність та її вплив на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. №2 (342). С. 27-34. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2025.2.05>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Давиденко Т. М. Кримінологічні парадигми та їх вплив на формування міждержавної європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика* : матеріали кругл. столу (Київ, 26 трав. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 63–67.

6. Давиденко Т. М. Форми та види використання спеціальних економічних під час запобігання кримінальним правопорушенням. *Актуальні*

питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 1 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 282–286.

7. Давиденко Т. М. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали кругл. столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 77–79.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ	
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	
В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	29
1.1. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу як об'єкт кримінологічного дослідження	29
1.2. Нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу	51
1.3. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах Європейського Союзу	75
Висновки до розділу 1	96
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ	
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	
В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	101
2.1. Кримінологічні парадигми та їх вплив на формування міждержавної європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням	101
2.2. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу	118
2.3. Кримінологічне забезпечення фіскальної безпеки у країнах Європейського Союзу	141
Висновки до розділу 2	162

РОЗДІЛ 3. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У

СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 166

3.1. Кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу 166

3.2. Контрольно-наглядова діяльність та її вплив на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки 185

3.3. Взаємодія суб'єктів Європейського Союзу та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки..... 201

Висновки до розділу 3 220

ВИСНОВКИ..... 224

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 231

ДОДАТКИ..... 259

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЕБ – Бюро економічної безпеки

ДПС – Державна податкова служба

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СБУ – Служба безпеки України

США – Сполучені Штати Америки

ст. – стаття

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Характерною ознакою сучасного етапу розвитку міжнародних відносин є поглиблення глобалізаційних та інтеграційних процесів, що охоплюють економічну, фінансову, правову та безпекову сфери. На початку XXI ст. економічний розвиток держав дедалі більше визначається не лише внутрішніми чинниками, а й інтенсивністю міждержавної взаємодії, транснаціоналізацією фінансових потоків, розширенням цифрових ринків та зростанням ролі міжнародних і наднаціональних інституцій. Особливо виразно такі процеси проявляються в межах ЄС як найбільш інтегрованого міждержавного об'єднання, в якому спільна економічна політика, єдиний ринок, свобода руху капіталу, товарів, послуг і осіб, а також уніфікація правового регулювання істотно впливають не лише на розвиток господарських відносин, а й на характер криміногенних загроз у сфері економіки. На підтвердження, якщо у 2021 р. в країнах Європи було винесено 13770 обвинувальних вироків за кримінальні правопорушення у сфері економіки, то у 2025 р. – уже 19 540. Водночас частка осіб, засуджених за такі правопорушення, становила 27,2 % у 2021 р. та 23,3 % у 2025 р., що відображає відносну стабільність цього сегмента злочинності, однак не свідчить про її реальне скорочення.

Найбільш поширеними формами економічної злочинності у країнах ЄС є шахрайства, пов'язані з ухиленням від сплати податків, незаконними фінансовими операціями, маніпуляціями з банківськими рахунками та легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, конвертація грошових активів, корупційні правопорушення, включаючи зловживання службовим становищем, одержання неправомірної вигоди та конфлікт інтересів, злочинне використання бюджетних коштів і фінансових ресурсів ЄС, насамперед через незаконне використання європейських фондів, а також фальсифікація фінансової звітності, яка, попри меншу поширеність, спричиняє найбільші матеріальні збитки. Особливе місце в структурі економічної злочинності

посідають великі фінансові центри Європи, зокрема Брюссель, Франкфурт-на-Майні, Париж, Амстердам, Мілан та Люксембург, де зосереджені міжнародні банки, інвестиційні фонди та інші ключові фінансові інституції.

За таких умов запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки перетворюється на один із ключових напрямів забезпечення економічної безпеки країн-членів ЄС, зокрема йдеться про захист бюджетних, фіскальних, банківських, інвестиційних чи корпоративних інтересів, а й про створення ефективного механізму протидії криміногенним процесам, які дестабілізують фінансовий ринок, підривають довіру до інститутів держави, формують тіньові економічні практики та посилюють ризики транснаціональної організованої злочинності. Саме тому правовий порядок ЄС, його інституційна архітектура та апробовані кримінологічні моделі запобігання кримінальним загрозам у сфері економіки становлять значний науковий і практичний інтерес для вітчизняної кримінології.

Теоретичним підґрунтям дослідження щодо кримінологічного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням, у тому числі у сфері економіки, розробляли В. С. Батиргарєєва, В. М. Бесчастний, В. В. Василевич, М. Г. Вербенський, І. А. Вітюк, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джу́жа, Г. В. Дідківська, В. М. Др'омін, О. О. Дудоров, А. П. Закалюк, Н. М. Зотов, О. Г. Кальман, О. Є. Користін, М. Г. Колодяжний, О. М. Костенко, О. Г. Кулик, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, С. А. Мозоль, Є. С. Назимко, А. А. Небитов, Ю. В. Нікітін, В. М. Попович, Ю. В. Орлов, Т. О. Рекуненко, В. В. Сазонов, Ю. В. Тарасевич, Д. М. Тичина, О. В. Тихонова, В. В. Черней, С. С. Чернявський, В. І. Ша́кун та інші.

Серед зарубіжних учених окремі аспекти запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, а також захисту фінансових інтересів ЄС досліджували Ernesto U. Savona, Michael Levi, Petrus C. van Duyne, Letizia Paoli, Tom Vander Beken, Nicholas Ryder, Valsamis Mitsilegas, Georgios A. Antonopoulos, Anna Sergi, Stefano Caneppele, Nina Peršak, Vincenzo Ruggiero та ін.

Водночас, визнаючи вагомий внесок зазначених науковців у розроблення відповідної проблематики, слід наголосити, що комплексні кримінологічні дослідження запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки саме на матеріалах практики країн ЄС, з урахуванням сучасних транснаціональних, цифрових, фінансових та воєнно-політичних викликів, залишаються недостатньо розробленими. Особливої актуальності така проблематика набуває в умовах повномасштабної війни проти України, нестабільності європейського ринку капіталів, посилення залежності економічних систем від міжнародних фінансових механізмів та необхідності імплементації ефективних європейських стандартів у національну систему запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного кримінологічного осмислення сучасних форм, тенденцій, детермінант і механізмів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС, а також потребою використання апробованих європейських підходів для підвищення ефективності кримінологічного забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану, євроінтеграції та трансформації сучасних криміногенних загроз.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний науковий напрям сформовано з урахуванням сучасних міжнародних та національних стратегічних орієнтирів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, удосконалення системи кримінального правосуддя та зміцнення верховенства права й узгоджується з положеннями Кіотської декларації про зміцнення потенціалу у сфері запобігання злочинності та правосуддя (ухваленої на Чотирнадцятому Конгресі ООН з питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя, м. Кіото, Японія, 2021 р.), а також Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126), Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021), Цілей сталого розвитку України на період до 2030

року (Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019), Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року (рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27.12.2019 р. № 797), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 р. № 326), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2025–2029 роки (рішення Вченої ради від 30 грудня 2024 р., протокол № 25).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 28 липня 2022 року (протокол № 11), уточнено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 грудня 2025 року (протокол № 25).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є теоретичне узагальнення та розв’язання комплексної науково-прикладної задачі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки на матеріалах практики країн ЄС, а також розроблення пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення вітчизняного законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- визначити зміст запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС як об’єкта кримінологічного дослідження;
- узагальнити нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС;
- надати кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС;
- розкрити зміст кримінологічно-правових парадигм та їх вплив на формування міждержавної європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням;
- систематизувати суб’єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС;

- виокремити стратегічні орієнтири інституційного кримінологічного забезпечення фінансової безпеки у країнах ЄС;

- охарактеризувати кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС;

- окреслити роль контрольно-наглядової діяльності у запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері економіки;

- запропонувати шляхи взаємодії суб'єктів ЄС та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Предмет дослідження – кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки на матеріалах практики країн ЄС.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення зумовлених нею задач використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, зокрема *діалектичний* – для дослідження кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС в їх розвитку, взаємозв'язку та взаємообумовленості з процесами економічної, фінансової та фінансової безпеки, а також для з'ясування закономірностей формування і реалізації відповідної кримінологічної політики (розділи 1–3); *системно-структурний* – для аналізу запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки як цілісного об'єкта кримінологічного дослідження, складного багаторівневого явища та елемента системи забезпечення економічної безпеки країн ЄС (розділи 1–3); *історико-правовий* – для розкриття етапів становлення та розвитку нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС, а також генезису кримінологічно-правових парадигм у цій сфері (підрозділи 1.2, 2.1); *формально-логічний* – для визначення понятійно-категоріального апарату дослідження, з'ясування змісту базових дефініцій, формулювання авторських підходів і надання кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС (підрозділи 1.1,

1.3, 2.1); *статистичний* – для аналізу кількісно-якісних показників кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС, виявлення їх динаміки, структури, рівня латентності та територіальних особливостей поширення (підрозділ 1.3); *компаративістський* – для порівняння нормативно-правових, інституційних та організаційно-практичних підходів до запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС та в Україні, а також для оцінки можливостей імплементації позитивного європейського досвіду у вітчизняне законодавство і правозастосовну практику (підрозділи 2.2, 2.3, 3.2, 3.3); *контент-аналіз* – під час опрацювання міжнародних, європейських і національних нормативно-правових актів, аналітичних матеріалів, статистичних звітів, документів інституцій ЄС та практики діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 3.1–3.3); *соціологічний* – для узагальнення емпіричних даних, оцінювання окремих показників ефективності взаємодії суб'єктів запобігання та виявлення основних тенденцій у відповідній сфері (підрозділи 2.2, 3.2, 3.3); *моделювання* – для побудови цілісної моделі взаємодії суб'єктів ЄС та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, а також розроблення пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства й відповідної правозастосовної практики (підрозділ 3.3, висновки до розділів 1–3, загальні висновки).

Емпіричну базу дослідження становлять результати опитування 96 слідчих Національної поліції, 75 детективів БЕБ; офіційні статистичні, аналітичні, звітні, інформаційно-довідкові та узагальнені практичні матеріали суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС, а саме матеріали Council of Europe, European Parliament, European Commission, European Central Bank, European Court of Auditors, Europol, EFEC, OLAF, EPPO, ECCD, GRECO, MONEYVAL, FATF, Financial Conduct Authority, BaFin, Guardia di Finanza, Bundeszentralamt für Steuern та інших інституцій, а

також Офісу Генерального прокурора України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби фінансового моніторингу України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому на основі аналізу практики країн ЄС сформульовано кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, розкрито зміст європейських стандартів у цій сфері та обґрунтовано напрями їх імплементації до системи кримінологічного забезпечення економічної безпеки України з урахуванням умов воєнного стану, трансформації сучасних криміногенних загроз і необхідності посилення захисту фінансових інтересів держави. Найсуттєвішими вважаються наступні положення:

вперше:

– доведено, що в умовах європейського вектору розвитку України, запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС слід розглядати як самостійний і комплексний об'єкт кримінологічного дослідження, що дозволяє встановити закономірності функціонування сучасної європейської політики щодо забезпечення економічної безпеки, встановити її найбільш ефективні механізми та окреслити перспективи імплементації кращих кримінологічних практик у вітчизняну правоохоронну практику;

– аргументовано, що нормативно-правова система ЄС щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки становить цілісну, структурно впорядковану кримінологічну систему, яка ґрунтується на поєднанні норм міжнародного права, права ЄС та національного законодавства країн-членів і забезпечує економічну безпеку Союзу шляхом реалізації рішень Конгресів ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, міжнародних стратегій і програм протидії злочинності, директив і регламентів ЄС, кримінального законодавства країн-членів, а також практики ЄСПЛ;

– на основі аналізу показників офіційної статистики за 2021–2025 рр. встановлено, що найбільш поширеними формами кримінальних правопорушень у сфері економіки країн ЄС є шахрайство, привласнення активів, конвертація

(легалізація) грошових коштів та фальсифікація фінансової звітності, поширення яких зумовлюється комплексом взаємопов'язаних економічних, політико-правових, соціальних та інституційних детермінант, серед яких ключову роль відіграють нестабільність фінансових ринків, корупційні прояви, міграційні процеси та недосконалість механізмів фінансового контролю, обумовлюючи формування сучасної кримінологічної політики ЄС щодо забезпечення економічної безпеки;

– сформовані складові кримінологічного забезпечення безпеки у сфері економіки в країнах ЄС: (1) об'єкт захисту – сфера економічної діяльності; (2) характеристика криміногенної ситуації на об'єкті захисту як на рівні ЄС в цілому, так і в окремих державах та регіонах (стан, структура, динаміка економічної злочинності, встановлення детермінант, ідентифікація типових кримінологічних ознак організованих груп і транснаціональних злочинних організацій); (3) суб'єкти забезпечення безпеки; (4) заходи запобігання кримінальним правопорушенням з реалізацією на різних кримінологічних рівнях для досягнення належного стану безпеки шляхом мінімізації криміногенних ризиків, усунення причин та умов, підвищення ефективності інституційної взаємодії суб'єктів забезпечення;

– розроблено функціональну модель розподілу компетенції між суб'єктами взаємодії, за якою Європол здійснює кримінальний аналіз, розвідувально-інформаційну підтримку та оперативну координацію, Євроюст – процесуальну і юрисдикційну координацію, OLAF – запобігання правопорушенням, що посягають на фінансові інтереси ЄС, та їх захист, ЕРРО – розслідування і кримінальне переслідування таких правопорушень, тоді як вітчизняні суб'єкти забезпечують їх виявлення, документування та досудове розслідування, що в сукупності формує потребу в інституційному поєднанні можливостей кримінального аналізу, фінансового моніторингу, податкового контролю, прокурорської координації та міжнародного правоохоронного співробітництва;

удосконалено:

– розподіл детермінантів вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС на економічні, політико-правові, соціальні, інституційні, із виокремленням міграційної кризи, зумовленої воєнними подіями в Україні, як самостійного криміногенного чинника, що впливає на трансформацію економічної безпеки країн ЄС;

– теоретичні підходи до розвитку кримінологічних парадигм у європейському просторі (класична, соціологічна, запобіжна, безпекова) та формування європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням за рівнями: національним (особливості теоретичних підходів і практичних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням у межах окремої країни), регіональним (формується у межах групи країн, об'єднаних спільними правовими традиціями та інституційними механізмами співпраці щодо запобігання кримінальним правопорушенням – ЄС) і міжнародним (охоплює механізми співробітництва країн щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя, формування універсальних стандартів діяльності кримінальної юстиції щодо запобігання кримінальним правопорушенням);

– характеристику суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС шляхом їх систематизації за рівнями: безпековим – суб'єкти формування економічної та фінансово-економічної безпеки Council of Europe; European Parliament; European Commission; European Central Bank; European Court of Auditors; стратегічним – міждержавні інституції формування кримінологічної політики у сфері економіки та забезпечення кримінологічної безпеки (Europol, EFEC, OLAF, EPPO, ECCD, GRECO, MONEYVAL, FATF); оперативно-запобіжним – суб'єкти реалізації кримінологічної політики ЄС, діяльність яких охоплює пруденційний економічний контроль (Financial Conduct Authority, BaFin), інститути внутрішнього аудиту та економічного контролю (Guardia di Finanza), системний моніторинг економічних операцій і платіжних транзакцій із використанням аналітичних технологій, розмежування повноважень органів економічних розслідувань (Bundeszentralamt für Steuern), а також інтеграцію економічної

розвідки з антикорупційними механізмами та міжнародним обміном інформацією;

– кримінологічне розуміння контрольно-наглядової діяльності у сфері економіки як комплексного організаційно-правового механізму, який включає контрольно-перевірочні, реєстраційно-дозвільні, інформаційні та попереджувальні заходи, які спрямовані на раннє виявлення ризиків, нейтралізацію криміногенних факторів, запобігання правопорушенням та формування ефективного механізму захисту економічної безпеки країни з урахуванням трансформаційних економічних процесів;

– наукові підходи до розуміння міжнародного співробітництва у сфері запобігання економічній злочинності шляхом виокремлення у його структурі правоохоронного, прокурорського, фінансово-моніторингового, податково-контрольного та безпекового компонентів;

дістало подальший розвиток:

– концептуалізація запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС за напрямками: шахрайство, що посягає на фінансові інтереси і проявляється у незаконному використанні коштів європейських фондів, зловживаннях у сфері оподаткування та інших бюджетних формах; корупційні правопорушення; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; організована та транснаціональна економічна злочинність, що передбачає комплекс заходів по ідентифікації, відстеженні, заморожуванні, арешту та конфіскації доходів і активів злочинного походження;

– наукове обґрунтування нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС як багаторівневої системи правового регулювання, що ґрунтується на поєднанні нормативно-правових актів права ЄС основного та оперативного рівнів, які формують єдині стандарти криміналізації економічних правопорушень, відповідальності юридичних осіб, протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, захисту фінансових інтересів Союзу та функціонування наднаціональних інституцій й забезпечує гармонізацію кримінологічної

політики держав-членів і створює правові передумови для формування ефективної системи запобігання економічній злочинності в межах ЄС;

– аргументи щодо імплементації у вітчизняне правове поле позитивних кримінологічних практик ЄС щодо забезпечення фіскальної безпеки: публічне декларування доходів громадян як механізм підвищення фінансової прозорості; консолідація функцій фінансового контролю та розслідування у межах єдиних інституцій; запровадження інституту податкових консультантів із обов'язком розкриття схем оподаткування; криміналізація розмивання податкової бази і приховування прибутку; застосування ризик-орієнтованого підходу та цифрових інструментів аналітичного моніторингу фіскальних операцій;

– перспективи впровадження в діяльність правоохоронних органів України механізмів оцінки ризиків в країнах ЄС, які базуються на системному аналізі фінансових потоків, криміногенних факторів вразливості економічних секторів через реформування механізмів фінансового моніторингу та режиму подання звітів про підозрілу діяльність (Suspicious Activity Reports – SAR); запобігання відмиванню коштів (Money Laundering Regulations – MLR); посилення контролю за діяльністю юридичних осіб шляхом розвитку інституту реєстрів компаній («Companies House») із використанням сучасних інструментів кримінологічної розвідки (пошукових систем – OneLogin, Python, та технологій – BigData Technologies, Internet of Things Technologies);

– положення щодо ролі України у європейській системі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки не лише як об'єкта адаптації до стандартів ЄС, а як активного суб'єкта спільного безпекового та правоохоронного простору.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

науково-дослідній діяльності – як теоретико-методологічна основа для подальших наукових досліджень проблем кримінологічного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, а також

удосконалення діяльності органів правопорядку у цій сфері (акт Національної академії внутрішніх справ від 20 травня 2026 року № 169-нд);

правозастосовній діяльності – для розроблення та вдосконалення відомчих і міжвідомчих нормативно-правових актів, методичних рекомендацій з питань запобігання кримінальним правопорушенням, а також під час проведення занять у системі службової підготовки працівників слідчих та інших уповноважених підрозділів;

освітньому процесі – під час підготовки лекцій, навчальних і навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань та інших дидактичних матеріалів із кримінології, а також при проведенні різних видів занять у процесі підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» і в системі підвищення кваліфікації працівників системи МВС України, ДПС, БЕБ, прокуратури, Держфінмоніторингу (акт Національної академії внутрішніх справ від 20 травня 2026 року № 168-оп).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації дисертації доповідалися та були оприлюднені у виступах автора на науково-практичній конференції та круглих столах, зокрема: «Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика» (м. Київ, 26 травня 2023 р.); «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України» (м. Київ, 1 листопада 2024 р.); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (м. Київ, 6 грудня 2024 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у семи наукових публікаціях, з яких чотири статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, трьох тезах наукових повідомлень на науково-практичній конференції та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (270 джерел на 28 сторінках) і трьох додатків, загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок, із них основного тексту 224 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВOPOPУШЕННЯМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу як об'єкт кримінологічного дослідження

Сучасні суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації, зумовлені запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану, суттєво змінюють умови функціонування національної економіки та системи забезпечення її безпеки, що, у свою чергу, обумовлює необхідність переосмислення теоретико-методологічних підходів до запобігання злочинності у сфері економіки. Воєнні виклики, масштабні економічні втрати, структурна перебудова господарських процесів, а також активізація транснаціональних кримінальних практик створюють нові криміногенні ризики, які потребують комплексного наукового осмислення з урахуванням сучасних європейських підходів до протидії економічній злочинності. У цих умовах особливої актуальності набуває дослідження кримінологічних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки [65, с. 451], що застосовуються у країнах Європи, оскільки саме європейський досвід характеризується високим рівнем системності, інтегрованості превентивних заходів та поєднанням кримінально-правових, фінансових, адміністративних і аналітичних інструментів протидії економічним правопорушенням.

Процеси європейської інтеграції України, що супроводжуються гармонізацією національного законодавства з правом ЄС, імплементацією міжнародних стандартів фінансового контролю, антикорупційної політики та захисту економічної безпеки, формують нові орієнтири для розвитку національної системи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері

економіки. У цьому контексті особливого значення набуває вивчення кримінологічних моделей, що функціонують у європейських державах, зокрема механізмів міжвідомчої координації, систем ризик-орієнтованого фінансового моніторингу, аналітичного супроводу боротьби з економічною злочинністю, а також практики взаємодії правоохоронних, контрольних та фінансових інституцій.

Водночас Україна перебуває на етапі складної боротьби за державність, національну ідентичність і територіальну цілісність, що супроводжується значними деструктивними процесами в економічній сфері, зокрема порушенням виробничих і логістичних ланцюгів, зростанням тінізації економіки, поширенням корупційних ризиків та активізацією кримінальних посягань на бюджетні, фінансові й матеріальні ресурси держави. У таких умовах формування ефективної системи економічної безпеки потребує не лише вдосконалення національного законодавства, а й використання напрацьованих у країнах Європи кримінологічних підходів.

Створення в межах ЄС простору вільного пересування осіб, товарів, послуг і капіталів стало важливим чинником поглиблення економічної інтеграції та розвитку внутрішнього ринку, що сприяло підвищенню рівня економічної активності, соціальної мобільності та інституційної взаємодії держав-членів. Водночас зазначені інтеграційні процеси спричинили появу нових криміногенних викликів, пов'язаних із розширенням можливостей для транскордонної економічної злочинності, зловживань у сфері фінансових операцій, шахрайства, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та інших форм економічних правопорушень. У зв'язку з цим постала об'єктивна потреба трансформації простору вільного пересування у комплексний простір свободи, безпеки та правосуддя, який забезпечував би належний рівень правового контролю, координації правоохоронної діяльності та ефективного запобігання кримінальним правопорушенням. Важливим етапом формування такої системи стало підписання 7 лютого 1992 року Маастрихтського договору, що набув чинності 1 листопада 1993 року [82].

Маастрихтський договір (Maastricht Treaty), відомий також як Договір про ЄС, започаткував новий етап інституційного розвитку європейської інтеграції, фактично створивши ЄС як політико-правове об'єднання держав. Документ був підписаний у місті Маастрихт (Нідерланди) державами-учасниками Європейських співтовариств та став результатом тривалих переговорів щодо поглиблення політичного, економічного й валютного співробітництва. Зазначений договір передбачав формування економічного та валютного союзу із запровадженням спільної валюти євро, а також закріплював структуру функціонування ЄС [194, с. 313-314]. Одночасно у правовий обіг було введено саму назву «Європейський Союз», а також визначено ключові стратегічні цілі інтеграційного об'єднання, серед яких: сприяння соціально-економічному прогресу держав-членів шляхом створення простору без внутрішніх кордонів; формування економічного і валютного союзу; запровадження інституту європейського громадянства; розвиток спільної зовнішньої та безпекової політики; а також поглиблення співпраці у сфері правосуддя і внутрішніх справ, включно із забезпеченням належного рівня захисту прав громадян держав-членів.

Інституційна модель ЄС, сформована на основі Маастрихтського договору, об'єднала Європейські співтовариства із двома додатковими напрямками політичної співпраці – спільною зовнішньою та безпековою політикою і співробітництвом у сфері правосуддя та внутрішніх справ. Одночасно було створено низку нових інституцій та механізмів демократичного і правового контролю, зокрема посади європейського омбудсмена, європейського інспектора із захисту даних, Комітет регіонів, а також удосконалено процедури прийняття рішень через механізм спільного ухвалення актів та розширення застосування голосування кваліфікованою більшістю.

На початковому етапі розвитку європейської інтеграції регуляторна діяльність Європейських співтовариств була зосереджена переважно на економічних і торговельних питаннях, пов'язаних із функціонуванням

внутрішнього ринку. Водночас поступово відбувалося розширення компетенції наднаціональних інституцій. Найбільш вагомими повноваженнями були наділені Європейська Комісія та Європейський суд, які, будучи формально незалежними від урядів держав-членів, здійснюють значний вплив на формування правового простору Союзу. Важливу роль у демократичному забезпеченні діяльності ЄС відіграє Європейський парламент, депутати якого обираються безпосередньо громадянами держав-членів. Засновники ЄС також задекларували намір поступового розширення повноважень Союзу у сферах зовнішньої політики, оборони та судочинства, що знайшло подальше відображення в еволюції інституційної архітектури ЄС, хоча реалізація цих намірів вимагала тривалих переговорів та узгоджень із національними урядами держав-учасниць [23, с. 281-282].

Важливим елементом функціонування економічного і валютного союзу стали так звані Маастрихтські критерії конвергенції, які визначають базові макроекономічні вимоги для держав, що прагнуть приєднатися до ЄС або інтегруватися до його валютної системи. До таких критеріїв належать: обмеження дефіциту державного бюджету на рівні не більше 3 % валового внутрішнього продукту; державний борг на рівні не більше 60 % ВВП; участь держави протягом щонайменше двох років у механізмі валютних курсів із підтриманням стабільності національної валюти; рівень інфляції, що не перевищує більш ніж на 1,5 % середній показник трьох держав-членів із найнижчими темпами інфляції; а також довгострокові процентні ставки за державними облігаціями, що не перевищують більш ніж на 2 % відповідні показники країн із найбільш стабільними цінами [156, с. 27-28]. Запровадження таких критеріїв сприяло формуванню стабільного макроекономічного середовища, яке одночасно виступає важливим чинником запобігання фінансовим зловживанням та іншим кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Подальший розвиток правових засад європейської інтеграції відбувся з прийняттям Договору про заснування Європейської Спільноти, положення

якого визначили основні напрями формування спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також реалізації спільних політик і програм діяльності. Відповідно до статей 3–4 зазначеного договору, ключовими завданнями діяльності Спільноти визначено забезпечення гармонійного, збалансованого і стабільного розвитку економічної діяльності, досягнення високого рівня зайнятості та соціального захисту, утвердження принципу рівності жінок і чоловіків, підтримання стабільного та безінфляційного економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності економік держав-членів, забезпечення високого рівня захисту довкілля, а також зміцнення економічної і соціальної згуртованості та солідарності між державами-учасницями [44].

На сучасному етапі розвиток цієї сфери визначається стратегічними програмними документами ЄС, зокрема програмами розвитку простору свободи, безпеки та правосуддя, що передбачають поглиблення міждержавної взаємодії у сфері правоохоронної діяльності, удосконалення механізмів обміну інформацією, розширення доступності правоохоронних баз даних, посилення ролі аналітичних і координаційних структур ЄС, а також підвищення ефективності протидії транснаціональній та організованій злочинності. Важливу роль у реалізації зазначених завдань відіграють такі інституції, як Європол та Євроюст, діяльність яких спрямована на координацію співробітництва правоохоронних і судових органів держав-членів у боротьбі з транскордонною злочинністю.

Боротьба з економічною злочинністю становить важливий напрям кримінологічної політики ЄС. У межах цієї політики ключові зусилля спрямовані на протидію шахрайству, конвертації грошових активів, корупції, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також організованій економічній злочинності, що охоплює складні транскордонні кримінальні схеми у фінансовій, банківській, митній та бюджетній сферах. Зазначені напрями формують комплексну систему кримінологічних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держав-членів ЄС та ефективне запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки [152; 225].

Саме тому аналіз інституційних та правових механізмів функціонування ЄС, спрямованих на протидію економічній злочинності, становить важливий об'єкт кримінологічного дослідження, оскільки дозволяє виявити ефективні моделі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, визначити їх системні елементи та окреслити можливості адаптації відповідного досвіду до умов функціонування національної системи.

Важливим складником європейської моделі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки є захист фінансових інтересів ЄС, оскільки саме бюджетна сфера, механізми розподілу наднаціональних фінансових ресурсів, адміністрування митних платежів, податку на додану вартість та внесків держав-членів до бюджету Союзу становлять один із найбільш уразливих сегментів для шахрайства, зловживань, корупційних практик, легалізації незаконно одержаних доходів та інших форм економічної злочинності. У цьому контексті фінансові інтереси ЄС виступають самостійним об'єктом кримінологічної охорони, а система їх захисту – одним із найбільш розвинених напрямів наднаціональної антикримінальної політики, що поєднує правові, організаційні, контрольні, інформаційно-аналітичні та міжінституційні механізми запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Захист фінансових інтересів ЄС забезпечується комплексом взаємопов'язаних заходів, що охоплюють внутрішній фінансовий контроль, застосування кримінально-правових і адміністративно-правових засобів, організаційне забезпечення діяльності органів сектору безпеки, координацію роботи правоохоронних і контрольних інституцій, а також договірно-правові механізми співпраці з третіми державами, які отримують фінансову допомогу від Союзу. Вказаний напрям запобіжної діяльності ґрунтується на розгалуженій нормативній базі, в якій особливе місце посідають акти Європейської Комісії, Ради ЄС, Європейського Парламенту та Європейської Рахункової палати, спрямовані на формування єдиної моделі контролю за використанням бюджетних ресурсів.

Одним із важливих програмних документів у цій сфері стало Повідомлення Комісії до Ради, Європейського Парламенту та Європейської Рахункової палати від 17 січня 2006 року, яким було затверджено План дій Комісії щодо інтегрованої системи внутрішнього контролю. У цьому документі визначено концептуальні орієнтири побудови інтегрованої системи контролю на європейському рівні, що включають: спрощення та уніфікацію законодавства; інтеграцію загальних принципів внутрішнього контролю у фінансовий регламент; розроблення й узгодження стратегій контролю, здатних забезпечити належний рівень впевненості у правомірності фінансових операцій; започаткування міжінституційного діалогу щодо ризиків, яким слід запобігати у транзакціях; сприяння впровадженню декларацій управління на операційному рівні та узагальнених звітів на національному рівні; перевірку систем управління поза межами режиму спільного і непрямого централізованого управління; імплементацію кращих практик аудиту на рівні конкретних проєктів; створення ефективних інструментів обміну результатами аудиту і контролю; реалізацію пілотних проєктів із оцінки ефективності контрольних засобів у рамках спільного управління, насамперед у сфері структурних фондів; а також надання детальних рекомендацій щодо управління ризиком помилок у процесі використання коштів фондів ЄС [211].

З кримінологічного погляду принципово важливим є те, що значна частина фінансових ресурсів Європейської Комісії спрямовується саме на запобігання зловживанням і порушенням у державах-членах, що свідчить про превентивний характер європейської фінансово-контрольної політики. Це обумовлює необхідність наявності у кожній державі-члені належної правової бази для здійснення контролю за використанням коштів ЄС, а також забезпечення її реального, а не декларативного функціонування. Держави-члени повинні гарантувати, що адміністрування фондів Союзу здійснюється без порушень, а ризик неправомірних або нерегулярних витрат зведений до мінімально прийнятного рівня та може бути підтверджений як національним, так і європейським аудиторам.

Подальший розвиток цієї системи пов'язаний із підготовкою та оприлюдненням звітів Європейської Комісії, в яких оцінюється стан реалізації заходів внутрішнього контролю та ефективність протидії фінансовим правопорушенням. У таких документах, зокрема, акцентується увага на системному аналізі ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму, що виникають у межах конкретних фінансових продуктів, послуг та секторів економіки. Особлива увага приділяється слабким місцям, виявленим як у нормативному регулюванні на рівні ЄС, так і в практиці його застосування, із формулюванням рекомендацій щодо усунення відповідних прогалин. Це свідчить про перехід європейської антикримінальної політики від реактивної моделі до моделі ризик-орієнтованого управління, в якій превенція економічної злочинності базується на завчасному виявленні криміногенних зон, секторів підвищеної вразливості та недостатньо захищених фінансових інструментів.

У межах цієї моделі визначено низку галузевих заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків у найбільш уразливих секторах. Зокрема, щодо готівкових коштів і активів, прирівняних до готівкових, державам-членам рекомендовано враховувати ризики, пов'язані з готівковими розрахунками, у національних оцінках ризику та застосовувати відповідні пом'якшувальні заходи, у тому числі за наявності підозри вчинення злочинної діяльності щодо сум, менших за встановлений поріг у 10 тис. євро. У фінансовому секторі пріоритетним є удосконалення систем моніторингу та виявлення операцій, потенційно пов'язаних із фінансуванням тероризму чи відмиванням коштів, а також розвиток реєстрів бенефіціарної власності, що має забезпечити належну перевірку клієнтів і підвищити прозорість фінансових потоків. Окремо наголошується на доцільності проведення тематичних перевірок за ризик-орієнтованим підходом, який дозволяє компетентним органам зосереджувати увагу на найбільш проблемних сегментах, не вдаючись до суцільного контролю [143, с. 715–716].

У небанківському фінансовому секторі особливе значення надається навчанню, методичному супроводу та контролю за дотриманням суб'єктами

обов'язків щодо ідентифікації клієнтів, встановлення бенефіціарних власників, фіксації підозрілих операцій та забезпечення належного внутрішнього контролю [13].

Суттєву роль у розвитку кримінально-правового виміру захисту фінансових інтересів ЄС відіграв Акт Ради від 26 липня 1995 року про розроблення Конвенції про захист фінансових інтересів Європейських Співтовариств [208]. Відповідно до положень Конвенції, шахрайство, що посягає як на видаткову, так і на дохідну частину бюджету Співтовариства, підлягає попередженню та переслідуванню шляхом застосування ефективних, пропорційних і стримуючих санкцій. Особливе значення має закріплення підходу, за яким керівники компаній, особи, уповноважені приймати рішення, а також суб'єкти, що здійснюють контроль за діяльністю юридичних осіб, можуть підлягати кримінальному переслідуванню відповідно до національного законодавства у випадку шахрайства, що зачіпає фінансові інтереси ЄС. Окрім того, Конвенція передбачає обов'язок держав-членів забезпечувати ефективне співробітництво під час розслідування, кримінального переслідування та виконання покарань через механізми міжнародної правової допомоги, екстрадиції, передачі провадження та визнання рішень, ухвалених в іншій державі-члені. У 1996 та 1997 роках до цього акта було підписано додаткові протоколи, що деталізували окремі аспекти правового регулювання.

Концептуальне значення для формування сучасної політики запобігання шахрайству мало також Повідомлення Комісії від 28 червня 2000 року про загальний стратегічний підхід до захисту фінансових інтересів Співтовариств, яке було прийняте Радою 17 липня 2000 року та схвалене Європейським Парламентом 13 грудня 2000 року. Метою цього документа стало формування загальної стратегії запобігання шахрайству, що ґрунтується на чотирьох базових напрямках: вироблення єдиної політики боротьби з шахрайством; удосконалення співпраці між усіма компетентними органами; розгортання міжінституційних ініціатив у сфері запобігання та боротьби з шахрайством; а також посилення кримінально-правового компонента захисту фінансових

інтересів Союзу [118, с. 61-62]. У кримінологічному аспекті цей документ є важливим тим, що відображає перехід від вузько адміністративного розуміння фінансових порушень до сприйняття їх як складного виду економічної злочинності, яка потребує системного, багаторівневого та міжвідомчого реагування.

Організаційно-практичним інструментом реалізації цієї політики стала програма Геркулес, запроваджена Рішенням № 804/2004/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року про створення програми дій Співтовариства з метою сприяння діяльності у сфері захисту фінансових інтересів [217]. Програма спочатку діяла у 2004–2006 роках, а надалі була продовжена на наступні багаторічні періоди. Її зміст полягає у підтримці заходів, пов'язаних із захистом фінансових інтересів ЄС, зокрема через професійну підготовку кадрів, проведення семінарів, надання технічної допомоги, розвиток інформаційного обміну та координацію спільних заходів держав-членів і європейських інституцій. Значення цієї програми полягає в тому, що вона забезпечує не лише нормативну, а й практичну спроможність держав-членів та наднаціональних органів реалізовувати превентивні, контрольні й правоохоронні функції у сфері протидії бюджетному шахрайству.

У загальній структурі запобігання кримінальним правопорушенням у країнах ЄС особливе місце посідають стратегії протидії шахрайству, пов'язаному з використанням європейських фондів. Такі стратегії охоплюють удосконалення нормативного регулювання, поліпшення процедур укладання й виконання контрактів, застосування механізмів внутрішнього та зовнішнього аудиту, а також реалізацію контрольних заходів безпосередньо у приміщеннях суб'єктів господарювання, які є одержувачами або розпорядниками коштів ЄС. У цьому контексті важливе значення має Регламент Ради (Євратом, ЄС) № 2185/96 від 11 листопада 1996 року щодо перевірок на місці та інспекцій, що здійснюються Комісією з метою захисту фінансових інтересів Європейських Співтовариств від шахрайства та інших порушень [215]. Відповідно до його положень, контрольні заходи реалізуються інспекторами Комісії та

передбачають дослідження бюджетної і бухгалтерської документації, електронної інформації, що зберігається в комп'ютерних системах, а також перевірку фінансово-технічного виконання субсидованих проєктів. Підсумком таких перевірок є підготовка звіту, який передається відповідній державі-члену і в подальшому може використовуватися як доказ у межах адміністративного або судового провадження.

Отже, система захисту фінансових інтересів ЄС становить один із найбільш інституційно розвинених сегментів європейської політики запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. Її особливість полягає в органічному поєднанні норм фінансового, адміністративного, кримінального та міжнародного права, ризик-орієнтованих механізмів контролю, спеціалізованих програм підтримки, міжвідомчої координації та наднаціонального моніторингу. Саме тому досвід ЄС у цій сфері становить значний науковий інтерес для кримінологічного дослідження, оскільки дозволяє виявити ефективні моделі превенції бюджетного шахрайства, неправомірного використання наднаціональних фінансових ресурсів, відмивання коштів та інших проявів економічної злочинності, що можуть бути адаптовані до потреб розвитку національної системи запобігання кримінальним правопорушенням в економічній сфері.

Важливим напрямом запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС є запобігання шахрайству в агропромисловому комплексі, податковій сфері, а також формування наднаціональних інституційних механізмів захисту фінансових інтересів Союзу. Значення цього напрямку зумовлене тим, що спільна аграрна політика, система бюджетного фінансування, податкове адміністрування та функціонування фондів ЄС належать до тих сегментів економічних відносин, у яких існують підвищені ризики зловживань, неправомірного отримання коштів, маніпулювання звітністю, приховування реальних фінансових потоків та інших форм економічної деліктності [112]. Саме тому у праві ЄС вироблено спеціальні нормативні та організаційні інструменти, спрямовані не лише на припинення

вже вчинених порушень, а передусім на їх раннє виявлення, мінімізацію криміногенних ризиків та недопущення заподіяння шкоди бюджету Союзу.

Запобігання шахрайству в агропромисловому комплексі здійснюється шляхом постійного вдосконалення співпраці між державами-членами та Європейською Комісією, а також через формування системи правил, покликаних забезпечити належний захист фінансових інтересів Європейських Співтовариств у межах реалізації спільної сільськогосподарської політики. Одним із базових актів *acquis* у цій сфері є Регламент Ради (ЄЕС) № 595/91 від 4 березня 1991 року щодо порушень і повернення неправомірно сплачених сум у зв'язку з фінансуванням спільної сільськогосподарської політики та організації відповідної інформаційної системи [213]. Відповідно до цього акта держави-члени зобов'язані інформувати Комісію про національні законодавчі, нормативні та адміністративні заходи, вжиті з метою забезпечення законності та належного фінансового управління у сфері використання аграрних фондів, а також повідомляти про всі порушення, які стали предметом адміністративного або кримінального розслідування. Такий підхід має суттєве кримінологічне значення, оскільки забезпечує функціонування системи раннього попередження, виявлення ризикових практик та централізованого обміну інформацією про фінансові порушення у сфері аграрного субсидування.

Важливим складником цієї системи є моніторинг витрат аграрних фондів ЄС. Після інституційних змін у системі фінансування спільної сільськогосподарської політики держави-члени були наділені обов'язком запобігати та виявляти порушення, а також вживати заходів щодо повернення коштів, втрачених унаслідок порушень або недбалості під час реалізації операцій, що фінансуються за рахунок відповідних фондів. У цьому контексті істотне значення має Регламент Ради (ЄЕС) № 4045/89 від 21 грудня 1989 року щодо перевірки державами-членами операцій, які є частиною системи фінансування гарантійної секції аграрного фонду, а також підзаконні акти Комісії, що деталізують порядок його застосування [212]. Зазначені нормативні акти формують правову основу документальних і фактичних перевірок, метою

яких є встановлення відповідності фінансованих операцій вимогам законодавства ЄС. При цьому Комісія наділена можливістю координувати спільні контрольні дії за участю двох або більше держав-членів, що надає системі запобігання транскордонного та інтегрованого характеру.

Окремим запобіжним інструментом є запровадження системи, яка дає змогу державним органам ідентифікувати суб'єктів господарювання, що вчинили або підозрюються у вчиненні порушень, які завдали шкоди коштам Союзу. Такий механізм було закріплено у Регламенті Ради (ЄС) № 1469/95 від 22 червня 1995 року про заходи, які мають застосовуватися щодо певних бенефіціарів операцій, фінансованих за рахунок гарантійної секції аграрного фонду [210]. Відповідно до його положень держави-члени можуть застосовувати до таких суб'єктів посилені заходи контролю, тимчасово призупиняти виплати, пов'язані з поточними операціями, а також обмежувати їх доступ до фінансування на визначений період. У кримінологічному аспекті такий інструмент спрямований на мінімізацію повторної деліктної поведінки, нейтралізацію ризикових суб'єктів та недопущення подальшого неправомірного використання коштів ЄС.

Іншою важливою сферою захисту фінансових інтересів Союзу є запобігання податковому шахрайству, передусім порушенням у системі податку на додану вартість [37, с. 109-110]. Зростання масштабів податкового шахрайства, його транскордонний характер та використання складних схем ухилення від оподаткування зумовили потребу у посиленні співпраці між державами-членами та вдосконаленні європейського правового регулювання у сфері оподаткування. У цьому зв'язку Європейська Комісія у своєму Повідомленні від 31 травня 2006 року наголосила на необхідності вироблення узгодженої стратегії боротьби з податковим шахрайством. Одним із ключових інструментів реалізації цієї стратегії став Регламент Ради (ЄС) № 1798/2003 від 7 жовтня 2003 року про співробітництво у сфері податку на додану вартість, який визначив правові та процедурні засади співпраці між національними органами, відповідальними за застосування законодавства про ПДВ [209]. Його

значення полягає в тому, що він створює нормативну основу для оперативного обміну інформацією, точнішої оцінки податкових зобов'язань та своєчасного виявлення підозрілих фінансових операцій, а відтак сприяє зміцненню кримінологічної складової у сфері податкової безпеки.

У контексті дослідження запобігання шахрайству в країнах ЄС доцільно також урахувати значення європейських стандартів захисту прав людини під час кримінального переслідування за економічні правопорушення [78]. Хоча практика ЄСПЛ не входить до системи права ЄС у вузькому інституційному розумінні, вона формує загальноєвропейські орієнтири щодо допустимих меж кримінально-правового реагування на шахрайство та інші економічні делікти. Рішення ЄСПЛ мають важливе значення для забезпечення права на справедливий суд, законності тримання під вартою, належного повідомлення про сутність обвинувачення, заборони катування та нелюдського поводження, а також ефективного відшкодування шкоди потерпілим. Для України ця практика має особливе значення з огляду на приписи ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до яких суди застосовують практику Суду як джерело права [135]. Тому в межах кримінологічного аналізу європейського досвіду запобігання шахрайству практика ЄСПЛ може розглядатися як додатковий нормативно-ціннісний орієнтир, що забезпечує баланс між ефективністю протидії економічній злочинності та гарантіями прав людини.

Для досягнення практичних результатів щодо запобігання шахрайству в ЄС поряд із розвитком нормативної бази було створено спеціалізовані наднаціональні інституції. Провідне місце серед них посідає Європейський офіс по боротьбі з шахрайством (OLAF), заснований Рішенням Комісії від 28 квітня 1999 року, який розпочав свою діяльність 1 червня 1999 року. Цей орган уповноважений проводити адміністративні розслідування фактів шахрайства, корупції та іншої незаконної діяльності, що зачіпає фінансові інтереси Європейського Співтовариства, а також здійснювати координацію дій держав-членів у боротьбі з такими проявами. Значення OLAF у системі запобігання

кримінальним правопорушенням у сфері економіки полягає не лише у виявленні конкретних фактів незаконної діяльності, але й у методичному, аналітичному та організаційному забезпеченні загальноєвропейської антикримінальної політики. Офіс сприяє налагодженню тісної та постійної співпраці між національними компетентними органами, а також бере участь у розробленні методів запобігання та протидії шахрайству на рівні Союзу [204].

Важливу координаційну функцію виконує також Консультативний комітет з координації запобігання шахрайству (COCOLAF), правовою основою діяльності якого є Рішення Комісії 94/140/ЄС від 23 лютого 1994 року про створення дорадчого комітету для координації запобігання шахрайству. Основне призначення цього органу полягає у координації дій держав-членів та Європейської Комісії у сфері захисту фінансових інтересів Співтовариства. Комітет виступає майданчиком для вироблення спільних підходів до попередження шахрайства, обговорення проблемних питань функціонування контрольних механізмів, а також узгодження позицій щодо протидії підробленню банкнот і монет євро. З кримінологічної точки зору діяльність COCOLAF демонструє важливість не лише правозастосування, а й системної міжінституційної координації як самостійного засобу запобігання економічним правопорушенням [253].

Суттєве місце у системі захисту фінансових інтересів Союзу належить Європейській Рахунковій палаті, створеній у 1975 році зі штаб-квартирою в Люксембурзі. Цей орган покликаний здійснювати зовнішній аудит бюджету Союзу, контролювати належність збору коштів і законність, економність та ефективність їх використання. Хоча Рахункова палата не має судових повноважень і не накладає санкцій, її діяльність має вагоме превентивне значення, оскільки результати аудиту дають змогу виявляти порушення фінансової дисципліни, оцінювати якість фінансового менеджменту в інституціях ЄС та виявляти системні ризики зловживань. Виявлені порушення передаються компетентним органам, зокрема OLAF, що забезпечує подальшу правову й організаційну реакцію на встановлені факти. Таким чином,

Європейська Рахункова палата виконує важливу сигнальну та контрольну функцію у механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки [205].

Отже, запобігання шахрайству в країнах ЄС має комплексний, багаторівневий та інституційно забезпечений характер. Воно охоплює спеціальне правове регулювання аграрного фінансування, механізми контролю за використанням фондів, системи ідентифікації ризикових суб'єктів, адміністративну співпрацю у сфері оподаткування, наднаціональні розслідувальні та координаційні структури, а також аудиторський нагляд за законністю використання бюджетних ресурсів. У сукупності ці елементи формують цілісну модель запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, в якій поєднуються нормативні, контрольні, аналітичні та організаційні засоби впливу на криміногенні процеси. Саме тому зазначений досвід ЄС становить значний науковий інтерес як об'єкт кримінологічного дослідження та може бути використаний при вдосконаленні національної системи запобігання кримінальним правопорушенням в економічній сфері.

Одним із ключових напрямів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС є системна протидія корупції, яка розглядається як один із найбільш небезпечних чинників дестабілізації економічних відносин, порушення принципів добросовісної конкуренції та неефективного використання публічних ресурсів. Європейська Комісія послідовно підкреслює, що боротьба з корупцією має фундаментальне значення для забезпечення належного функціонування внутрішнього ринку, зміцнення довіри до інституцій ЄС та підтримання стабільного економічного розвитку держав-членів. У цьому контексті антикорупційна політика ЄС охоплює як публічний, так і приватний сектор економіки, оскільки корупційні практики у сфері державного управління безпосередньо впливають на розподіл бюджетних ресурсів, формування економічної політики та реалізацію публічних програм, тоді як корупція у приватному секторі спотворює конкурентне середовище, підриває інвестиційну привабливість економіки та

негативно позначається на економічному зростанні. З огляду на це держави-члени ЄС здійснюють комплекс правових та організаційних заходів, спрямованих на попередження, виявлення та припинення корупційних проявів у різних сферах економічної діяльності, що водночас сприяє зміцненню внутрішнього ринку та підвищенню довіри міжнародних торговельних партнерів до європейських економічних інститутів [147, с. 3-4].

Правовою основою формування європейської системи протидії корупції стали низка міжнародно-правових актів та нормативних документів ЄС. Одним із ключових документів у цій сфері є Акт Ради ЄС від 26 травня 1997 року про розробку Конвенції про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС, укладеної на підставі статті К.3 Договору про ЄС. Відповідно до положень цієї Конвенції держави-члени зобов'язані забезпечити криміналізацію як активної, так і пасивної корупції посадових осіб, а також установити ефективні санкції за такі правопорушення. Метою цього правового інструменту є уніфікація кримінально-правових підходів до протидії корупції та забезпечення належного рівня відповідальності за корупційні дії, що можуть завдати шкоди фінансовим інтересам ЄС [207; 163].

Подальший розвиток правового регулювання боротьби з корупцією в економічній сфері відбувся із прийняттям Рамкового рішення Ради 2003/568/ЈНА від 22 липня 2003 року про боротьбу з корупцією в приватному секторі. Цей акт став важливим етапом гармонізації кримінального законодавства держав-членів, оскільки встановив обов'язок криміналізувати корупційні дії, що вчиняються у процесі підприємницької діяльності та спрямовані на отримання неправомірної вигоди або створення незаконних конкурентних переваг. Особливістю цього правового інструменту є поширення кримінальної відповідальності не лише на фізичних осіб – працівників або посадових осіб підприємств, а й на юридичних осіб, діяльність яких пов'язана з корупційними правопорушеннями. Таким чином, у праві ЄС закріплюється підхід, відповідно до якого відповідальність за економічні злочини повинна

охоплювати як індивідуальних суб'єктів, так і корпоративні структури, що сприяє підвищенню ефективності превентивної політики у сфері економічної безпеки [207; 14].

Важливе значення для формування глобальної антикорупційної політики має також Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, підписана від імені Європейського Співтовариства у 2005 році. Цей міжнародно-правовий акт спрямований на зміцнення міжнародного співробітництва у сфері запобігання корупції, удосконалення механізмів кримінального переслідування корупційних правопорушень, а також підвищення рівня прозорості, підзвітності та доброчесності у системі публічного управління [263]. Конвенція передбачає комплекс заходів, спрямованих на запобігання корупції, включаючи розвиток антикорупційних інституцій, удосконалення фінансового контролю, забезпечення відкритості державних фінансів та сприяння міжнародному обміну інформацією [177].

У багатьох державах ЄС створено спеціалізовані антикорупційні органи, на які покладаються різні функції – запобіжні, контрольні, кримінальні, процесуальні, аналітичні та координаційні. Разом із тим оцінка ефективності таких інституцій є доволі складною через суттєві відмінності у національних правових системах, адміністративних структурах, культурних традиціях та рівні розвитку інституційної спроможності окремих держав. У цьому контексті показовим є досвід північних європейських держав – Данії, Швеції та Фінляндії, які традиційно займають провідні позиції у світових рейтингах сприйняття корупції. Особливістю цих країн є те, що в них відсутні спеціалізовані антикорупційні органи у класичному розумінні, а протидія корупції здійснюється через ефективне функціонування загальних інститутів публічного управління, прозорість діяльності державних органів та високий рівень правової культури суспільства [161, с. 333-334].

Таким чином, аналіз антикорупційної політики країн ЄС свідчить про існування різних моделей запобігання корупції – від створення спеціалізованих антикорупційних інституцій до інтеграції антикорупційних механізмів у

загальну систему державного управління та кримінального правосуддя. Незважаючи на відмінності у національних підходах, спільною рисою цих моделей є орієнтація на забезпечення прозорості публічного управління, ефективного фінансового контролю, належного функціонування правових інститутів та високих стандартів доброчесності у сфері економічної діяльності. Саме поєднання нормативно-правових, організаційних та інституційних заходів формує комплексну систему запобігання корупційним правопорушенням у країнах ЄС та становить важливий об'єкт кримінологічного дослідження.

Одним із пріоритетних напрямів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС є запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, оскільки саме легалізація кримінальних прибутків забезпечує функціонування організованої злочинності, сприяє відтворенню тіньових фінансових потоків, підриває стабільність фінансової системи та послаблює економічну безпеку держав-членів. У висновках Європейської Ради в Тампері від 15–16 жовтня 1999 року наголошувалося, що відмивання коштів перебуває в центрі організованої злочинності та має бути викорінене незалежно від форми його прояву, а держави повинні забезпечити вжиття конкретних заходів щодо відстеження, арешту, заморожування, вилучення та конфіскації злочинних доходів. Саме з цього моменту протидія легалізації злочинних активів остаточно утвердилася як одна з базових складових простору свободи, безпеки і правосуддя в ЄС [20].

Реалізація цієї мети в ЄС здійснювалася через поєднання кількох взаємопов'язаних стратегій: по-перше, запобігання використанню фінансової системи для відмивання коштів і фінансування тероризму; по-друге, посилення митного контролю за переміщенням готівки через зовнішній кордон Союзу; по-третє, розвиток механізмів фінансової розвідки, обміну інформацією та ризик-орієнтованого нагляду. Історично важливим етапом у становленні цієї політики стала Директива 2005/60/ЄС від 26 жовтня 2005 року, яка закріпила європейську модель запобігання використанню фінансової системи з метою

відмивання коштів та фінансування тероризму. Водночас у сучасному праві ЄС цей етап уже замінено новішим нормативним масивом, зокрема Директивою (ЄС) 2015/849 та пакетом актів ЄС 2024 року, що істотно посилили наднаціональну систему AML/CFT [218]. Тому Директиву 2005/60/ЄС доцільно розглядати як важливий історичний етап еволюції європейської антикримінальної політики, а не як чинний базовий акт.

Зміст цієї політики полягав у поширенні спеціальних превентивних обов'язків не лише на кредитні та фінансові установи, а й на широке коло так званих зобов'язаних суб'єктів, зокрема аудиторів, зовнішніх бухгалтерів, податкових консультантів, нотаріусів та інших осіб, чия професійна діяльність може бути використана для приховування незаконного походження активів. Європейське право сформувало комплексне розуміння відмивання коштів як конверсії, передачі, приховування, маскування, набуття, володіння або використання майна, якщо особа знає, що таке майно походить зі злочинної діяльності. Одночасно було заборонено ведення анонімних рахунків і анонімних ощадних книжок, а на суб'єктів первинного фінансового моніторингу покладено обов'язки щодо ідентифікації клієнта, перевірки бенефіціарного власника, повідомлення про підозрілі операції та утримання від проведення підозрілих транзакцій до передачі відповідної інформації компетентним органам. Важливим елементом цієї системи стало зобов'язання кожної держави-члена створити підрозділ фінансової розвідки, відповідальний за отримання, аналіз і поширення інформації щодо потенційного відмивання коштів або фінансування тероризму.

У системі європейських підходів до запобігання економічній злочинності важливе місце посідає й інститут відповідальності юридичних осіб. Міжнародні стандарти притягнення юридичних осіб до відповідальності за причетність до кримінальних протиправних діянь отримали своє закріплення в низці міжнародно-правових актів, що формують основу сучасної глобальної антикримінальної політики. Визначальне значення у цьому контексті має Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ухвалена

15 листопада 2000 р. (Палермська конвенція) [76]. У ст. 10 такого нормативно-правового акту встановлений імператив для держав-учасниць щодо запровадження механізмів відповідальності юридичних осіб за участь у тяжких злочинах, до яких причетна організована злочинна група, а також за злочини, визначені ст. 5, 6, 8 і 23 Конвенції (ч. 1). Водночас підкреслюється, що характер такої відповідальності визначається відповідно до правових принципів національної системи та може мати кримінально-правову, цивільно-правову або адміністративну природу (ч. 2). Покладання відповідальності на юридичну особу не виключає кримінальної відповідальності фізичних осіб, які безпосередньо вчинили злочин (ч. 3). Крім того, держави-учасниці зобов'язані забезпечити застосування до юридичних осіб ефективних, пропорційних і стримуючих санкцій, включаючи грошові стягнення (ч. 4) [76].

Зазначені положення фактично закріплюють універсальний стандарт подвійної (паралельної) відповідальності фізичних і юридичних осіб, а також орієнтацію на ефективність і превентивний характер санкцій. Вони стали методологічною основою для формування національних моделей притягнення юридичних осіб до кримінально-правового впливу, у тому числі із застосуванням інституту спеціальної конфіскації як інструменту позбавлення незаконно одержаної вигоди.

Окрім Палермської конвенції, стандарти відповідальності юридичних осіб закріплено в Конвенції ООН проти корупції 2003 р. (ст. 26) [75], яка прямо передбачає необхідність встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у корупційних правопорушеннях та застосування до них ефективних санкцій, включаючи конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Аналогічні підходи відображено у Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 р. (ст. 18–19) [88], яка зобов'язує держави встановити відповідальність юридичних осіб та передбачити можливість конфіскації інструментів і доходів від злочинів.

У доктрині та іноземному законодавстві сформувалися три базові моделі інституту відповідальності юридичних осіб.

Перша модель – традиційна кримінально-правова конструкція, за якої юридична особа визнається самостійним суб'єктом злочину та може нести кримінальну відповідальність поряд із фізичною особою. Такий підхід реалізовано, зокрема, у правопорядках Великої Британії, США, Франції, Австрії. Для цієї моделі характерним є застосування широкого спектра кримінальних санкцій, включаючи штрафи, заборону здійснення певних видів діяльності, ліквідацію юридичної особи, а також конфіскацію активів.

Друга модель ґрунтується на принципі винної відповідальності фізичної особи, але передбачає можливість покладення кримінальної відповідальності на юридичну особу за умови, що злочин вчинено в її інтересах або від її імені. Такий підхід характерний для правових систем Швейцарії, Іспанії, Туреччини. Юридична особа тут виступає суб'єктом відповідальності за умови встановлення зв'язку між діянням фізичної особи та корпоративною вигодою.

Третя модель передбачає застосування до юридичної особи специфічної адміністративної або квазікримінальної відповідальності за причетність до злочину, вчиненого фізичною особою. Такий підхід реалізовано, зокрема, у Німеччині та Італії, де юридична особа формально не визнається суб'єктом злочину, однак підлягає значним штрафним санкціям та конфіскаційним заходам [127, с. 45; 95, с. 52; 87, с. 54].

Варто наголосити, що незалежно від обраної моделі, інститут спеціальної конфіскації є обов'язковим елементом сучасної системи відповідальності юридичних осіб [41].

Отже, запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС становить самостійну та комплексну сферу кримінологічного дослідження, що формується під впливом інтеграційних процесів, транснаціонального характеру економічної злочинності та необхідності захисту фінансових інтересів Союзу. Створення єдиного економічного простору, заснованого на принципах вільного руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили, зумовило не лише активізацію економічних процесів, а й появу нових ризиків криміналізації економічних відносин, що потребувало формування

узгодженої системи правових, інституційних і організаційних механізмів запобігання економічній злочинності на наднаціональному рівні. У результаті в межах ЄС сформовано багаторівневу модель протидії економічній злочинності, яка розвиток системи фінансового контролю, удосконалення механізмів міждержавного обміну інформацією та функціонування спеціалізованих інституцій, зокрема Європейського офісу боротьби з шахрайством (OLAF), Європейської прокуратури (EPPO), Європолу та ін. Пріоритетними напрямками кримінологічної політики ЄС у цій сфері визначено запобігання шахрайству, що посягає на фінансові інтереси Союзу, корупційним правопорушенням, легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також організований і транснаціональній економічній злочинності. Реалізація зазначених напрямів забезпечується через систему сучасних директив і регламентів ЄС, спрямованих на посилення фінансового моніторингу, прозорості бенефіціарної власності, захист фінансових інтересів ЄС та розширення інституційної взаємодії у сфері правосуддя і внутрішніх справ. Водночас ефективність функціонування цієї системи значною мірою залежить від рівня гармонізації національного законодавства держав-членів та узгодженості діяльності їх правоохоронних і контрольних органів, що обумовлює подальшу необхідність розвитку кримінологічної політики ЄС.

1.2. Нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу

Перед Європою у XXI ст. постає складне стратегічне завдання – забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток на якісно новому рівні в умовах глобалізації, інтенсифікації міжнародної конкуренції та зростання транснаціональних загроз. У цьому контексті ЄС поступово трансформується у комплексну інтегровану економічну та політичну систему, здатну ефективно реагувати на сучасні виклики. Такій інтеграції сприяють фундаментальні

геополітичні, демографічні, технологічні та екологічні зміни, а також глобалізаційні процеси у сфері економіки та політики. Лише функціонуючи як цілісне інтеграційне об'єднання, ЄС спроможний забезпечити конкурентоспроможність на світовому ринку поряд із такими потужними економічними центрами, як США, Японія та інші держави, гарантувати економічну та соціальну безпеку, а також ефективно протидіяти транснаціональній та організованій злочинності.

Водночас розвиток інтеграційних процесів у ЄС супроводжується виникненням нових криміногенних ризиків, пов'язаних із розширенням економічних зв'язків, вільним рухом товарів, послуг, капіталів і робочої сили, що зумовлює необхідність створення ефективних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням, насамперед у сфері економіки [243].

Формування міжнародно-правових норм здійснюється шляхом узгодження інтересів суб'єктів міжнародного права, насамперед держав, які формулюють відповідні правові положення відповідно до основоположних принципів міжнародного права. Такий порядок нормотворення сприяє тому, що міжнародно-правові норми мають загальнодемократичний характер і відображають узгоджені інтереси більшості держав світової спільноти. Водночас держава, яка не приймає умов міжнародного договору, має право утриматися від участі у його укладенні. Особливості міжнародно-правового регулювання проявляються також у механізмах застосування заходів примусу до учасників міжнародно-правових відносин.

Специфіка міжнародного права проявляється і в системі його джерел. Основними джерелами міжнародного права традиційно визнаються міжнародні договори та міжнародно-правові звичаї, хоча у практиці міжнародного правового регулювання використовуються також інші форми правових актів.

У цьому контексті слід наголосити, що функціонування правової держави передбачає здійснення внутрішньої та зовнішньої політики виключно на підставі законів та інших нормативно-правових актів, прийнятих у встановленому правовому порядку. Зазначене повною мірою стосується і сфери

правоохоронної діяльності, яка в демократичному суспільстві реалізується відповідно до чинного законодавства та норм, що регулюють правовідносини між її суб'єктами – органами поліції, прокуратури, суду, іншими органами державної влади і місцевого самоврядування, громадськими організаціями та громадянами. У зв'язку з цим варто зазначити, що якими б розвиненими та прогресивними не були на певному етапі історичного розвитку науково-теоретичні концепції у сфері запобігання та протидії злочинності, без їх належного нормативно-правового оформлення вони залишаються малоефективними для практичного впливу на рівень злочинності [73].

Право ЄС формується як результат поєднання міжнародно-правових норм і принципів, що регулюють співробітництво держав-учасниць, а також норм і принципів так званого «права Співтовариств», яке в установчих договорах ЄС отримало назву «*acquis communautaire*». Зазначений термін у праві ЄС використовується для позначення сукупності правових норм, судових рішень, доктринальних положень і принципів, сформованих у процесі функціонування європейських інтеграційних організацій, які підлягають безумовному прийняттю державами-кандидатами на вступ до ЄС [113, с. 74]. Така специфіка формування права ЄС зумовлює його дуалістичний характер, що проявляється у поєднанні елементів міжнародного та наднаціонального правового регулювання. Водночас еволюція інституційної структури ЄС свідчить про поступове формування самостійної правової системи, яка має власні принципи, механізми функціонування та інституційні гарантії реалізації.

Аналіз правової системи ЄС з використанням категорій міжнародного або національного права нерідко викликає певні теоретико-методологічні труднощі. Зокрема, це стосується застосування понять і категорій, що традиційно використовуються для характеристики системи правових норм, які регулюють поведінку суб'єктів права. Наприклад, поширене в практиці міжнародних організацій розмежування на «внутрішнє» та «зовнішнє» право не може бути повною мірою застосоване до права ЄС, оскільки воно не відображає складної

природи та багаторівневого характеру правового регулювання в межах інтеграційного об'єднання.

Водночас у науковій літературі підкреслюється, що взаємовідносини між ЄС та державами-членами характеризуються рядом фундаментальних принципів, які визначають особливості функціонування правової системи Союзу. До таких принципів належать: верховенство права ЄС, пряма дія норм права ЄС, інтегрованість права ЄС у національні правові системи держав-членів, а також юрисдикційний захист права ЄС, що забезпечується судовими установами Союзу, насамперед Судом ЄС [171, с. 95]. Саме такі принципи забезпечують ефективність функціонування правового механізму ЄС та визначають особливості взаємодії наднаціонального та національного правового регулювання.

Разом з тим у наукових дослідженнях нерідко спостерігається певне змішування понять «правова система» та «система права», що зумовлено складністю такого явища, як право ЄС. Правова система є більш широким поняттям і охоплює не лише систему правових норм, а й інституційну та функціональну складові правового регулювання. Відтак система права виступає складовою частиною правової системи ЄС. Попри складність та специфічність її структури, вона характеризується внутрішньою впорядкованістю, поділом на галузі та правові інститути. Предметна сфера системи права ЄС визначається установчими договорами Союзу та Європейських співтовариств. Вона ґрунтується на принципах національних правових систем держав-членів, які, будучи закріпленими в установчих договорах, набули міжнародно-правового характеру та стали основою правових відносин між державами-учасниками ЄС. Водночас як принципи, так і система права ЄС загалом базуються на загальновизнаних принципах міжнародного права, закріплених, зокрема, у ст. 6 та ст. 49 Договору про ЄС, що забезпечує єдність цієї міждержавної правової системи.

Норми права ЄС формуються в результаті узгодження волі держав-членів та нормотворчої діяльності інституцій Союзу. Поєднання в межах правової

системи ЄС елементів міжнародного і національного права, а також гетерогенність інституційної структури Союзу зумовлюють специфіку побудови та ієрархії правових норм. Залежно від умов формування, юридичної сили та місця в ієрархії правових актів норми права ЄС традиційно поділяються на три основні групи:

- норми первинного права, закріплені в установчих договорах ЄС та актах, що вносять до них зміни, які виконують функцію своєрідної «конституційної основи» правової системи ЄС;
- норми вторинного (похідного) права, що формуються на основі установчих договорів і приймаються інституціями ЄС;
- норми третинного (додаткового) права, джерелами яких виступають угоди та конвенції, укладені державами-членами для реалізації положень установчих договорів [101, с. 97–98].

У науковій літературі існують різні підходи до класифікації норм права ЄС, однак найбільш поширеним є поділ на первинне право та вторинне (похідне) право [103]. До норм похідного права відносять:

- акти інституцій ЄС;
- міжнародно-правові угоди між державами-членами;
- нормативні акти, спрямовані на реалізацію положень установчих договорів.

Особливе місце серед актів вторинного права займають так звані «типові акти» інституцій ЄС, які формуються в процесі реалізації їх нормотворчих повноважень. У західній правовій доктрині їх часто визначають як «законодавство Співтовариств», що знайшло відображення і в практиці Суду ЄС, хоча сам термін не використовується безпосередньо в установчих договорах.

Таким чином, система джерел права ЄС має чітку ієрархічну структуру та включає джерела первинного, вторинного та прецедентного права. До джерел первинного права належать установчі договори ЄС, договори про внесення змін до них, протоколи до установчих договорів, договори про приєднання нових

держав-членів, а також окремі рішення Ради ЄС, що підлягають ратифікації державами-учасниками. До джерел вторинного права належать регламенти, директиви, рішення, рамкові рішення, рекомендації, висновки та інші нормативні акти інституцій ЄС.

Водночас сучасні держави-члени ЄС дедалі більше приділяють увагу не лише традиційним аспектам безпеки, але й забезпеченню економічної безпеки, яка розглядається як важлива складова загальноєвропейської системи стабільності та сталого розвитку. У цьому контексті економічна безпека розглядається на двох взаємопов'язаних рівнях: макrorівні, що характеризує економічну безпеку держави, та мікрорівні, який охоплює економічну безпеку суб'єктів господарювання [60, с. 6]. Саме поєднання цих рівнів формує основу сучасної політики ЄС у сфері забезпечення економічної стабільності та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

По-перше, в межах нормативно-правового регулювання предмету дослідження доцільно акцентувати увагу на імплементації рішень Конгресів ООН з питань попередження злочинності та кримінального правосуддя.

Рішення міжнародних конгресів у сфері запобігання злочинності часто оформлюються у вигляді конвенцій, які виступають міжнародно-правовими актами та становлять правову основу співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю. Такі акти регулюють питання запобігання злочинності, розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, видачі правопорушників і поводження з ними. Конвенції можуть охоплювати як широке коло питань боротьби зі злочинністю загалом (наприклад, Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, 1993 р.), так і окремі напрями протидії злочинності, зокрема Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 р.; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 р.; Європейська конвенція про злочини щодо культурних цінностей, 1985 р.. Положення окремих конвенцій регулюють також процедури розслідування та судового розгляду кримінальних

проваджень (Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 р.; Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах, 1972 р.) та виконання судових рішень (Конвенція про передачу засуджених осіб, 1983 р.; Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками, 1964 р.) [181].

Важливу роль у формуванні міжнародної політики у сфері запобігання злочинності відіграють Конгреси ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя, які є найбільшим міжнародним форумом представників урядів, науковців, експертів і громадянського суспільства. Рішення та рекомендації цих конгресів істотно впливають на розвиток політики кримінальної юстиції та сприяють поглибленню міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю.

Перший Конгрес ООН (Женева, 1955 р.) ухвалив Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими, які встановили міжнародні стандарти утримання осіб, позбавлених волі, та справили значний вплив на розвиток пенітенціарної політики у світі. Наступні конгреси були присвячені аналізу взаємозв'язку між злочинністю та соціально-економічними процесами, зокрема проблемам злочинності серед неповнолітніх, впливу соціальних змін на рівень злочинності, а також необхідності розвитку кримінологічних досліджень і підготовки фахівців у сфері запобігання злочинності. За результатами цих обговорень у 1968 р. було створено Науково-дослідний інститут соціального захисту при ООН, який у 1989 р. був трансформований у Міжрегіональний науково-дослідний інститут ООН з питань злочинності та правосуддя (UNICRI) [80].

Подальші конгреси ООН сприяли розвитку міжнародної співпраці у сфері кримінального правосуддя та формуванню сучасних підходів до протидії злочинності. Зокрема, Міланський конгрес 1985 р. схвалив Мінімальні стандартні правила ООН щодо відправлення правосуддя щодо неповнолітніх та Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання

владою. Гаванський конгрес 1990 р. звернув увагу на зростання міжнародних масштабів злочинності, а Каїрський конгрес 1995 р. наголосив на необхідності розвитку міжнародного співробітництва та технічної допомоги у зміцненні законності [79].

Особливе значення для розвитку міжнародно-правових механізмів протидії економічній злочинності мав десятий Конгрес ООН (Відень, 2000 р.), на якому було прийнято Віденську декларацію, що закликала держави до активізації міжнародних заходів у боротьбі з корупцією. Подальший розвиток цих підходів відбувся під час Бангкокського конгресу 2005 р., який ухвалив Бангкокську декларацію, спрямовану на зміцнення міжнародної координації у сфері запобігання злочинності, та Сальвадорського конгресу 2010 р., де було звернено увагу на загрозу економічного шахрайства, злочинів у сфері обігу персональних даних та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. У цьому контексті держави-члени були закликані розробляти ефективні механізми конфіскації злочинних доходів, протидії незаконним фінансовим потокам і посилення міжнародного співробітництва у сфері повернення активів [61, с. 509; 152].

За роки незалежності України участь держави в діяльності Конгресів Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя не набула системного характеру, а тому їх рекомендації, декларації та програмні орієнтири не були належним чином інтегровані до національної кримінологічної політики. Така ситуація видається особливо проблемною з огляду на те, що міжнародна система попередження злочинності у XXI столітті функціонує в умовах безпрецедентних глобальних викликів, зумовлених транснаціоналізацією злочинності, поширенням організованих кримінальних мереж, зростанням терористичних загроз, кіберзлочинності, а також появою нових форм насильства, пов'язаних із воєнними конфліктами та кризами міжнародної безпеки.

Показовим у цьому аспекті є XIII Конгрес ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, що відбувся 12–19 квітня 2015 року

в Досі, за результатами якого було ухвалено Дохінську декларацію. Цей документ закріпив стратегічний курс на інтеграцію питань попередження злочинності та кримінального правосуддя до ширшого порядку денного ООН, пов'язаного зі сталим розвитком, утвердженням верховенства права, зміцненням доброчесності інституцій та формуванням комплексних національних стратегій, здатних враховувати не лише безпосередні прояви злочинної діяльності, а й її соціальні, економічні та культурні детермінанти. Окрему увагу в межах Дохінської декларації було приділено освіті, формуванню культури законності, попередженню корупції, зміцненню судової доброчесності, ресоціалізації правопорушників та міжнародному співробітництву у протидії тероризму й організованій злочинності [45].

Не менш показовим є XIV Конгрес ООН, який відбувся 7–12 березня 2021 року в Кіото та завершився ухваленням Кіотської декларації. У ній було наголошено, що сучасна злочинність набуває дедалі більш організованого, транснаціонального та технологічно складного характеру, а тому держави повинні зміцнювати інституційну спроможність систем кримінальної юстиції, розвивати міжнародне співробітництво, підвищувати професійну підготовку кадрів і впроваджувати цифрові інструменти у сфері правосуддя із забезпеченням належних гарантій прав людини. Водночас Конгрес проходив у контексті пандемії COVID-19, що актуалізувало проблематику стійкості правових систем і здатності держав реагувати на комплексні соціально-економічні та безпекові кризи [70].

На цьому тлі особливо виразно виявився розрив між реальними криміногенними викликами сучасності та пріоритетами міжнародної кримінологічної політики. Збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває з 2014 року і набула повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року, засвідчила, що сучасні воєнні конфлікти продукують не лише класичні загрози безпеці, а й нові форми глобальної злочинності, пов'язані з воєнними злочинами, злочинами проти людяності, масовим насильством щодо цивільного населення, примусовими переміщеннями, руйнуванням критичної

інфраструктури, тінізацією економіки та зростанням транснаціональних кримінальних практик. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, у 2025 році в Україні було верифіковано 2 514 загиблих цивільних осіб і 12 142 поранених; це на 31 % більше, ніж у 2024 році, і на 70 % більше, ніж у 2023 році, причому основна частка втрат припала на прифронтові території [22].

Гуманітарні та соціально-економічні наслідки війни також мають системний характер. За даними УВКБ ООН, станом на початок 2026 року близько 3,7 млн осіб залишалися внутрішньо переміщеними в межах України, а близько 5,9 млн українців перебували за кордоном як біженці. Одночасно економіка держави зазнала істотного негативного впливу: Національний банк України наприкінці лютого 2026 року оцінював прогноз зростання реального ВВП на 2026 рік у 1,8 % проти попередньо очікуваних 2 %, а Інститут економічних досліджень та політичних консультацій повідомляв, що у січні 2026 року ВВП скоротився на 1,4 % у річному вимірі. Щодо руйнувань інфраструктури, то офіційна RDNA4 Світового банку, Уряду України, ЄС та ООН оцінювала прямі збитки станом на кінець 2024 року у 176 млрд дол. США, тоді як оцінка KSE Institute станом на листопад 2024 року становила близько 170 млрд дол. США [179].

У зв'язку з цим дедалі більшої ваги набуває концепція «криміногенного ефекту війни», відповідно до якої збройні конфлікти виступають потужним каталізатором трансформації злочинності та виникнення її нових форм. Війна руйнує інституційні механізми соціального контролю, дестабілізує правопорядок, стимулює нелегальний обіг зброї, масові переміщення населення, поглиблення соціально-економічних диспропорцій, а також поширення організованої злочинності, торгівлі людьми, економічних правопорушень, корупції та насильницьких злочинів. У таких умовах воєнні злочини, депортації, катування, сексуальне насильство, руйнування цивільної інфраструктури та інші грубі порушення міжнародного гуманітарного права мають розглядатися не лише як предмет міжнародного кримінального права, а і

як самостійний об'єкт сучасної кримінологічної політики глобального рівня. Цей висновок є особливо актуальним з огляду на те, що підготовка до XV Конгресу ООН, який відбудеться 25–30 квітня 2026 року в Абу-Дабі під гаслом активізації попередження злочинності, кримінального правосуддя та верховенства права у цифрову епоху, знову переважно акцентує питання цифровізації, інновацій та транснаціональної організованої злочинності, тоді як проблематика воєнних злочинів не займає у програмних документах належного місця [П'ятнадцятий Конгрес Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Абу-Дабі, 25–30 квіт. 2026 р.). URL: <https://docs.un.org/ru/A/CONF.241/1>].

Отже, аналіз діяльності Конгресів Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя дає підстави стверджувати, що вони відіграють важливу роль у формуванні міжнародних стандартів кримінальної політики, однак їх практичний вплив на реагування на найнебезпечніші форми сучасної злочинності залишається обмеженим. Події, пов'язані з війною проти України, виразно продемонстрували дисбаланс між реальними глобальними криміногенними викликами та змістом міжнародного порядку денного у сфері попередження злочинності. За таких умов участь України у міжнародних форумах, зокрема у XV Конгресі ООН в Абу-Дабі, повинна розглядатися як важливий інструмент актуалізації проблематики воєнних злочинів, інтеграції її до глобальної кримінологічної політики та формування нових міжнародних підходів до запобігання, розслідування і покарання злочинів, що виникають у контексті сучасних збройних конфліктів.

По-друге, в межах нормативно-правового регулювання предмету дослідження доцільно акцентувати увагу на стратегіях і програмах.

Нормативна база ЄС у цій сфері характеризується багаторівневою структурою та включає установчі договори Союзу, похідне право ЄС (директиви, регламенти, рішення), міжнародні угоди та акти інституцій ЄС, що визначають механізми співробітництва держав-членів у боротьбі з економічною злочинністю. Фундаментальне значення для формування правових засад

протидії фінансовим злочинам мають положення Договору про ЄС та Договору про функціонування ЄС, які передбачають створення простору свободи, безпеки та правосуддя, розвиток поліцейського і судового співробітництва у кримінальних справах, а також забезпечення захисту фінансових інтересів Союзу (ст. 83, 86, 325 ДФЄС) [206].

Водночас важливим елементом нормативно-правового регулювання у цій сфері є акти вторинного права ЄС, спрямовані на протидію конкретним формам економічної злочинності. Серед них особливе значення мають Директива (ЄС) 2017/1371 про боротьбу з шахрайством, що посягає на фінансові інтереси Союзу (PIF Directive), Директива (ЄС) 2018/1673 про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права, а також Регламент (ЄС) 2017/1939 про створення Європейської прокуратури (EPPO). У сукупності ці нормативні акти формують правовий фундамент сучасної політики ЄС у сфері запобігання економічній злочинності та визначають інституційні й процедурні механізми її реалізації. У зв'язку з цим доцільним є подальший аналіз і систематизація джерел нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС, що дозволяє виокремити їх основні групи та визначити особливості їх правового впливу на формування європейської кримінологічної політики.

Важливим елементом нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС є система правових актів вторинного права ЄС, які приймаються інституціями Союзу з метою реалізації положень установчих договорів та забезпечення ефективного функціонування єдиного економічного простору. Саме ці акти формують нормативну основу сучасної європейської політики у сфері протидії економічній злочинності, визначаючи правові механізми співробітництва держав-членів, інституційні засади діяльності наднаціональних органів та основні інструменти кримінально-правового і кримінологічного впливу на економічні правопорушення.

Особливе значення серед нормативних актів ЄС мають директиви, які визначають обов'язкові для держав-членів результати правового регулювання, залишаючи за національними органами влади право самостійно обирати форму та способи їх імплементації у національні правові системи. Саме через механізм директив ЄС здійснює гармонізацію кримінального законодавства держав-членів у сфері протидії економічній злочинності, формуючи спільні стандарти криміналізації певних діянь, відповідальності юридичних осіб, конфіскації злочинних доходів та міжнародного співробітництва правоохоронних органів.

Одним із ключових актів ЄС у цій сфері є Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, що посягає на фінансові інтереси Союзу за допомогою кримінального права (так звана PIF Directive), яка визначає мінімальні правила щодо криміналізації шахрайства, корупції, незаконного привласнення коштів та відмивання грошей, якщо такі дії завдають шкоди бюджету ЄС. Зазначена директива спрямована на посилення кримінально-правового захисту фінансових інтересів Союзу та створення єдиних підходів до відповідальності за відповідні кримінальні правопорушення [220]

Важливе місце у системі нормативного забезпечення протидії економічній злочинності займає Директива (ЄС) 2018/1673 Європейського парламенту та Ради від 23 жовтня 2018 року про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права, яка встановлює мінімальні правила криміналізації легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та визначає спільні підходи до встановлення кримінальної відповідальності за такі правопорушення в країнах-членах ЄС [221].

Окрім зазначених актів, важливу роль у формуванні правових засад запобігання економічній злочинності відіграють директиви ЄС у сфері протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, зокрема Директива (ЄС) 2015/849 (Четверта директива з протидії відмиванню коштів – AMLD4) та Директива (ЄС) 2018/843 (П'ята директива – AMLD5), які запроваджують комплексну систему фінансового моніторингу, передбачають створення

реєстрів бенефіціарних власників та встановлюють обов'язки для фінансових установ щодо ідентифікації клієнтів та повідомлення про підозрілі фінансові операції [218]

Водночас поряд із директивами важливу роль у забезпеченні ефективної протидії економічній злочинності відіграють регламенти ЄС, які мають пряму дію на території держав-членів. Зокрема, важливе значення для боротьби з економічними правопорушеннями має Регламент (ЄС) 2017/1939 про створення Європейської прокуратури (EPPO), яка уповноважена здійснювати розслідування та кримінальне переслідування злочинів, що завдають шкоди фінансовим інтересам ЄС [214].

Таким чином, система нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС ґрунтується на комплексі правових актів вторинного права, серед яких провідне місце займають директиви та регламенти ЄС. Саме вони визначають основні стандарти кримінально-правової політики Союзу у сфері боротьби з економічною злочинністю та створюють правові передумови для формування узгодженої системи запобігання таким правопорушенням у державах-членах. У зв'язку з цим доцільним є детальний аналіз окремих директив ЄС, які регламентують основні напрями запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

По-третє, аналізу кримінального законодавства окремих країн-членів ЄС. Як слушно зазначають О. М. Джу́жа та Д. М. Тичина, іноземні правові системи можуть бути класифіковані залежно від предмета кримінально-правового захисту на такі групи: норми, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти фінансової системи; економічні кримінальні правопорушення, пов'язані з підприємницькою діяльністю; майнові кримінальні правопорушення тощо [37, с. 110]. Такий підхід має важливе методологічне значення, оскільки дозволяє розглядати економічну злочинність не ізольовано, а як складову ширшої системи кримінально-правової охорони економічної безпеки держави.

Водночас у країнах ЄС відсутній повністю уніфікований підхід до криміналізації кримінальних правопорушень у сфері економіки, що зумовлено особливостями національних правових систем, історією розвитку кримінального законодавства та специфікою побудови механізмів захисту економічної безпеки. У різних державах-членах ЄС економічні кримінальні правопорушення можуть бути зосереджені як у КК, так і в спеціальному фінансовому, господарському, банківському, корпоративному чи антикорупційному законодавстві. Такий підхід забезпечує гнучкість правового регулювання та дає змогу оперативніше реагувати на появу нових криміногенних загроз у сфері економіки, пов'язаних із шахрайством, зловживаннями у підприємницькій діяльності, відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, інсайдерськими практиками, маніпулюванням фінансовими ринками, фіктивним підприємництвом, використанням підставних осіб і компаній, а також іншими формами посягання на фінансову стабільність держави та добросовісність господарського обороту [187, с. 602–603].

Показовою у цьому аспекті є правова модель ФРН, для якої характерне поєднання загальнокримінального та спеціального правового регулювання відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері економіки. Німецьке законодавство виходить із того, що суспільно небезпечні діяння у сфері господарської та фінансової діяльності посягають не лише на майнові інтереси окремих суб'єктів, а й на засади економічного порядку, фінансову стабільність, добросовісність ринкової конкуренції та довіру до економічних інститутів [198]. У зв'язку з цим правове реагування у ФРН побудоване за принципом пропорційності, за якого характер і суворість юридичної відповідальності корелюють зі ступенем суспільної небезпеки правопорушення. Менш небезпечні порушення можуть тягти адміністративно-господарські санкції, тоді як умисні, організовані, повторні або пов'язані з обманом діяння визнаються кримінально караними [198].

З кримінологічного погляду німецька модель привертає увагу системним підходом до профілактики кримінальних правопорушень у сфері економіки.

Поряд із кримінально-правовими санкціями активно використовуються механізми фінансової прозорості, внутрішнього контролю, аналітичного моніторингу, комплаєнсу та добровільного повідомлення про допущені порушення, що стимулює правомірну поведінку суб'єктів господарювання і знижує навантаження на правоохоронні органи. Такий підхід перетворює правозастосування не лише на інструмент покарання, а й на важливий елемент кримінологічної превенції [248].

Не менш показовою є Французька Республіка, де система запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки характеризується високим рівнем правового контролю, аналітичного супроводу та міжвідомчої координації. Французька модель вирізняється поєднанням кримінально-правових, фінансово-контрольних і процесуально-гарантійних елементів, що забезпечує не лише виявлення та припинення економічних правопорушень, а й додержання принципу правової визначеності та балансу між публічними інтересами держави і правами суб'єктів господарювання [203]. Контрольна діяльність у цій сфері ґрунтується на ризик-орієнтованому підході, відповідно до якого пріоритет надається суб'єктам, що демонструють аномальні фінансові показники, використовують непрозорі господарські схеми, фігурують у повідомленнях інформаторів або мають зв'язки з підставними особами та фіктивними структурами [121; 21].

Наприклад, особливістю французької моделі є чітке розмежування між загальнокримінальним шахрайством та спеціальними формами економічного шахрайства, що посягають на фінансові інтереси держави, добросовісність господарського обороту, бюджетну стабільність та належне функціонування ринку [164]. У кримінально-правовому розумінні французький законодавець виходить із того, що економічне правопорушення має умисний характер і характеризується поєднанням об'єктивного елемента, пов'язаного з протиправним спотворенням фінансової, бухгалтерської чи господарської інформації, та суб'єктивного елемента у формі прямого умислу, спрямованого

на одержання незаконної вигоди, уникнення фінансових зобов'язань або незаконне одержання бюджетних чи корпоративних ресурсів [164].

У кримінологічному аспекті економічні кримінальні правопорушення у Франції розглядаються як одна з ключових форм сучасної економічної злочинності, що характеризується високим рівнем латентності, складною організаційною структурою, використанням юридичних осіб, транскордонних операцій, підставних осіб, фіктивних компаній, фінансових посередників і складних схем легалізації злочинних доходів. Саме тому їх запобігання здійснюється у межах комплексної державної стратегії, яка поєднує фінансовий моніторинг, діяльність служб фінансової розвідки, міжвідомчу координацію та судово-аналітичні інструменти розслідування. Важливе місце в цій системі посідає виявлення типових схем шахрайства, зловживань у корпоративній сфері, використання підставних осіб (*prête-noms*), фіктивних компаній (*sociétés-écrans*), транскордонних переказів і прихованих фінансових потоків. Для цього активно залучаються спеціалізовані аналітичні та фінансові служби, зокрема Tracfin (*Service de Traitement du Renseignement et Action contre les Circuits Financiers clandestins*), яка координує обмін інформацією між банківськими, митними, фінансовими та правоохоронними структурами [264; 265].

Отже, досвід Німеччини та Франції демонструє дві різні, але взаємодоповнювані моделі нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. Німецька модель більшою мірою орієнтована на чітку правову регламентацію, процедурну визначеність і кримінологічну превенцію через механізми прозорості, контролю та добровільного виправлення порушень, тоді як французька – на ризик-орієнтований підхід, партнерську взаємодію між державою та суб'єктами економічної діяльності, а також гнучке поєднання адміністративних, фінансових і кримінально-правових засобів реагування. Обидві моделі підтверджують, що ефективне кримінально-правове та кримінологічне забезпечення у сфері запобігання економічним правопорушенням можливе лише за умов чіткого правового розмежування форм економічної девіантності,

використання аналітичних методів оцінки ризиків, забезпечення законодавчого балансу між економічною доцільністю та правовими гарантіями, а також побудови системи взаємної довіри між державою, бізнесом і контрольними інституціями. Саме тому аналіз національного кримінального та спеціального законодавства окремих країн ЄС має важливе значення для дослідження нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, оскільки дає змогу виявити найбільш ефективні механізми протидії економічній злочинності та оцінити можливості їх адаптації в інших правових системах.

У країнах ЄС сформовано розвинену систему кримінологічного моніторингу економічних ризиків, що ґрунтується на ризик-орієнтованому підході, застосуванні сучасних аналітичних технологій та міжвідомчій координації діяльності компетентних органів. Основною метою такої системи є своєчасне виявлення, оцінка та прогнозування загроз у сфері економічної діяльності, зокрема фінансового шахрайства, незаконних фінансових операцій, зловживань у корпоративному секторі, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, маніпулювання фінансовими ринками, а також інших кримінальних правопорушень, що посягають на економічну безпеку держави та фінансові інтереси ЄС. Функціонування цієї системи забезпечується діяльністю централізованих аналітичних підрозділів при фінансових адміністраціях або міністерствах фінансів держав-членів (зокрема у Німеччині, Нідерландах, Італії), які здійснюють профілювання суб'єктів господарювання, розробляють моделі аналітичного скринінгу ризиків та ініціюють перевірочні заходи на основі інтеграції інформації з різних джерел. До таких джерел належать фінансова та бухгалтерська звітність підприємств, електронні рахунки-фактури, митні декларації, банківські операції, реєстри бенефіціарних власників, а також дані транскордонного інформаційного обміну між державами-членами ЄС. Важливу роль у функціонуванні цієї системи відіграють спеціалізовані правоохоронні та аналітичні підрозділи, зокрема фінансова поліція, митні служби, підрозділи фінансової розвідки, які аналізують повідомлення про

підозрілі фінансові операції (SAR/STR) та передають узагальнену інформацію податковим, фінансовим і правоохоронним органам. Ефективність функціонування такої системи оцінюється за показниками зменшення економічних втрат держави, підвищення результативності контрольних заходів та обсягів відшкодованих фінансових ресурсів.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує аналіз інституційної системи суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в окремих країнах ЄС. Одним із найбільш показових прикладів комплексного підходу до захисту економічних інтересів держави та протидії фінансовим правопорушенням є Італійська Республіка, де сформована цілісна система органів фінансового контролю та правоохоронних інституцій, діяльність яких ґрунтується на принципах взаємодії, інституційної незалежності та функціональної спеціалізації. Управління державними фінансами в Італії здійснюють кілька ключових державних інституцій, серед яких провідне місце посідають Казначейство, що відповідає за управління державними видатками та фінансовий контроль; Міністерство економіки і фінансів, яке забезпечує формування та реалізацію фінансової політики держави; а також Міністерство внутрішніх справ, що координує діяльність органів, відповідальних за забезпечення економічної безпеки та протидію фінансовим правопорушенням [144, с. 365].

Важливу роль у системі фінансового контролю відіграє Рахункова палата Італійської Республіки (Corte dei Conti) – незалежний орган конституційного рівня, який здійснює попередній контроль законності урядових актів, аудит державних фінансів та судовий розгляд правопорушень, пов'язаних із неправомірним використанням публічних ресурсів. До повноважень цього органу належить аналіз бюджетних рішень, перевірка ефективності використання державних коштів, а також ініціювання проваджень щодо фінансових правопорушень за участю прокурорів спеціалізованих юрисдикцій. Така взаємодія магістратів-аудиторів та прокурорів сприяє оперативному виявленню фінансових зловживань і притягненню винних осіб до

відповідальності, що істотно підвищує ефективність системи фінансового контролю.

Ключовим елементом інституційного механізму протидії економічній злочинності в Італії є Фінансова гвардія (*Guardia di Finanza*) – спеціалізований правоохоронний орган, який входить до складу Збройних сил і виконує функції фінансової поліції, забезпечуючи захист як національних, так і європейських фінансових інтересів. Компетенція цього органу охоплює широкий спектр напрямів діяльності, зокрема контроль за дотриманням фінансово-економічного законодавства, протидію фінансовому шахрайству, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, незаконним операціям у сфері державних закупівель, зловживанням у корпоративному секторі, порушенням у сфері ринку капіталів, корупційним правопорушенням та фінансуванню тероризму. Важливою особливістю діяльності *Guardia di Finanza* є те, що вона не має повноважень самостійно застосовувати кримінальні санкції: результати проведених розслідувань передаються до прокуратури або судових органів, що забезпечує дотримання принципів процесуальної законності та неупередженості [68].

Схожі організаційні підходи застосовуються і в інших державах ЄС. Зокрема, у Румунії функціонує Фінансова гвардія, підпорядкована Міністерству фінансів, яка здійснює контроль за дотриманням фінансово-економічного законодавства, перевірку використання державних коштів і бюджетних програм, а також бере участь у виявленні та розслідуванні правопорушень у сфері економічної діяльності.

Таким чином, італійська модель запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки характеризується високим рівнем системності та інтегрованості, що забезпечується поєднанням аналітичних, контрольних і правоохоронних функцій у межах єдиної інституційної архітектури фінансового контролю. Її ключовими складовими виступають інституційна взаємодія державних органів, багаторівнева система фінансового контролю (аудиторського, адміністративного та правоохоронного), а також

інтеграція кримінологічних підходів до управління економічними ризиками. Такий досвід є важливим прикладом формування ефективної системи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, оскільки демонструє можливості поєднання аналітичних технологій, міжвідомчої координації та спеціалізованих правоохоронних механізмів у забезпеченні фінансової стабільності держави та захисті економічних інтересів суспільства.

Нормативно-правова база Іспанії у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки характеризується високим рівнем адаптивності та тісним взаємозв'язком із правовими актами ЄС. Законодавство держави гармонізоване з директивами ЄС, що встановлюють стандарти протидії фінансовим шахрайствам, зловживанням економічними ресурсами, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також іншим формам економічної злочинності. Характерною рисою іспанської моделі є чітке розмежування компетенцій органів фінансового управління та контролю, які забезпечують формування і реалізацію державної економічної політики, здійснюють нагляд за фінансовими потоками, розробляють стратегічні програми економічного розвитку та застосовують інструменти фінансової стабілізації і валютного контролю. Важливе значення приділяється також захисту інтересів стратегічних галузей економіки, забезпеченню прозорості фінансових операцій і створенню сприятливих умов для інвестиційної діяльності, що у сукупності формує ефективний інституційно-правовий фундамент запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки [25].

У Республіці Австрія функціонує спеціалізований правоохоронний орган у сфері протидії економічним і фінансовим правопорушенням – Фінансова поліція (Finanzpolizei), яка входить до структури Федерального міністерства фінансів. Її діяльність спрямована на виявлення та припинення фінансових шахрайств, протидію незаконній економічній діяльності, ухиленню від виконання фінансових зобов'язань, а також боротьбу з тіньовою економікою. Цей орган уповноважений здійснювати цільові перевірки підприємств,

виявляти факти нелегальної зайнятості, контролювати дотримання вимог фінансової звітності, ліцензування господарської діяльності та регулювання окремих секторів економіки, зокрема сфери азартних ігор. Така модель дозволяє поєднати контрольні, аналітичні та правоохоронні функції у межах єдиної системи фінансового моніторингу, що суттєво підвищує ефективність виявлення економічних ризиків і забезпечує прозорість фінансових потоків [235].

У Республіці Хорватія функції забезпечення фінансової та економічної безпеки інтегровані у систему Міністерства фінансів, яке у взаємодії з Міністерством внутрішніх справ формує та реалізує державну політику у сфері фінансового контролю, здійснює нагляд за діяльністю фінансових установ, координує заходи з протидії економічним правопорушенням, а також забезпечує реалізацію механізмів запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [270; 234]. У структурі міністерства функціонують спеціалізовані підрозділи, зокрема Фінансова інспекція та Управління з питань запобігання відмиванню грошей, які здійснюють контроль за дотриманням фінансово-економічного законодавства, проводять розслідування фінансових правопорушень та здійснюють аналітичний моніторинг підозрілих фінансових операцій.

Загалом аналіз інституційних моделей Іспанії, Австрії та Хорватії свідчить, що запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки розглядається як важливий елемент системи фінансової безпеки держави та економічної стабільності. Ефективність цієї системи забезпечується низкою ключових чинників, серед яких: інституційна інтеграція контролюючих, аналітичних і правоохоронних органів; застосування ризик-орієнтованих механізмів моніторингу економічних операцій; створення спеціалізованих органів фінансової поліції або контрольних підрозділів при міністерствах фінансів; посилення аналітичних і профілактичних механізмів, спрямованих на своєчасне виявлення та нейтралізацію економічних загроз [245; 267].

Іноземний досвід кримінологічного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки характеризується високим рівнем інтеграції аналітичних, контрольних і правоохоронних механізмів у межах єдиної системи фінансового моніторингу та економічного нагляду. Комплексний аналіз законодавства та практики Австрії, Італії, Іспанії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Франції, Швеції та інших країн із розвиненими фінансовими системами засвідчив, що універсальної моделі запобігання економічним правопорушенням не існує – кожна країна формує власну інституційно-правову концепцію протидії економічній злочинності, адаптовану до національних правових традицій, структури економіки, фінансової системи та особливостей державного управління. У більшості розвинених держав система економічної безпеки будується за кількома взаємопов'язаними напрямками: по-перше, функціонування інституційно незалежного державного аудиту та фінансового контролю; по-друге, діяльність спеціалізованих правоохоронних органів або підрозділів у сфері економічної безпеки, наділених широкими повноваженнями – від аналітичного моніторингу економічних ризиків до здійснення досудового розслідування та міжнародного співробітництва; по-третє, інтегрований фінансовий і ринковий нагляд із застосуванням ризик-орієнтованих інструментів регулювання та контролю.

Поєднання зазначених елементів разом із цифровізацією адміністративних процедур, автоматизованим аналізом фінансових операцій і системним обміном інформацією між державними органами формує високий рівень кримінологічної спроможності держави у сфері економічної безпеки. Такий підхід сприяє підвищенню рівня добровільного дотримання фінансових та економічних правил суб'єктами господарювання, зменшує латентність економічної злочинності та дозволяє своєчасно виявляти криміногенні ризики у сфері фінансово-господарської діяльності. Водночас спільною тенденцією розвитку сучасних систем економічного контролю є орієнтація на ризик-орієнтований підхід, активне використання цифрових технологій,

автоматизованих систем аналізу даних та інтелектуальних інструментів моніторингу фінансових операцій.

До найбільш результативних практик, що застосовуються у країнах ЄС і можуть становити інтерес для нормативно-правового закріплення належать, зокрема: механізми оцінки фінансових ризиків у системі пруденційного нагляду (Financial Conduct Authority – Німеччина), інститути спеціалізованого фінансового контролю та внутрішнього аудиту (Guardia di Finanza – Італія), а також використання інтелектуальних систем моніторингу фінансових транзакцій на основі технологій штучного інтелекту та Big Data (Австрія, Іспанія, Франція).

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, слід зазначити, що нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС характеризується системністю, багаторівневістю та високим ступенем правової інтеграції. Його основу становить комплекс взаємопов'язаних правових джерел, що включають норми міжнародного права, установчі договори ЄС, акти похідного права ЄС (директиви, регламенти, рішення), національне кримінальне законодавство держав-членів, а також практику міжнародних судових інституцій. Така нормативна архітектура забезпечує формування єдиного правового простору протидії економічній злочинності, спрямованого на захист фінансових інтересів ЄС, стабільність економічних відносин та зміцнення економічної безпеки.

Важливу роль у формуванні сучасної європейської політики запобігання економічним правопорушенням відіграють міжнародні стандарти кримінальної політики, вироблені у межах діяльності Конгресів ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, які визначають стратегічні орієнтири розвитку кримінологічних підходів до протидії економічній злочинності. Водночас ключовим інструментом правової гармонізації у межах ЄС виступає похідне право ЄС, насамперед директиви та регламенти, що встановлюють мінімальні стандарти криміналізації економічних правопорушень,

відповідальності юридичних осіб, конфіскації злочинних доходів та організації співробітництва правоохоронних органів держав-членів.

Аналіз законодавства та інституційних механізмів окремих країн ЄС свідчить про формування комплексних моделей запобігання економічній злочинності, які поєднують фінансово-контрольні, аналітичні та організаційні інструменти. Для більшості європейських країн характерним є функціонування спеціалізованих органів фінансового контролю та економічної безпеки, застосування ризик-орієнтованих підходів до моніторингу економічних операцій, активне використання цифрових аналітичних технологій, а також розвиток міжвідомчої та міжнародної співпраці щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. Таким чином, нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС являє собою цілісну кримінологічно орієнтовану систему правового регулювання, спрямовану на забезпечення економічної безпеки, захист фінансових інтересів держав і ЄС в цілому, а також на формування узгоджених правових механізмів запобігання економічній злочинності.

1.3. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах Європейського Союзу

Кримінологія як самостійна галузь юридичної науки використовує міждисциплінарний методологічний інструментарій для дослідження закономірностей виникнення, поширення та розвитку злочинності, а також для вироблення науково обґрунтованих підходів до її запобігання. Такий підхід передбачає комплексне використання знань із суміжних галузей – соціології, психології, економіки, статистики, політології, права та інших наук, що дозволяє досліджувати злочинність не лише як сукупність кримінально караних діянь, а як складне соціально-економічне явище, детерміноване системою

взаємопов'язаних факторів. У сучасних умовах інтеграційних процесів у Європі кримінологічні дослідження дедалі більше орієнтуються на вивчення економічної злочинності як одного з ключових викликів економічній безпеці ЄС.

Злочинність як соціальне явище загалом, а також окремі кримінальні правопорушення як індивідуальні акти протиправної поведінки традиційно характеризуються у кримінології через систему кількісних і якісних показників, серед яких основними є стан та динаміка злочинності [97]. Аналіз стану злочинності здійснюється за допомогою комплексу абсолютних та відносних статистичних показників. До абсолютних показників належать, зокрема, загальна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, чисельність осіб, які їх учинили, обсяг завданих матеріальних збитків, кількість кримінальних проваджень щодо окремих видів економічних злочинів тощо. Відносні показники відображають інтенсивність, структуру та динаміку злочинності, що дозволяє визначити рівень криміногенного навантаження на економічну систему певної держави чи інтеграційного об'єднання, а також простежити тенденції змін злочинності у часі. Саме на основі аналізу цих показників стає можливим виявлення закономірностей розвитку економічної злочинності, визначення її основних тенденцій і здійснення кримінологічного прогнозування [96].

Економічна злочинність безпосередньо впливає на стабільність фінансових систем, ефективність функціонування ринкових механізмів, інвестиційний клімат та рівень довіри до економічних інститутів. У межах ЄС кримінальні правопорушення у сфері економіки – зокрема шахрайство, відмивання доходів, ухилення від сплати податків, корупційні правопорушення, фінансові зловживання, маніпулювання ринками, кіберекономічні злочини та інші форми економічної протиправної діяльності – становлять серйозну загрозу не лише національним економікам держав-членів, а й економічній безпеці ЄС у цілому. З огляду на високий рівень економічної інтеграції, свободу руху капіталів, товарів і послуг, а також активний розвиток цифрових фінансових

технологій, економічна злочинність у ЄС набуває дедалі більш складних, транснаціональних та організованих форм.

Системний аналіз кримінально-правової статистики, аналітичних матеріалів правоохоронних органів держав-членів ЄС, а також даних міжнародних інституцій, у загальному, свідчить про тенденцію до ускладнення структури економічної злочинності та появи нових форм протиправної діяльності. Насамперед, такі тенденції пов'язані з процесами глобалізації фінансових ринків, цифровізацією економічних відносин, розвитком електронної комерції, криптовалютних операцій та онлайн-платіжних систем. У таких умовах традиційні форми кримінальних правопорушень у сфері економіки поєднуються з кіберзлочинністю, що створює нові виклики для системи кримінальної юстиції та вимагає удосконалення кримінологічних підходів до аналізу відповідних криміногенних процесів.

На думку В. І. Шакуна, злочинність становить сукупність проявів суспільно небезпечної та протиправної поведінки, забороненої кримінальним законом під загрозою покарання. Саме кримінально-правові норми дозволяють виокремити конкретні акти людської діяльності, які в певній державі чи регіоні протягом визначеного часу визнаються злочинними, що створює підґрунтя для їх кримінологічного дослідження та аналізу структурно-динамічних характеристик злочинності [192, с. 158]. У контексті предмету дослідження таке визначення дозволяє розглядати відповідні правопорушення як системне явище, що характеризується низкою спеціальних детермінант.

У свою чергу, О. М. Литвинов та Ю. В. Орлов визначають злочинність як сукупність злочинів одного або кількох видів, що мають масовий характер, закономірно повторюються на певній території протягом визначеного періоду часу та виступають індикатором рівня криміногенної безпеки суспільства. Такий підхід дозволяє розглядати злочинність як окремий сегмент загальної злочинності, що характеризується специфічними соціально-економічними передумовами, особливостями механізму вчинення кримінальних

правопорушень та специфічною структурою суб'єктів злочинної діяльності [5; 123].

У сучасній кримінологічній науці сформувалося усталене розуміння того, що кримінологічна характеристика певного виду злочинності являє собою комплексну систему наукових знань про її стан, структуру, динаміку, територіальні особливості, детермінанти та типові риси суб'єктів злочинної діяльності. Вона охоплює не лише кількісні параметри поширеності кримінальних правопорушень, але й якісні характеристики, серед яких особливе значення мають типові способи вчинення кримінальних правопорушень, мотиваційні механізми злочинної поведінки, особливості криміногенного середовища, соціально-демографічні характеристики правопорушників, а також специфіка об'єктів кримінально-правової охорони. У цьому контексті кримінологічна характеристика виступає важливим аналітичним інструментом, що забезпечує формування науково обґрунтованої системи заходів запобігання злочинності. Відтак, О. М. Джужа визначає кримінологічну характеристику як сукупність відомостей про певний вид злочину або групу злочинів, які використовуються для наукового обґрунтування заходів протидії відповідним кримінальним проявам [141; 94]. Вона передбачає аналіз закономірностей злочинної поведінки, умов та факторів, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а також визначення ефективних напрямів профілактичного впливу [141].

Принагідно зауважимо, що А. П. Закалюк також розглядає кримінологічну характеристику як сукупність достатньої інформації про конкретний вид кримінального правопорушення, необхідної для розроблення системи його попередження. На думку вченого, така характеристика має охоплювати систему ознак злочину, його властивості, закономірності, фактори, наслідки та особливості особистості злочинця, включаючи її типологічні характеристики [57].

Водночас В. С. Батиргарєєва підкреслює, що кримінологічна характеристика повинна передусім відображати об'єктивні параметри

злочинності, які існують на момент дослідження, незалежно від впливу державних або суспільних заходів протидії. У цьому розумінні вона має переважно описовий характер і включає кількісні та якісні показники злочинності, особливості особистості правопорушника та потерпілого, а також причини й умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, тоді як заходи запобігання мають розглядатися як окремий напрям кримінологічного дослідження [7, с. 7].

Своєю чергою, Д. М. Тичина пропонує конкретизувати зміст кримінологічної характеристики через систему взаємопов'язаних елементів, до яких належать: кримінологічно значущі ознаки правопорушення; інформація, що пояснює криміногенну ситуацію, пов'язану з їх вчиненням; а також показники, що характеризують специфіку діяльності щодо їх запобігання [173]. У цьому ж контексті, ще О. М. Джужа та Є. М. Моїсєєв у стислому словнику кримінологічних термінів визначили кримінологічну характеристику як опис ознак, закономірностей, факторів і наслідків злочинності або окремих її видів, а також рис особистості злочинців певних типів [39, с. 22].

Отже, дослідження кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС має важливе теоретичне та прикладне значення. Воно дозволяє визначити сучасний стан і тенденції розвитку економічної злочинності в умовах європейської інтеграції, встановити її структурні та динамічні особливості, а також виявити ключові соціально-економічні, інституційні та криміногенні чинники, що впливають на її поширення. Такий аналіз створює необхідне наукове підґрунтя для формування ефективної кримінологічної політики запобігання економічній злочинності як на рівні окремих країн-членів ЄС, так і в межах загальноєвропейської системи забезпечення економічної безпеки.

Такими методологічними постулатами доцільно керуватися при наданні кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС, оскільки саме комплексний аналіз кількісних і якісних показників дозволяє встановити сучасні закономірності розвитку економічної

злочинності, її структурні особливості, тенденції трансформації та основні криміногенні фактори, що впливають на економічну безпеку держав-членів ЄС.

У структурі кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС виділяються такі основні групи правопорушень: податкові правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати податків та шахрайством із ПДВ (близько 30–34 %), що є найбільш поширеним видом економічної злочинності за даними Європолу та Європейської прокуратури; фінансові та банківські кримінальні правопорушення (20–24 %), пов'язані з незаконними фінансовими операціями, маніпуляціями з банківськими рахунками та відмиванням коштів; корупційні правопорушення (14–17 %), які включають зловживання службовим становищем, отримання неправомірної вигоди та конфлікт інтересів; правопорушення у сфері використання бюджетних коштів та фінансових ресурсів ЄС (10–13 %), що здебільшого пов'язані з незаконним використанням фондів ЄС; правопорушення посадових осіб у сфері господарської діяльності (8–10 %); кримінальні правопорушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності (7–9 %), зокрема незаконні експортно-імпортні операції та порушення митних правил; а також правопорушення у сфері підприємницької діяльності (5–7 %), що включають фіктивне підприємництво та шахрайські бізнес-схеми.

Такий розподіл відображає сучасну кримінологічну структуру економічної злочинності в країнах ЄС, в якій домінують фінансово-податкові правопорушення та злочини, пов'язані з функціонуванням фінансових ринків і використанням бюджетних ресурсів.

За оцінками аналітичних підрозділів ЄС, зокрема Європолу та Європейської прокуратури (EPPO), втрати бюджетів держав-членів ЄС від шахрайства з ПДВ щорічно становлять від 50 до 60 млрд євро, причому значна частина цих втрат пов'язана саме із транскордонними схемами МПІС. У 2024 році Європейська прокуратура повідомила про розслідування понад 1900 кримінальних проваджень щодо масштабних схем ПДВ-шахрайства, загальний обсяг збитків у яких перевищував 19 млрд євро [232].

Економічне шахрайство вважається однією з найбільш привабливих сфер діяльності для організованих злочинних угруповань, що пояснюється поєднанням високого рівня прибутковості та відносно низьких ризиків кримінального переслідування. Складність виявлення таких злочинів обумовлена високим рівнем їх латентності, використанням складних фінансових схем, а також транснаціональним характером економічної діяльності. Особливо це стосується злочинів, що здійснюються у цифровому середовищі або у межах міжнародних фінансових операцій, де для ефективного розслідування необхідною є координація між правоохоронними органами кількох держав та міжнародних організацій [200].

Попри те, що в кожній державі-члені ЄС сформовано систему нормативно-правових актів, спрямованих на протидію економічній злочинності, злочинні схеми часто виникають саме через прогалини у правовому регулюванні, недостатню гармонізацію законодавства або використання різниці у податкових режимах між країнами. У результаті організовані злочинні групи активно використовують такі інституційні дисбаланси для побудови складних фінансових схем, що охоплюють декілька юрисдикцій.

Сучасні економічні процеси відбуваються в умовах так званої економіки знань, яка характеризується домінуванням інтелектуального капіталу, інновацій та цифрових технологій. У науковій літературі зазначається, що сучасний етап розвитку світової економіки можна розглядати як третю економічну трансформацію після переходу від аграрної до індустріальної економіки. Якщо у промисловій економіці ключову роль відігравали матеріальні ресурси та виробничий капітал, то у сучасній економіці вирішальне значення набувають інновації, інформаційні технології та знання. Відповідно, конкурентоспроможність держав дедалі більше визначається їх здатністю створювати, захищати та ефективно використовувати інтелектуальний капітал [255].

У таких умовах забезпечення економічної безпеки стає одним із ключових завдань державної політики. Економічна безпека виступає важливим елементом національної безпеки та передбачає захист економічних інтересів держави, стабільність фінансової системи, ефективність функціонування ринкових механізмів та протидію кримінальним загрозам. При цьому зміст і масштаби загроз економічній безпеці постійно трансформуються під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації економіки та розвитку транснаціональної злочинності [155].

Згідно з результатами Global Economic Crime and Fraud Survey, оприлюдненого міжнародною аудиторською компанією PwC у 2024 р., приблизно 46 % організацій у світі повідомили про випадки економічної злочинності або шахрайства протягом останніх двох років, що свідчить про високий рівень поширеності таких кримінальних проявів у сучасному бізнес-середовищі [236]. При цьому у країнах ЄС рівень економічної злочинності демонструє тенденцію до поступового зростання: якщо у 2018 р. близько 18 % компаній повідомляли про випадки економічних злочинів, то у 2023 р. цей показник досяг 21 %, а у 2025 р. – близько 23 % [222].

За оцінками міжнародних аналітичних центрів, загальна сума фінансових збитків від шахрайських операцій у світовому масштабі за останні двадцять років перевищила 5 трлн доларів США, причому лише у період 2015–2024 рр. обсяг таких втрат зріс приблизно на 56 %. У середньому глобальні втрати від економічного шахрайства оцінюються на рівні 6 % світового валового внутрішнього продукту, що свідчить про значний вплив цього явища на світову економіку [236].

Згідно з міжнародними дослідженнями, близько 67 % осіб, причетних до кримінальних правопорушень у сфері економіки, перебувають у віковій групі 31–40 років, тоді як найбільш поширеними суб'єктами шахрайських схем виступають працівники фінансових і управлінських підрозділів підприємств – бухгалтерії, фінансових відділів, служб закупівель та керівництва компаній.

Частка внутрішніх правопорушників у структурі корпоративного шахрайства становить приблизно 77 % усіх випадків [244].

Економічна злочинність становить серйозну проблему для підприємств різних секторів економіки, оскільки її прояви пов'язані із привласненням активів, фінансовими маніпуляціями, відмиванням коштів та незаконним виведенням капіталу до офшорних юрисдикцій. Такі дії призводять не лише до безпосередніх фінансових втрат, а й до довгострокових негативних наслідків для економіки, зокрема зниження інвестиційної привабливості, втрати довіри інвесторів та порушення стабільності фінансових ринків.

За даними міжнародних досліджень шахрайства, у 2021–2024 рр. близько 70 % компаній у світі стикалися з випадками корпоративного шахрайства, при цьому найбільш уразливими виявилися приватні підприємства (44 % випадків), державні компанії (26 %), державні установи (16 %) та некомерційні організації (9 %) [232]. Середній розмір фінансових збитків від одного випадку шахрайства становив приблизно 150 тис. дол., тоді як для державних організацій цей показник складав близько 100 тис. дол., а для некомерційних організацій – близько 75 тис. доларів.

Особливу вразливість до економічних злочинів демонструють малі та середні підприємства, які часто мають обмежені ресурси для впровадження ефективних систем внутрішнього контролю. Дослідження показують, що підприємства з річним доходом менше 50 млн доларів США зазнають середніх втрат від шахрайства на рівні 114 тис. доларів, тоді як найбільші фінансові втрати характерні для великих корпорацій із річним оборотом понад 1 млрд доларів США [199].

Аналіз статистичних даних щодо економічної злочинності у країнах ЄС також демонструє значну територіальну диференціацію її поширення. Так, за період 2018–2022 рр. найбільшу кількість кримінальних правопорушень економічного характеру, санкції за які передбачають позбавлення волі, було зафіксовано у Німеччині (понад 22 тис. випадків) та Франції (понад 11 тис. випадків). Водночас значна кількість економічних злочинів була зареєстрована

у Польщі (понад 2,6 тис.) та Румунії (понад 2,4 тис.), що частково пов'язано з активними реформами правоохоронної та судової систем у цих країнах.

У період 2020–2021 рр. спостерігалися певні коливання показників економічної злочинності, що значною мірою було пов'язано з обмеженнями, запровадженими у зв'язку з пандемією COVID-19. Зокрема, у деяких країнах (Іспанія, Італія, Хорватія) кількість виявлених економічних злочинів у 2020 році зросла, що було зумовлено активізацією шахрайських схем у сфері електронної комерції та фінансових послуг. Водночас у Болгарії та Румунії було зафіксовано тимчасове зниження офіційно зареєстрованих кримінальних правопорушень економічного характеру, що може свідчити про вплив карантинних обмежень на діяльність правоохоронних органів та статистичний облік злочинності.

Отже, наведені статистичні та аналітичні дані свідчать про те, що економічна злочинність у країнах ЄС має складний, динамічний та багаторівневий характер. Вона характеризується високим рівнем латентності, значними фінансовими втратами для економік держав та активною трансформацією під впливом глобалізаційних і цифрових процесів. Саме тому комплексний кримінологічний аналіз її стану, структури та динаміки є необхідною передумовою для формування ефективної системи запобігання економічним кримінальним правопорушенням як на національному, так і на наднаціональному рівнях ЄС.

Для порівняння, кількість кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в Україні після вже звичного суттєвого зниження в 2022 р. до 3 414 (–37,6 %) та зростання у наступному році до 4840 (+41,8 %) на фоні відновлення нормальної діяльності органів поліції в 2024 р. стабілізувалася і склала 5 139 (+6,2 %). Показники цих діянь впродовж 2014–2021 рр. переважно зменшувалися та за цей період скоротилися з 8418 до 5 469, тобто в 1,5 раза. Частка діянь зазначеної спрямованості серед усіх кримінальних правопорушень становила в середньому 1,3 %, а в 2024 р. дорівнювала 1,0 %.

Серед цих діянь у 2024 р., як і в попередні роки, майже всі (99,3 %) були злочинами [89].

Важливим елементом кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС є аналіз показників притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, застосування покарань, а також динаміки пенітенціарного контингенту, засудженого за економічні та фінансові правопорушення. У спеціальних дослідженнях звертається увага на те, що у 2021 р. в Європі кількість обвинувальних вироків у кримінальних провадженнях про економічні та фінансові правопорушення становила 13770, що було найнижчим показником за досліджуваний період 2021–2025 рр. Така тенденція пов'язується насамперед із наслідками пандемії COVID-19, яка істотно вплинула на інтенсивність роботи правоохоронних органів, судів та інших інституцій кримінальної юстиції, а також зумовила тимчасове зниження можливостей держав щодо виявлення, документування та процесуального супроводу складних економічних злочинів транснаціонального характеру. Водночас ці дані слід оцінювати обережно, оскільки вони походять із наукового узагальнення, заснованого на порівняльному аналізі європейських статистичних масивів, а не з єдиного консолідованого реєстру ЄС [197].

Показовими є також відмінності у структурі засуджених та ув'язнених за економічні й фінансові правопорушення в окремих державах Європи. Так, для Болгарії у межах загальної кількості ув'язнених за економічні/фінансові злочини у 2021–2025 рр. на 2021 р. припадало 33,6 %, на 2022 рік – 25,7 %, на 2024 р. – 19,8 %, а на 2025 р. – 20,9 %. Подібна хвилеподібна динаміка спостерігалась і в Іспанії, де відповідні частки становили 26,2 %, 17,6 %, 29,2 % та 27,0 % відповідно. Для Данії та Нідерландів, за висновками цього ж дослідження, також характерний близький за конфігурацією розподіл ув'язнених за роками, що свідчить про вплив не лише власне криміногенної ситуації, а й процесуальних, інституційних та статистико-облікових чинників на офіційно відображену динаміку економічної злочинності. Загалом для досліджуваної сукупності країн частка ув'язнених за економічні/фінансові

злочини становила 27,2 % у 2021 р., 24,0 % у 2022 р., 25,5 % у 2024 р. та 23,3 % у 2025 р., що демонструє загальну тенденцію до зниження після допандемічного періоду [197].

Окремої уваги заслуговує обставина, що у Франції, Іспанії, Румунії, Швеції, Хорватії та Люксембурзі у 2025 р. спостерігалось послаблення превентивно-контрольного потенціалу правоохоронних та фінансово-наглядових органів щодо запобігання економічному шахрайству. У кримінологічному аспекті це може бути пояснено сукупною дією кількох факторів: постпандемічним навантаженням на інституції кримінальної юстиції, ускладненням транскордонної співпраці, пришвидшеною цифровізацією фінансових операцій та зміщенням частини злочинних практик у цифровий і платформений сегменти економіки. Такий висновок корелює з сучасними оцінками Європолу та Європейської прокуратури, які фіксують стале ускладнення схем шахрайства з ПДВ, митних маніпуляцій, фіктивного корпоративного посередництва, відмивання коштів та зловживань із коштами ЄС. Зокрема, за підсумками 2024 р. у провадженні Європейської прокуратури перебувало 2666 розслідувань із оціночною шкодою для бюджету ЄС понад 24,8 млрд євро, з яких 13,15 млрд євро припадало на транскордонне ПДВ-шахрайство; за підсумками 2025 року кількість розслідувань зросла до 3602, а орієнтовний розмір шкоди – до 67,27 млрд євро, причому понад 45 млрд євро становили кримінальні провадження про шахрайство, пов'язане з ПДВ та митними платежами [230; 231].

Важливим елементом кримінологічної характеристики економічної злочинності є оцінка шахрайства, що становить основу значної частини сучасних економічних правопорушень. За даними АСФЕ, глобальне дослідження охопило 1921 випадок професійного шахрайства у 8 країнах; сумарні встановлені втрати перевищили 3,1 млрд дол., а медіанний розмір збитків від одного кейсу становив 145 тис. дол. Отже, поширене в окремих текстах твердження про «1,5 млн доларів середніх втрат» потребує уточнення: така цифра не відповідає медіанному глобальному показнику АСФЕ за 2024 р.

Водночас організація й надалі виходить із оціночного припущення, що підприємства в середньому втрачають близько 5 % річного доходу внаслідок шахрайства [230; 227].

Структурний аналіз шахрайства з використанням службового становища свідчить, що найпоширенішою його формою залишається привласнення активів, яке у глобальному вимірі фіксується приблизно у 86 % схем, хоча зазвичай спричиняє менші збитки порівняно з іншими. Корупційні прояви – неправомірна вигода, конфлікт інтересів, вимагання, неформальне лобіювання рішень, зловживання у публічних закупівлях – зустрічаються майже у 48 % випадків і характеризуються вищим рівнем матеріальних втрат. Натомість фальсифікація фінансової звітності є менш поширеною, але найбільш руйнівною за наслідками, оскільки пов'язана зі значно більшими сумами збитків, підризом ринкової довіри та істотними ризиками для інвесторів, кредиторів і партнерів підприємства. Саме привласнення активів, корупція, шахрайство у сфері економіки – формують ядро сучасної економічної злочинності, яка в умовах ЄС нерідко доповнюється транскордонними податковими схемами, маніпуляціями з митною вартістю, використанням офшорних юрисдикцій, криптоактивів і фіктивних мережах постачання.

У кримінологічному плані суттєве значення має і спосіб реагування підприємств на викриті випадки шахрайства. Упродовж останніх років у міжнародній практиці зберігається тенденція, за якої частина компаній віддає перевагу внутрішньодисциплінарним, кадровим та цивільно-правовим механізмам реагування, а не передачі матеріалів до правоохоронних органів. Це пояснюється прагненням мінімізувати репутаційні втрати, уникнути публічного розголосу та скоротити витрати на кримінальний процес. Кримінологічно така ситуація є важливою, оскільки вона прямо впливає на латентність економічної злочинності: значна кількість внутрішньокорпоративних деліктів не потрапляє до офіційної кримінальної статистики, а отже, реальні масштаби економічної злочинності в державах Європи об'єктивно перевищують формально зареєстрований рівень. Одночасно дослідження ACFE показують, що

впровадження гарячих ліній, антифрод-політик, внутрішнього аудиту, контролю доступу до фінансових операцій та захисту даних здатне істотно зменшувати збитки і скорочувати тривалість шахрайських схем [201].

Для порівняльного кримінологічного аналізу заслуговує на увагу і британський досвід, хоча після Brexit Велика Британія формально не належить до ЄС. Основними джерелами кримінологічної інформації там виступають Crime Survey for England and Wales (CSEW) та офіційна статистика Office for National Statistics (ONS), які поєднують дані віктимізаційних опитувань і поліцейського обліку. Такий підхід є методологічно цінним, оскільки дозволяє частково компенсувати проблему латентності економічних правопорушень. Водночас у науковому тексті доцільно вживати актуальну офіційну назву – Crime Survey for England and Wales, а не застарілу назву British Crime Survey. Для держав ЄС це має прикладне значення, оскільки демонструє ефективність комбінування адміністративної статистики, вибірових соціологічних досліджень і судових даних для побудови більш реалістичної картини економічної злочинності [216].

Важливим елементом кримінологічної характеристики економічної злочинності є її географічний розподіл, який дозволяє виявити територіальні закономірності поширення кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС. Аналіз статистичних даних правоохоронних органів та аналітичних матеріалів Європолу, Європейської прокуратури та Євростату свідчить, що економічні кримінальні правопорушення мають нерівномірний територіальний розподіл і значною мірою зосереджені у державах із високим рівнем економічної активності, розвиненими фінансовими ринками та значними обсягами міжнародної торгівлі.

Найбільша кількість економічних правопорушень традиційно фіксується у Німеччині, Франції, Італії, Іспанії та Нідерландах, що зумовлено масштабами їх економік, високим рівнем розвитку банківського сектору та значною концентрацією фінансових потоків. У цих державах реєструється значна частка злочинів, пов'язаних із фінансовими шахрайствами, маніпуляціями на

фінансових ринках, ухиленням від сплати податків, легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, а також корупційними правопорушеннями у сфері державних закупівель та використання бюджетних коштів [232].

Водночас у країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Румунія, Болгарія, Угорщина, Словаччина) значна частина економічних правопорушень пов'язана з податковими злочинами, незаконним обігом фінансових ресурсів, шахрайством із коштами ЄС та використанням фіктивних підприємств для легалізації незаконних доходів. Для цих держав характерною є активна діяльність транснаціональних злочинних груп, які використовують відмінності у податкових режимах та прогалини у законодавстві різних країн для реалізації складних фінансових схем.

Окрему кримінологічну специфіку мають транскордонні регіони ЄС, де економічні злочини часто мають міжнародний характер. Це стосується насамперед країн Бенілюксу, Балтійських країн та прикордонних регіонів Центральної Європи, які використовуються злочинними угрупованнями для організації схем ПДВ-шахрайства, незаконного переміщення капіталу, контрабанди товарів та відмивання доходів через банківські та фінансові інституції.

Особливе місце у географії економічної злочинності посідають великі фінансові та економічні центри Європи, такі як Брюссель, Франкфурт-на-Майні, Париж, Амстердам, Мілан та Люксембург, де зосереджені ключові фінансові інституції, міжнародні банки, інвестиційні фонди та корпоративні структури. Висока концентрація фінансового капіталу та міжнародних фінансових операцій створює сприятливі умови для вчинення складних економічних правопорушень, зокрема маніпуляцій із фінансовими інструментами, інсайдерської торгівлі та транснаціонального відмивання коштів.

У сучасних умовах суттєво змінюється й віртуальна географія економічної злочинності, оскільки значна частина кримінальних правопорушень у сфері економіки переміщується у цифровий простір.

Використання онлайн-банкінгу, криптовалют, електронної комерції та цифрових платіжних систем дозволяє злочинним угрупованням здійснювати економічні злочини незалежно від територіальних меж, що значно ускладнює їх виявлення та розслідування.

Отже, проведений аналіз кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС свідчить, що така злочинність має високолатентний, транснаціональний, організований і технологічно адаптивний характер. Її кількісні показники залежать не лише від фактичного поширення кримінальних практик, а й від спроможності правоохоронних органів, судової системи, фінансового моніторингу та корпоративного контролю своєчасно виявляти, документувати й переслідувати такі правопорушення. Дані 2021–2025 років підтверджують, що у структурі економічної злочинності в Європі домінують податково-фінансове шахрайство, професійне корпоративне шахрайство, корупційні практики, митні маніпуляції та відмивання доходів, а збитки від цих діянь вимірюються вже не окремими мільйонами, а десятками мільярдів євро. Саме тому подальше дослідження має бути зосереджене не лише на статистичній фіксації цих проявів, а й на з'ясуванні їх детермінант, типових криміногенних ситуацій, особи економічного злочинця та механізмів запобігання на національному й наднаціональному рівнях.

На думку Н. М. Зотова, система детермінант економічної безпеки характеризується складною багаторівневою структурою та включає значну кількість взаємопов'язаних елементів, які постійно трансформуються під впливом еволюції суспільних відносин, глобалізаційних процесів та розвитку економічної системи. Разом із тим доцільним є виокремлення ключових груп детермінант, що мають домінантний вплив на стан економічної безпеки держави. Використовуючи як критерій класифікації сферу суспільних відносин, можна виділити такі основні групи детермінант економічної безпеки:

- політико-правові детермінанти, до яких належать стабільність та ефективність інститутів публічної влади, рівень децентралізації економічних відносин, збалансований розподіл владних повноважень між політичними

інститутами, можливість участі громадськості у здійсненні публічного управління, участь суспільства в економічному житті держави, правова політика регулювання економічних процесів, стан законності та верховенства права, ефективність діяльності правоохоронних органів, наявність стратегій економічного розвитку, а також наявність або відсутність правових колізій;

– економічні детермінанти, які охоплюють рівень економічного розвитку держави, макроекономічну стабільність, стан фінансової системи, масштаби тінізації фінансово-економічної сфери, рівень державного боргу, інфляційні процеси, інвестиційний клімат, а також наявність або відсутність дискримінації в економічних відносинах;

– соціальні детермінанти, що включають рівень соціальної захищеності населення, освітній рівень громадян, гендерну рівність, міграційні процеси, міжетнічні відносини, рівень безробіття, масштаби бідності населення та майнову диференціацію суспільства;

– морально-етичні детермінанти, до яких належать рівень правосвідомості та правової культури населення, рівень правової соціалізації, поширеність цифрових технологій і віртуалізації суспільного простору, активність громадян у соціальних мережах, довіра до засобів масової інформації, а також стан інформаційної безпеки;

– кримінологічні детермінанти, які характеризуються рівнем економічної злочинності та її поширеністю, територіальним розподілом злочинності, ефективністю превентивних механізмів і процедур, масштабами організованої та транскордонної економічної злочинності, рівнем рецидиву економічних правопорушень та ефективністю інституту юридичної відповідальності [65, с. 450-451].

Такий підхід дозволяє комплексно оцінити систему факторів, що впливають на стан економічної злочинності в країнах ЄС, який на нашу думку зумовлений складною системою соціально-економічних, політичних, інституційних та технологічних факторів, що формують криміногенне середовище у сфері економічних відносин.

Економічна злочинність виникає та розвивається в умовах певних дисбалансів суспільного розвитку, що проявляються у різних сферах функціонування держави, зокрема у макроекономічній, фінансовій, енергетичній, виробничій, інвестиційній, інноваційній, демографічній, соціальній та зовнішньоекономічній. Наявність системних проблем у зазначених сферах призводить до гальмування економічного зростання, посилення соціальної нерівності, формування тіньових економічних практик та, як наслідок, до зниження рівня економічної безпеки держав і ЄС загалом [256].

У сучасних умовах проблема кримінальних правопорушень у сфері економіки ряду країн ЄС набуває глобального значення, оскільки їх масштаби безпосередньо впливають на національну безпеку, стабільність фінансових систем, інвестиційну привабливість держав та рівень соціально-економічного розвитку суспільства. Економічний стан країни є одним із ключових критеріїв оцінки рівня економічної безпеки, оскільки він визначає можливості забезпечення належного рівня життя населення, розвитку інноваційної економіки, соціальної стабільності та функціонування ринкових інститутів.

Важливим криміногенним чинником виступає діяльність організованих злочинних угруповань, які активно використовують економічні механізми для отримання незаконних прибутків [237]. До найбільш поширених проявів економічної злочинності належать контрабанда товарів, корупційні правопорушення, фінансові махінації, незаконний обіг наркотичних засобів, ухилення від сплати податків, незаконна конвертація валютних коштів, привласнення державного майна та інші злочини, що посягають на економічні інтереси держави [53]. У структурі кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС особливу небезпеку становить організована економічна злочинність, яка має транснаціональний характер та значною мірою впливає на економічну і політичну стабільність держав. У сучасних умовах організовані злочинні угруповання активно використовують можливості глобалізованої економіки, міжнародних фінансових ринків та цифрових технологій для здійснення протиправної діяльності. Саме тому боротьба з економічною

злочинністю набуває міжнародного характеру і потребує координації зусиль правоохоронних органів різних держав.

До основних криміногенних явищ, що сприяють економічній злочинності, належать: тіньова економіка, що охоплює значний обсяг неофіційних фінансових операцій; відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; кіберзлочинність у фінансовій сфері; створення фіктивних підприємств та компаній-«одноденки»; кримінальне банкрутство; конвертаційні центри та нелегальні фінансові посередники.

Одним із ключових механізмів функціонування економічної злочинності є легалізація доходів, отриманих у тіньовій економіці. До найбільш поширених схем легалізації кримінальних доходів належать: приховування реального обсягу фінансових операцій; проведення псевдоекономічних операцій; використання незареєстрованих фінансових операцій; формування тіньового капіталу шляхом ухилення від сплати податків; використання офшорних юрисдикцій для переміщення фінансових потоків; легалізація коштів через інвестиційні або банківські операції.

У країнах ЄС поширеними є також специфічні схеми відмивання коштів, серед яких: схеми виведення капіталу за кордон, що дозволяють переводити фінансові ресурси до інших юрисдикцій; операції з переведення коштів у готівку, що здійснюються через фіктивні операції або підставні підприємства; корупційні схеми, пов'язані з отриманням неправомірної вигоди посадовими особами; банківські «котли», через які здійснюється масове переведення безготівкових коштів у готівку; безтоварні фінансові операції, що використовуються для маскуванню незаконних доходів.

Суттєву роль у формуванні економічної злочинності відіграє діяльність організованих груп, які намагаються встановити контроль над фінансовими потоками банківських та кредитних установ. Для цього створюються фіктивні підприємства, які використовуються для конвертації валютних коштів, незаконного переведення фінансових ресурсів та приховування походження капіталу.

Окремим криміногенним фактором є стрімкий розвиток кіберзлочинності, що охоплює незаконне втручання в інформаційні системи банківських установ, корпоративних підприємств та державних органів. Сучасні інформаційні технології, з одного боку, значно спрощують економічні процеси, а з іншого – створюють нові можливості для здійснення злочинної діяльності. До найбільш поширених кіберекономічних злочинів належать: незаконний доступ до інформаційних систем; викрадення фінансових даних; шахрайство у сфері електронної комерції; маніпуляції з криптовалютами; порушення авторських прав та незаконне використання інтелектуальної власності.

У кримінологічній науці підкреслюється, що економічна злочинність формується під впливом об'єктивних суперечностей економічних відносин. Як зазначає О. Г. Кальман, будь-яка система економічних відносин у період соціально-економічної кризи здатна породжувати економічну злочинність, оскільки загострення економічних протиріч створює нерівні умови задоволення життєво важливих потреб і інтересів людей [69].

У цьому контексті важливими детермінантами кримінальних правопорушень у сфері економіки виступають:

1) економічні фактори: диспропорції економічного розвитку; нерівномірний розподіл доходів; економічна нерівність між соціальними групами; нестабільність фінансових ринків;

2) політико-правові фактори: недоліки державної економічної політики; прогалини у законодавстві; недостатній рівень державного контролю за економічними процесами; корупція в органах влади;

3) соціальні фактори: безробіття; соціальна нерівність; міграційні процеси; низький рівень правової культури;

4) інституційні фактори: недостатня ефективність правоохоронних органів; слабкість систем фінансового контролю; недостатня координація між державами ЄС у боротьбі з економічними кримінальними правопорушеннями.

Водночас важливим чинником сучасної криміногенної ситуації в Європі є міграційна криза, яка у поєднанні з воєнними конфліктами, зокрема війною в

Україні, спричинила значні демографічні та економічні зміни. Зростання кількості нелегальних мігрантів та трудової міграції у найбільш економічно розвинені країни Європи створює додаткові ризики розширення тіньового сектору економіки та майнових злочинів.

У відповідь на виокремлені виклики ЄС активно гармонізує законодавство у сфері боротьби з кримінальними правопорушеннями у сфері економіки, однак практичне застосування відповідних норм залишається у компетенції країн-членів. У результаті система запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки має багаторівневий характер і включає:

- європейський рівень (Європейська прокуратура, Європол, OLAF);
- національний рівень правоохоронних органів;
- інституційний рівень фінансового та корпоративного контролю.

Проте на сьогодні відсутня єдина інтегрована система запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, яка б ефективно поєднувала різні рівні правозастосування – міжнародний, європейський та національний, що створює певний конфлікт між інструментальним підходом ЄС до кримінологічної безпеки економічної сфери та традиційним кримінально-правовим підходом, орієнтованим на захист основоположних прав людини.

Підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити, що кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері економіки в країнах ЄС свідчить про їх значну поширеність, складну багаторівневу структуру та транснаціональний характер, що зумовлено високим рівнем економічної інтеграції, інтенсивністю фінансових потоків і розвитком цифрових фінансових технологій. Аналіз статистичних показників за 2021–2025 рр. дозволив встановити, що домінуючими видами економічних кримінальних правопорушень у країнах ЄС є шахрайства, пов'язані з ухиленням від сплати податків та із ПДВ, фінансові та банківські правопорушення, корупційні діяння, а також правопорушення у сфері використання бюджетних коштів і фінансових ресурсів ЄС. Водночас встановлено, що формування та поширення економічної

злочинності обумовлюється комплексом взаємопов'язаних економічних, політико-правових, соціальних та інституційних детермінант, серед яких ключове значення мають нестабільність фінансових ринків, тінізація економіки, корупційні прояви, міграційні процеси, недосконалість механізмів державного контролю та активізація діяльності організованих транснаціональних злочинних угруповань, що свідчить про необхідність подальшого вдосконалення кримінологічної політики ЄС із забезпечення економічної безпеки.

Висновки до розділу 1

1. Формування та розвиток ЄС безперечно закономірно супроводжується перетворенням простору економічної свободи на простір свободи, безпеки та правосуддя, у межах якого запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки набуло значення одного з пріоритетних напрямів кримінологічної політики. Засадничу роль у цьому процесі відіграв Маастрихтський договір 1992 р., а також подальша еволюція установчих договорів ЄС, що закріпили інституційні та правові передумови формування комплексної системи захисту фінансових інтересів Союзу, розвитку спільного ринку, координації діяльності держав-членів у сфері правосуддя і внутрішніх справ та запровадження єдиних підходів до протидії економічній злочинності. Відтак, запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС постає не як сукупність окремих національних заходів, а як цілісна багаторівнева система, що функціонує на основі поєднання наднаціонального регулювання, міждержавної координації, спеціалізованого інституційного забезпечення та контрольної-наглядової діяльності за найбільш криміногенними секторами економічних відносин.

2. Встановлено, що пріоритетні напрями запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в ЄС концентруються навколо тих

кримінальних протиправних діянь, які найбільш впливають на економічну безпеку держав-членів й посягають на фінансові інтереси ЄС, зокрема запобігання: шахрайству, насамперед у сфері використання коштів європейських фондів, бюджетних ресурсів, податкових і митних платежів (реалізується через удосконалення системи внутрішнього контролю, аудиту, перевірок, функціонування спеціалізованих органів і програм захисту фінансових інтересів ЄС); (2) корупції (ґрунтується на гармонізації кримінального законодавства, розвитку стандартів доброчесності, прозорості й підзвітності); (3) відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму (забезпечується через діяльність підрозділів фінансової розвідки, механізми фінансового моніторингу, обов'язкову ідентифікацію бенефіціарних власників, митний контроль за переміщенням готівки та обмін інформацією між компетентними органами); (4) організованих, транснаціональній економічній злочинності (здійснюється шляхом виявлення, відстеження, заморожування, арешту, вилучення та конфіскації активів злочинного походження, а також через поглиблення міжвідомчої й міждержавної взаємодії). Особливістю європейської моделі є те, що вона поєднує правові, організаційні, фінансово-контрольні, інформаційно-аналітичні та інституційні інструменти впливу.

3. Проведений аналіз діяльності Конгресів ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя свідчить про їх важливу роль у формуванні міжнародних стандартів кримінальної політики, виробленні концептуальних підходів до запобігання злочинності та розвитку міжнародного співробітництва у сфері кримінального правосуддя. Водночас сучасні безпекові виклики, зокрема збройна агресія РФ проти України та пов'язані з нею масштабні воєнні злочини, продемонстрували наявність певного дисбалансу між реальними глобальними криміногенними загрозами та змістом міжнародного порядку денного у сфері попередження злочинності. За таких умов особливого значення набуває активізація участі України у міжнародних кримінологічних форумах, зокрема у XV Конгресі ООН з попередження

злочинності та кримінального правосуддя, що має сприяти актуалізації проблематики воєнних злочинів, інтеграції її до глобальної кримінологічної політики та формуванню нових міжнародних підходів до запобігання кримінальним правопорушенням за сучасних збройних конфліктів.

4. Нормативно-правова система ЄС щодо запобігання злочинності в економіці являє собою цілісну, структурно впорядковану кримінологічну систему, що ґрунтується на поєднанні норм міжнародного права, права ЄС та національного законодавства держав-членів і забезпечує стійку взаємодію суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. Структурними компонентами такої системи виступають основні та похідні нормативно-правові акти, які у своїй сукупності формують багаторівневу систему кримінологічного забезпечення економічної безпеки, яка реалізується через рішення Конгресів ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, міжнародні стратегії і програми протидії злочинності, загальноєвропейське кримінальне законодавство (директиви, регламенти), кримінальне законодавство країн ЄС, а також практику ЄСПЛ.

5. Досвід кримінологічного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС характеризується високим рівнем інтеграції аналітичних, контрольних і правоохоронних механізмів у межах єдиної системи фінансового моніторингу та економічного нагляду. Комплексний аналіз законодавства та практики Австрії, Італії, Іспанії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Франції, Швеції засвідчив, що універсальної моделі запобігання економічним правопорушенням не існує – кожна країна формує власну інституційно-правову концепцію протидії економічній злочинності, адаптовану до національних правових традицій, структури економіки, фінансової системи та особливостей державного управління. До найбільш результативних практик, що застосовуються у країнах ЄС і можуть становити інтерес для нормативно-правового закріплення належать, зокрема: механізми оцінки фінансових ризиків у системі пруденційного нагляду (Financial Conduct Authority – Німеччина), інститути спеціалізованого фінансового контролю та

внутрішнього аудиту (Guardia di Finanza – Італія), а також використання інтелектуальних систем моніторингу фінансових транзакцій на основі технологій штучного інтелекту та Big Data (Австрія, Іспанія, Франція).

6. З'ясовано, що якщо у 2021 р. в країнах Європи було винесено 13770 обвинувальних вироків то у 2025 р. – 19540. Водночас частка осіб, засуджених за економічні правопорушення, становила 27,2 % у 2021 р. та 23,3 % у 2025 р., що відображає стійку тенденцію, однак не свідчить про реальне скорочення злочинності у сфері економіки. Основним видом кримінальних правопорушень є шахрайство, зі щорічною втратою бюджетів країн-членів ЄС – 50–60 млрд євро, причому значна частина цих збитків пов'язана з транскордонними фінансовими схемами. Структурний аналіз шахрайства свідчить, що найбільш поширеною його формою є привласнення активів (86 %) із середнім розміром збитків близько 100 тис. дол. Значну частку становлять також корупційні правопорушення (43 %), що включають привласнення, зловживання службовим становищем, із середнім розміром збитків близько 200 тис. дол. Найменш поширеним, але фінансово наслідковим є шахрайство з фінансовою звітністю (10 %), яке спричиняє збитки до 1 млн. дол. США на один випадок.

7. Характерною ознакою кримінальних правопорушень у сфері економіки країн ЄС є високий рівень латентності (60 %), обумовлений небажанням значної кількості компаній передавати матеріали до правоохоронних органів та вирішенням конфліктів у межах внутрішніх дисциплінарних або цивільно-правових процедур. Зокрема, у 2021–2025 рр. частка компаній, що звертаються до правоохоронних органів, зменшилася з 69 % до 59 %, тоді як застосування внутрішніх корпоративних механізмів реагування зросло (+22 %).

8. Найбільша кількість економічних правопорушень традиційно фіксується у Німеччині, Франції, Італії, Іспанії та Нідерландах, що зумовлено рівнем розвитку банківського сектору та значною концентрацією фінансових потоків. Водночас у країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Румунія, Болгарія, Угорщина, Словаччина) значна частина економічних правопорушень пов'язана з податковими злочинами, незаконним обігом фінансових ресурсів,

шахрайством із коштами ЄС та використанням фіктивних підприємств для легалізації незаконних доходів. Окрему кримінологічну специфіку мають транскордонні регіони ЄС, де економічні кримінальні правопорушення часто мають міжнародний характер (Латвія, Литва, Норвегія, Швеція).

РОЗДІЛ 2.

КРИМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Кримінологічні парадигми та їх вплив на формування міждержавної європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням

Еволюція будь-якої науки закономірно зумовлює виникнення нових наукових напрямів, які формуються на основі розширення методологічного інструментарію дослідження та поглиблення теоретичного осмислення досліджуваних явищ. У кримінології, стверджує О. М. Джужа, одним із таких напрямів стало становлення порівняльного підходу до вивчення злочинності, що ґрунтується на цілеспрямованому застосуванні порівняльного методу дослідження, який дозволяє аналізувати закономірності виникнення, поширення та запобігання кримінальним правопорушенням у різних соціально-правових системах. Саме порівняльна кримінологія забезпечує можливість узагальнення міжнародного досвіду протидії злочинності, формування універсальних кримінологічних концепцій та вироблення ефективних міждержавних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням [36, с. 10-11].

Важливим соціальним чинником, що суттєво впливає на розвиток кримінологічних досліджень, є об'єктивна потреба у координації діяльності держав щодо вирішення дедалі ширшого кола глобальних проблем, серед яких особливе місце посідає проблема злочинності. Вивчення закономірностей злочинності, її причин та умов, а також розроблення ефективних механізмів протидії кримінальним проявам традиційно належить до сфери кримінології.

Загострення криміногенної ситуації у світі, ускладнення форм злочинної діяльності та активізація транснаціональної злочинності обумовлюють необхідність інтенсифікації наукових досліджень у цій сфері, а також створення ефективних механізмів поширення та обміну результатами таких досліджень між країнами. У сучасних умовах, зауважує О. М. Костенко, одним із пріоритетних напрямів розвитку кримінологічної науки слід визнати не лише накопичення та поширення результатів досліджень злочинності, а й активний міжнародний обмін науковими знаннями, що сприяє формуванню єдиного кримінологічного простору та уніфікації кримінологічного знання [83, с. 32].

У цьому контексті особливої актуальності набувають порівняльні кримінологічні дослідження, які дозволяють досліджувати особливості злочинності в різних соціально-політичних та правових умовах, визначати спільні та відмінні риси кримінальних явищ у різних державах, а також оцінювати ефективність різних моделей запобігання злочинності. Кримінологи відзначають, що такі дослідження виконують низку важливих функцій, серед яких перевірка та уточнення кримінологічних понять, теоретичних положень і концепцій у різних соціальних і політичних умовах; дослідження нових форм злочинності, які виникають у різних країнах; а також підвищення рівня обізнаності щодо практики протидії злочинності у різних державах та можливостей запозичення ефективних моделей кримінологічної політики [258, с. 8; 242, с. 6–7]. Як зазначається в науковій літературі, порівняльні дослідження сприяють «запозиченню чи принаймні пізнанню того, що зроблено в інших» [247, с. 291], що є особливо важливим у контексті формування сучасних міжнародних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням.

Практична спрямованість порівняльних кримінологічних досліджень сприяє їх активному розвитку, хоча тривалий час їх застосування стримувалося низкою об'єктивних проблем, зокрема обмеженістю статистичних даних, відмінностями у правових системах різних держав та складністю зіставлення кримінологічної інформації. Зазначені обставини тривалий час залишалися

однією з найсерйозніших перешкод на шляху розвитку порівняльної кримінології, оскільки використання держав як основних одиниць аналізу потребувало значного обсягу достовірної статистичної інформації, яка часто була відсутня або мала різний рівень достовірності [258, с. 6–8; 115, с. 382]. Водночас розвиток міжнародних статистичних систем, інформаційних баз даних та інституційного співробітництва між державами поступово усунув ці перешкоди та створив передумови для активного розвитку порівняльних кримінологічних досліджень.

Вагомий вплив на формування сучасних кримінологічних підходів справила також теорія системного аналізу, яка стала важливою методологічною основою дослідження складних соціальних явищ. Серед засновників системного підходу особливе місце посідає Людвіг фон Берталанфі, який запропонував концепцію загальної теорії систем. Основною метою цієї теорії було формування універсальної методології дослідження складних систем шляхом розгляду їх як сукупності взаємопов'язаних елементів, що функціонують у межах єдиного цілісного утворення. Згідно з положеннями цієї теорії, будь-яка система розглядається як комплекс взаємодіючих компонентів, функціонування та розвиток яких підпорядковуються певним закономірностям, що дозволяє пояснювати поведінку складних соціальних явищ [202, с. 4–5].

Застосування системного підходу сприяло подоланню механістичного підходу до дослідження соціальних процесів, відповідно до якого складні явища розглядалися як сукупність ізольованих елементів. Натомість системна методологія дозволила розглядати соціальні явища як складні багаторівневі структури, функціонування яких обумовлюється взаємодією різних соціальних, економічних та політичних факторів. Саме завдяки цьому системний підхід став важливим інструментом пізнання соціальних процесів та сприяв формуванню цілісної методології дослідження складних соціальних явищ, у тому числі злочинності.

В. М. Дрьомін справедливо зазначає, що теорія системного аналізу справила суттєвий вплив на розвиток кримінологічної науки, оскільки

дозволила розглядати злочинність як складне соціальне явище, яке формується під впливом багатьох взаємопов'язаних факторів [64, с. 32]. У свою чергу А. П. Закалюк підкреслював, що застосування системно-структурного методу значно розширило можливості кримінологічного пізнання, оскільки дозволило більш повно дослідити властивості та закономірності розвитку злочинності, її причин і умов, а також особливості особи злочинця та механізми запобігання злочинним проявам. На його думку, поєднання системного та структурного підходів дозволило сформувавши системно-структурний метод, який став універсальним інструментом дослідження складних соціальних явищ, у тому числі злочинності, та сприяв розкриттю багатовимірної природи кримінальних процесів [57, с. 103].

У сучасних умовах розвитку європейської інтеграції особливого значення набуває дослідження кримінологічних парадигм, які формують теоретичні засади міждержавної системи запобігання кримінальним правопорушенням. Європейський правовий простір сформувався як результат тривалого історичного розвитку національних правових систем держав Європи, які поєднують елементи романо-германської та англо-саксонської правових сімей. Водночас формування сучасної європейської правової системи супроводжується активними процесами правової інтеграції, спрямованими на гармонізацію законодавства, уніфікацію правових стандартів та створення ефективних механізмів захисту прав і свобод людини.

Осмилення позитивних і негативних аспектів євроінтеграційних процесів, а також усвідомлення їх складності та багатовимірності зумовлює необхідність глибокого наукового аналізу різних сфер суспільного життя, у тому числі правової. Особливе значення в цьому контексті має формування міждержавної системи запобігання злочинності, яка функціонує на основі співпраці держав у межах таких міжнародних інституцій, як Рада Європи та ЄС. Саме в межах цих організацій формуються сучасні механізми координації кримінологічної політики держав, спрямованої на запобігання кримінальним

правопорушенням, боротьбу з організованою злочинністю, корупцією та іншими транснаціональними кримінальними загрозами.

Таким чином, розвиток кримінологічних парадигм у європейському науковому просторі безпосередньо пов'язаний із формуванням міждержавної системи запобігання кримінальним правопорушенням, що ґрунтується на поєднанні порівняльних кримінологічних досліджень, системного аналізу соціальних процесів та інституційної співпраці держав у межах європейських інтеграційних структур.

Світоглядне усвідомлення суспільства як цілісної, складно організованої та динамічної системи розвитку є однією з найбільш складних і водночас фундаментальних проблем сучасної науки. У межах такого підходу суспільство розглядається як багаторівнева система взаємопов'язаних соціальних інститутів, серед яких особливе місце посідає правова система, що виконує регулятивну та стабілізуючу функції. У цьому контексті кримінологія виступає важливою складовою наукового пізнання соціальних процесів, оскільки її предметом є дослідження злочинності як складного соціального явища, а також розроблення ефективних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням. Водночас беззаперечним є той факт, що кожна держава формує власну систему уявлень щодо причин злочинності, напрямів її запобігання та організації кримінологічної політики. Така система поглядів відображається у відповідних кримінологічних теоріях, концепціях і моделях протидії злочинності, які формуються під впливом національної правової системи, історичних традицій та соціально-економічних умов розвитку суспільства.

Наявність різноманітних кримінологічних теорій злочинності та запобігання кримінальним правопорушенням свідчить про існування у кожній державі власної кримінологічної парадигми, що визначає характер кримінологічної політики та напрями функціонування системи протидії злочинності. Важливою особливістю такої системи є взаємозумовленість її основних елементів, які перебувають у постійній взаємодії. Зокрема,

«національний кримінологічний світогляд» впливає на формування «національного кримінологічного законодавства», яке, у свою чергу, визначає зміст та напрями «національної кримінологічної практики». Остання, у процесі свого функціонування, знову впливає на формування кримінологічного світогляду суспільства. Така взаємодія зазначених елементів у межах єдиної системи зумовлює існування характерної для певного історичного періоду «національної кримінологічної системи», що відображає рівень розвитку правової культури, правових інститутів і механізмів запобігання злочинності.

У цьому контексті важливого значення набуває поняття правової системи, яке є одним із ключових у сучасній юридичній науці та суспільствознавстві. Формування цього поняття стало можливим завдяки застосуванню комплексного підходу до дослідження правових явищ, що передбачає поєднання формально-юридичного, порівняльно-правового та соціологічного методів пізнання. Саме такий інтегративний підхід дозволяє розглядати право не лише як систему нормативних приписів, але і як складний соціальний феномен, що функціонує у взаємозв'язку з іншими соціальними інститутами. Становлення концепції правової системи безпосередньо пов'язане з розвитком наукового праворозуміння, оскільки поняття «праворозуміння» охоплює не лише категорію права, а й широкий спектр загальнотеоретичних правових понять і категорій, які відображають систему правових явищ, а також їх взаємозв'язок із філософськими, соціологічними та політичними процесами суспільного розвитку [114].

Мета функціонування правової системи безпосередньо визначається потребами соціальної системи, у межах якої вона функціонує. Саме тому правове регулювання слід розглядати як одну з ключових функцій правової системи, спрямовану на забезпечення стабільності соціальних відносин та підтримання правового порядку [9]. Основною метою правової системи є досягнення передбачуваного та бажаного результату – правового порядку, що забезпечує ефективне функціонування соціальної системи та реалізацію її основних цілей. До структури правової системи, як і будь-якої іншої підсистеми

суспільства, входить сукупність взаємопов'язаних елементів і зв'язків між ними. При цьому центральним елементом будь-якої соціальної системи є людина, а отже, правова система також функціонує навколо діяльності суб'єктів права, які виступають носіями прав і обов'язків та забезпечують реалізацію її функцій [158].

У науковій літературі існують різні підходи до визначення структури правової системи. Так, окремі дослідники до її основних елементів відносять суб'єктів права, правові норми і принципи, правові відносини, правову поведінку, юридичну практику, режим функціонування правової системи, а також правову ідеологію, правову свідомість, правові погляди і правову культуру. Сукупність взаємозв'язків між зазначеними елементами забезпечує формування таких результатів функціонування правової системи, як законність та правопорядок [56, с. 24]. Інші науковці включають до структури правової системи також регіональну та місцеву правову інфраструктуру, системи нагляду і контролю, механізми профілактики правопорушень, системи правового інформування та правових комунікацій, інститути юридичної освіти та професійної підготовки кадрів, а також інституційні структури, що забезпечують відтворення і розвиток правової ідеології (науково-дослідні інститути, аналітичні центри, правові фонди, культурні спільності тощо) [122, с. 65].

Водночас правова система розглядається як важлива складова соціальної системи суспільства, що являє собою цілісне утворення, у якому поєднуються соціальні, правові та системні властивості. При цьому системні характеристики правової системи мають субстанційний характер, оскільки визначають її внутрішню організацію та механізми функціонування. Це означає, що правова система є не лише результатом діяльності людей, але й формою організації соціальних зв'язків, яка забезпечує узгодження інтересів різних соціальних груп та підтримання соціальної стабільності [71, с. 17].

У контексті предмета дослідження доцільно підтримати позицію вчених-теоретиків, які вважають, що не всі правові явища можуть бути елементами

правової системи. Кожен елемент такої системи повинен виступати носієм її основних властивостей і водночас відрізнятися від інших елементів. Реальними елементами правової системи є суб'єкти права – фізичні та юридичні особи, держава, міжнародні організації та соціальні спільноти. Саме вони виступають носіями прав і обов'язків, мають визначений правовий статус та здатні реалізовувати свої правомочності у межах правових відносин. Їх самостійність у межах правової системи визначається можливістю бути носіями прав і обов'язків завдяки їх зовнішній виокремленості, персоніфікованості та здатності до волевиявлення, а також завдяки правовим властивостям, які вони набувають на основі правових норм [133, с. 31].

Зазначене дозволяє стверджувати, що у сучасних умовах розвитку європейського правового простору важливим суб'єктом формування системи запобігання злочинності виступає ЄС. У межах його інституційної структури формується міждержавна система координації кримінологічної політики держав-членів, спрямована на запобігання різним видам кримінальних правопорушень, у тому числі у сфері економіки. Саме тому елементи європейської правової системи доцільно розглядати крізь призму суб'єктів права, які завдяки своїй правосуб'єктності, персоніфікованості та інституційним повноваженням забезпечують функціонування та розвиток цієї системи. У результаті взаємодії таких суб'єктів виникають інтегративні властивості правової системи ЄС, що забезпечують її ефективне функціонування та формування міждержавної системи запобігання кримінальним правопорушенням.

Взаємодія суб'єктів права формує внутрішню структуру правової системи, при цьому стабільність і впорядкованість таких зв'язків забезпечується системою правових засобів, норм і інституційних механізмів регулювання суспільних відносин. У процесі історичного розвитку та ускладнення правової системи відбувається поступове виокремлення окремих її складових частин, що зумовлено об'єктивними закономірностями функціонування і розвитку суспільства. Такі складові є необхідними для

забезпечення цілісності правової системи та її здатності ефективно виконувати регулятивні, охоронні та стабілізаційні функції. Саме взаємозалежність елементів правової системи, характер їх взаємодії та порядок їх організаційного розміщення визначають спрямованість функціонування правової системи на досягнення правопорядку як базової умови стабільності соціальної системи.

У структурі правової системи суспільства традиційно виокремлюють три основні частини: інституційну, функціональну та нормативну [102, с. 9-10]. При цьому правова система не є простою сукупністю зазначених складових, а виступає складним цілісним утворенням, у межах якого зазначені частини перебувають у постійній взаємодії та взаємозалежності, формуючи єдиний механізм правового регулювання суспільних відносин. Виокремлення саме частин правової системи, а не її рівнів, блоків чи окремих аспектів, дозволяє більш чітко зрозуміти її внутрішню будову та структурну організацію.

Інституційна частина правової системи виступає детермінуючою основою формування причинно-наслідкових зв'язків у межах усієї системи та значною мірою визначає характер функціонування інших її складових – функціональної та нормативної. Саме у взаємодії цих трьох частин формується структурна організація правової системи, яка виконує роль системоутворюючого чинника. Водночас визначення детермінуючого значення інституційної частини не означає її пріоритетності над іншими складовими правової системи, оскільки всі вони є рівнозначними та необхідними для забезпечення цілісності й ефективності її функціонування. Разом із тим основні системоутворюючі зв'язки у межах правової системи формуються саме суб'єктами права, оскільки вони виступають її ключовими елементами [100].

У свою чергу кримінологічну систему доцільно розглядати як складовий елемент більш складної соціальної системи суспільства. Так, на думку О. М. Костенка та С. І. Нежурбіди, кримінологічна система є елементом загальносоціальної системи, у межах якої вона виконує функцію наукового осмислення злочинності та розроблення механізмів її запобігання [84; 116]. Водночас окремі елементи кримінологічної системи можуть виступати

складовими інших систем. Наприклад, такий елемент, як кримінологічне законодавство, може розглядатися як складова правової системи поряд із кримінальним, кримінально-процесуальним та кримінально-виконавчим законодавством. У межах цієї взаємодії зазначені елементи перебувають у тісному взаємозв'язку, що забезпечує комплексний характер правового регулювання діяльності щодо протидії злочинності. Розкриття таких взаємозв'язків становить самостійний науковий напрям дослідження, оскільки проблема взаємодії кримінології з іншими юридичними та соціальними науками залишається однією з ключових у сучасній кримінологічній теорії [115].

Особливий науковий інтерес становить взаємозв'язок кримінологічної системи із системою соціальних цінностей суспільства. Система цінностей відіграє важливу роль у формуванні соціальних норм поведінки, які визначають допустимі та недопустимі моделі поведінки людини. Кожна людина має власну систему цінностей, що формується під впливом її біопсихологічних особливостей, соціального досвіду та культурного середовища. До таких цінностей належать здоров'я, сім'я, любов, освіта, соціальний статус, свобода, духовні та культурні потреби, можливості самореалізації тощо. У разі коли більшість членів суспільства поділяє однакові цінності, формується домінуюча система соціальних цінностей, яка знаходить своє відображення у соціальних нормах – правилах поведінки, що регулюють взаємовідносини людей у суспільстві.

Відповідно, зміна системи соціальних цінностей призводить до трансформації змісту соціальних і правових норм. Саме норми виступають відображенням домінуючих у суспільстві уявлень про допустиму та недопустиму поведінку, про добро і зло, про соціально бажані та небажані форми поведінки. Таким чином, правові норми, як інституційне відображення соціальних цінностей, формують уявлення суспільства про злочинність поведінкового акту, а також визначають допустимі способи реагування на такі прояви, включаючи механізми запобігання кримінальним правопорушенням.

Важливою ознакою кримінологічної системи є також її динамічність, що проявляється у здатності змінюватися в часі та адаптуватися до нових соціальних умов. Динамічний характер кримінологічної системи означає, що її елементи постійно трансформуються під впливом соціальних, економічних та політичних процесів, що, у свою чергу, обумовлює необхідність розширення сфери кримінологічних досліджень. Саме тому детальне вивчення ознак кримінологічної системи потребує застосування порівняльно-кримінологічного підходу, який дозволяє досліджувати особливості функціонування систем запобігання злочинності у різних державах та визначати закономірності їх розвитку [94].

З урахуванням положень теорії правових систем кримінально-політичну систему можна умовно представити у вигляді трьох взаємопов'язаних блоків: ідеологічного, законодавчого та правозастосувального [186]. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція В. В. Василевича, який розглядає кримінологічну політику у двох аспектах. У широкому розумінні вона виступає складовою соціальної політики держави та полягає у скоординованій діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, спрямованій на виявлення криміногенних факторів, запобігання кримінальним правопорушенням, прогнозування змін кримінологічної ситуації та розроблення стратегічних напрямів удосконалення кримінального законодавства. У вузькому розумінні кримінологічна політика являє собою систему науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо формування та реалізації правових, організаційних і практичних механізмів протидії злочинності [16, с. 38; 17, с. 24].

З огляду на викладене, спираючись на теорію правових систем, доцільно виокремити три рівні кримінологічно-правових систем: національний, регіональний (субрегіональний) та міжнародний (глобальний). Національна кримінологічна система відображає особливості теоретичних підходів і практичних механізмів протидії злочинності в окремій державі. Регіональна кримінологічна система формується у межах групи держав, об'єднаних

спільними правовими традиціями та інституційними механізмами співпраці у сфері запобігання злочинності. Вона знаходить своє відображення у діяльності регіональних міжнародних організацій, зокрема ЄС, які формують нормативні стандарти та координують діяльність держав-членів у сфері боротьби зі злочинністю. У свою чергу глобальна кримінологічна система охоплює міжнародні механізми співробітництва держав у межах світових організацій, спрямовані на протидію транснаціональній злочинності та формування універсальних стандартів кримінальної юстиції.

Світова (глобальна) кримінологічна система – єдність наукових підходів, нормативного регулювання і практики превенції злочинів у світовому масштабі. Науковою основою світової кримінологічної системи є міжнародна кримінологія (криміноглобалістика), що включає аналіз світових тенденцій злочинності, чинників кримінальної глобалізації та світової стратегії боротьби зі злочинністю. Нормативну базу глобальної кримінологічної системи складають положення міжнародних конвенцій про боротьбу зі злочинністю, мають превентивне значення. Ефективність світової кримінологічної системи визначається ступенем співробітництва держав і міжнародних організацій у сфері запобігання злочинності [63].

У контексті формування сучасної міждержавної європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням важливе значення має розвиток кримінологічних парадигм, які визначають теоретичні підходи до пояснення злочинності та формування ефективних моделей її попередження [109, с. 30]. Парадигмальний підхід дозволяє розглядати кримінологію не лише як сукупність окремих теорій злочинності, а як систему наукових уявлень, що формують концептуальні засади кримінологічної політики держав і міжнародних інституцій. У європейському науковому просторі сформувалися кілька ключових кримінологічних парадигм, які істотно вплинули на розвиток теорії та практики запобігання злочинності, зокрема класична, соціологічна, запобіжна та безпекова парадигми .

Класична кримінологічна парадигма, що бере свій початок у працях мислителів епохи Просвітництва (Ч. Беккарія, Дж. Бентам та ін.), ґрунтується на уявленні про злочин як результат раціонального вибору особи. Відповідно до цього підходу основним засобом протидії злочинності виступає ефективна система кримінального покарання, яка повинна бути невідворотною, справедливою та пропорційною вчиненому правопорушенню. Класична парадигма стала теоретичною основою формування сучасного кримінального права та системи кримінальної юстиції в більшості європейських держав, заклавши фундамент принципів законності, рівності перед законом і гуманізації кримінального покарання.

Подальший розвиток кримінологічної думки в Європі призвів до формування соціологічної кримінологічної парадигми, яка акцентує увагу на соціальних детермінантах злочинності. Представники цього напрямку розглядають злочинність як результат впливу соціально-економічних, культурних та інституційних факторів, таких як соціальна нерівність, безробіття, урбанізація, міграційні процеси, маргіналізація окремих соціальних груп тощо. Соціологічна парадигма суттєво розширила предмет кримінологічних досліджень, зосередивши увагу не лише на особі правопорушника, а й на соціальному середовищі, у якому формується злочинна поведінка. Саме цей підхід сприяв розвитку комплексних соціальних програм профілактики злочинності та інтеграції кримінологічної політики з іншими напрямками соціальної політики держав.

З розвитком європейських інтеграційних процесів особливого значення набула запобіжна кримінологічна парадигма, яка орієнтується на запобігання злочинності шляхом усунення її причин і умов. У межах цього підходу акцент робиться на розробленні комплексної системи заходів запобігання [58], спрямованих на зниження криміногенних ризиків, підвищення ефективності соціального контролю, розвиток програм соціальної профілактики та формування безпечного соціального середовища. Запобіжна кримінологічна парадигма стала основою сучасної європейської політики запобігання

злочинності, що реалізується через діяльність ЄС, що розробляє стратегічні документи та програми у сфері попередження кримінальних правопорушень.

Поряд із цим у сучасних умовах глобалізації, цифровізації економіки та зростання транснаціональної злочинності сформувалася безпекова кримінологічна парадигма, яка розглядає злочинність як одну з ключових загроз національній та міжнародній безпеці. У межах цього підходу боротьба зі злочинністю інтегрується з політикою забезпечення економічної, фінансової, інформаційної та кібернетичної безпеки. Безпекова парадигма передбачає активізацію міжнародної співпраці держав, розвиток міждержавних механізмів обміну інформацією, координацію діяльності правоохоронних органів та створення спеціалізованих міжнародних інституцій, спрямованих на протидію організованих і транснаціональній злочинності [90].

Таким чином, розвиток зазначених кримінологічних парадигм істотно вплинув на формування сучасної міждержавної європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням. Поєднання класичних принципів кримінальної відповідальності, соціологічного аналізу детермінант злочинності, запобіжних механізмів та безпекового підходу до захисту суспільства сприяло формуванню комплексної моделі кримінологічної політики Європи, орієнтованої на ефективне реагування на сучасні криміногенні виклики та забезпечення стабільності правового порядку в умовах інтеграційних процесів.

З огляду на це, для віднесення тієї чи іншої правової системи до відповідного типу кримінологіко-правових систем доцільним є застосування системного підходу, який передбачає комплексний аналіз її структурних і функціональних характеристик. Такий підхід передбачає, по-перше, виявлення елементів кримінологічної системи (системно-елементний або системно-комплексний аспект); по-друге, дослідження внутрішніх зв'язків і залежностей між елементами кримінологічної системи, що дозволяє встановити закономірності їх взаємодії, визначити ступінь складності системи та порівняти її з іншими кримінологічними системами (системно-структурний аспект); по-третє, визначення функцій, для виконання яких створюється та функціонує

кримінологічна система (системно-функціональний аспект); по-четверте, наукове визначення цілей і підцілей кримінологічної системи та взаємозв'язків між ними (системно-цільовий аспект); по-п'яте, виявлення ресурсів, необхідних для ефективного функціонування кримінологічної системи та вирішення нею відповідних соціальних проблем (системно-ресурсний аспект); по-шосте, визначення сукупності якісних властивостей системи, що забезпечують її цілісність та унікальність (системно-інтеграційний аспект); по-сьоме, дослідження зовнішніх зв'язків кримінологічної системи з іншими соціальними системами, тобто її взаємодії з навколишнім середовищем (системно-комунікаційний аспект); і, по-восьме, аналіз історичних умов формування кримінологічної системи, етапів її розвитку, сучасного стану та перспектив трансформації (системно-історичний аспект) [178].

Реалізація зазначених операцій у процесі порівняльно-кримінологічних досліджень повинна здійснюватися з урахуванням низки базових принципів системного аналізу. По-перше, принципу цілісності, відповідно до якого кримінологічна система виступає одночасно як єдине ціле та як підсистема систем вищого рівня. По-друге, принципу ієрархічності, який передбачає наявність у кримінологічній системі множини елементів, розташованих відповідно до підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня. По-третє, принципу структуризації, що полягає в аналізі елементів кримінологічної системи та їх взаємозв'язків у межах конкретної організаційної структури. По-четверте, принципу множинності, який допускає використання різних за характером моделей для опису як окремих елементів, так і кримінологічної системи в цілому. По-п'яте, принципу системності, згідно з яким кримінологічна система повинна володіти всіма ознаками складної соціальної системи.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що системне дослідження такого складного соціального явища, як кримінологічна система, має на меті «...виявлення механізму «життя», тобто функціонування та розвитку об'єкта в його внутрішніх і зовнішніх характеристиках, що відображають взаємозв'язки

із соціальним середовищем» [178]. Відповідно, визначення поняття кримінологічної системи та її основних ознак – складу елементів, їх взаємозв'язків, місця в загальній структурі суспільства, а також динаміки її розвитку – дозволяє сформувати цілісне уявлення про кримінологічну систему як складне соціально-правове явище. У свою чергу, встановлення таких характеристик на рівні окремої держави дає можливість визначити її національну кримінологічну систему, що відображає специфіку теоретичних підходів і практичних механізмів протидії злочинності в конкретній країні. Порівняння національних кримінологічних систем різних держав створює передумови для формування узагальнених моделей міждержавної співпраці у сфері запобігання кримінальним правопорушенням.

Важливим нормативним орієнтиром формування європейської політики запобігання злочинності є Рекомендація № R (96) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо політики боротьби із сучасною злочинністю в період соціальних перетворень від 5 вересня 1996 р. У цьому документі державам-членам пропонується формувати гармонізовану та раціональну політику протидії злочинності, орієнтовану насамперед на її запобігання. Така політика повинна включати соціальну превенцію, що охоплює заходи соціально-економічної політики, освітні та культурні програми, інформаційну діяльність, а також ситуативну превенцію, спрямовану на зменшення можливостей і умов для вчинення злочинів. Крім того, документ передбачає необхідність індивідуалізації кримінальної репресії, розширення застосування альтернативних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, сприяння соціальній реінтеграції правопорушників та забезпечення належної допомоги потерпілим від злочинів [28, с. 196].

У сучасних умовах розвитку європейського правового простору особливого значення набуває європейська модель запобігання кримінальним правопорушенням, яка формується на основі комплексного поєднання соціальних, правових та організаційних механізмів. Зазначена модель ґрунтується на принципах міждержавної співпраці, узгодженості

кримінологічної політики держав-членів, пріоритетності заходів запобігання над репресивними, а також інтеграції діяльності державних інституцій і громадянського суспільства. Важливу роль у реалізації такої моделі відіграють наднаціональні інституції Європи, зокрема Рада Європи та інституції ЄС, діяльність яких спрямована на гармонізацію кримінально-правового регулювання, розроблення спільних стандартів протидії злочинності та координацію діяльності правоохоронних органів держав-членів щодо запобігання окремим видам кримінальних правопорушень.

Європейська модель запобігання злочинності також передбачає широке застосування превентивних механізмів соціального та ситуаційного характеру, спрямованих на усунення криміногенних факторів та зменшення можливостей для вчинення кримінальних правопорушень. До таких механізмів належать розвиток програм соціальної інтеграції, підвищення рівня правової культури населення, удосконалення системи фінансового контролю, впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій у діяльність правоохоронних органів, а також формування ефективних механізмів міжнародного обміну інформацією щодо транснаціональної злочинності. У цьому контексті превентивна діяльність розглядається як один із ключових елементів європейської політики безпеки, що забезпечує комплексний підхід до протидії сучасним криміногенним загрозам.

Таким чином, аналіз теоретичних засад формування кримінологічних парадигм та їх впливу на розвиток міждержавної системи запобігання кримінальним правопорушенням дає підстави стверджувати, що сучасна європейська кримінологічна модель ґрунтується на системному поєднанні класичних, соціологічних, запобіжних і безпекових підходів до розуміння природи злочинності та механізмів запобігання окремим видам кримінальних правопорушень. У межах європейського правового простору формується багаторівнева кримінологічна система, що функціонує на національному, регіональному та наднаціональному рівнях і забезпечує координацію діяльності країн щодо запобігання кримінальним правопорушенням. Саме системний

характер організації такої діяльності, заснований на принципах правової інтеграції, міжнародного співробітництва та пріоритетності запобіжних заходів, визначає сучасні тенденції розвитку європейської кримінологічної політики та створює передумови для формування ефективної міждержавної системи запобігання кримінальним правопорушенням, у тому числі й у сфері економіки.

2.2. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу

Важливим елементом сучасної системи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки є визначення кола суб'єктів, уповноважених здійснювати відповідну превентивну діяльність. У межах європейського правового простору формування ефективної системи протидії економічній злочинності відбувається на основі комплексної взаємодії державних, міждержавних і недержавних інституцій, діяльність яких спрямована на виявлення, усунення та нейтралізацію криміногенних факторів, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері економіки.

У країнах ЄС система суб'єктів запобігання економічним правопорушенням характеризується багаторівневою інституційною структурою, що охоплює наднаціональні органи ЄС, спеціалізовані міждержавні інституції, національні органи державної влади, правоохоронні структури, фінансово-контрольні органи, а також інститути громадянського суспільства та суб'єкти господарювання. Така модель організації превентивної діяльності забезпечує поєднання стратегічного формування кримінологічної політики з практичними механізмами виявлення та припинення правопорушень у сфері економіки, а також створює ефективну систему координації між країнами-членами ЄС у протидії транснаціональній економічній злочинності.

Особливістю європейської моделі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки є поєднання правових, організаційно-

управлінських та інформаційно-аналітичних механізмів діяльності суб'єктів запобігання, що функціонують як на наднаціональному, так і на національному рівнях. Важливу роль у цьому процесі відіграють інституції ЄС та спеціалізовані органи міжнародної співпраці, які забезпечують гармонізацію законодавства держав-членів, координацію правоохоронної діяльності, обмін інформацією та впровадження спільних стратегій протидії економічній злочинності.

У цьому контексті дослідження системи суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки дозволяє визначити інституційну структуру такої діяльності, розкрити особливості компетенції окремих суб'єктів, а також сформулювати науково обґрунтовані підходи до адаптації відповідного досвіду у національній системі запобігання економічній злочинності.

Переходячи до безпосереднього викладу матеріалу відзначимо, що концептуальними засадами функціонування механізму запобігання кримінальним правопорушенням у країнах ЄС виступають практичні потреби забезпечення прав і свобод людини, подальшого інституційного реформування системи публічної влади, розроблення сучасної кримінологічної політики та впровадження ефективних стратегій і тактичних заходів протидії новітнім криміногенним загрозам. В умовах інтенсивних політичних, економічних і соціальних трансформацій у державах ЄС ключовим завданням функціонування системи запобігання злочинності є забезпечення належного рівня національної та економічної безпеки, що розглядається як фундаментальна передумова стабільного розвитку держав і захисту життєво важливих інтересів суспільства. Саме тому сучасні європейські підходи до запобігання кримінальним правопорушенням ґрунтуються на інтеграції безпекових, правових та соціально-економічних механізмів, спрямованих на системне попередження криміногенних явищ.

Кримінальні правопорушення у сфері економіки становлять одну з найбільш небезпечних форм сучасної злочинності, оскільки охоплюють широкий спектр протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом фінансових ресурсів, активів та майнових прав, метою якої є отримання незаконного прибутку або завдання матеріальної шкоди державі, суб'єктам господарювання чи окремим громадянам. Така діяльність не лише завдає значних економічних збитків, але й підриває стабільність фінансових систем, створює загрози функціонуванню ринкових інституцій, порушує принципи чесної конкуренції та негативно впливає на довіру до державних і міжнародних інституцій. У цьому контексті економічна злочинність розглядається як одна з ключових загроз економічній безпеці, стабільності фінансових систем та міжнародній репутації держав ЄС. Відповідно боротьба з економічними правопорушеннями визначається одним із пріоритетних напрямів діяльності європейських інституцій у межах комплексної політики забезпечення безпеки та протидії організованій злочинності [269].

Сукупність суб'єктів, що здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням, їх повноважень, правових та організаційних механізмів, форм і методів реалізації превентивної діяльності у науковій літературі розглядається як система запобігання злочинності [15, с. 115-116]. Структурні елементи цієї системи перебувають у складних взаємозв'язках, що формуються як по вертикалі, так і по горизонталі на основі норм кримінального, кримінального процесуального, адміністративного та фінансового права, а також механізмів міжвідомчої взаємодії та міжнародного співробітництва. При цьому кожний суб'єкт запобігання злочинності, подібно до структурних підрозділів правоохоронних органів, характеризується системними властивостями, тобто комплексом функцій, компетенцій і організаційних можливостей, які не можуть бути зведені до простої суми окремих елементів системи [104; 174, с. 154-155]. Саме завдяки такій системній взаємодії забезпечується виконання ключового завдання державної кримінологічної

політики – недопущення неконтрольованого зростання злочинності, негативних змін у її структурі та формування криміногенних тенденцій.

У цьому зв'язку, наголошує О. М. Литвинов, важливого значення набуває використання наукової методології комплексного системного дослідження проблем функціонування механізму протидії злочинності, що дозволяє отримати об'єктивні знання про закономірності його розвитку та забезпечити ефективне впровадження результатів таких досліджень у практичну діяльність правоохоронних і контрольних інституцій [98]. Відтак, на нашу думку, саме системний підхід дає можливість розглядати діяльність суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням не ізольовано, а як складову багаторівневої інституційної системи, що функціонує на національному, регіональному та міждержавному рівнях.

Як слушно зазначають вчені-кримінологи, механізм кримінологічного забезпечення економічної безпеки держави ґрунтується на кримінологічній природі функціонування елементів соціально-правового механізму запобігання злочинності у сфері економіки. Його дія спрямована на вдосконалення системи запобігання злочинності та включає сукупність взаємопов'язаних елементів – правових норм, практик їх застосування, функцій, методів і правовідносин, які реалізуються суб'єктами запобігання злочинності. До таких суб'єктів належать правоохоронні органи, органи державної влади, інституції громадянського суспільства та інші державні й недержавні інституції, діяльність яких спрямована на забезпечення економічної безпеки та протидію економічній злочинності [92, с. 315; 98, с. 105].

Розглядаючи сутність механізму запобігання злочинності, В. В. Сазонов підкреслює важливу роль загальнодержавних заходів економічного, політичного, ідеологічного та виховного характеру, які формують соціальне середовище функціонування відповідного механізму. Саме в межах такого середовища здійснюється формування, модернізація та реалізація організаційно-правових заходів запобігання злочинності. Водночас нестабільність сучасних соціально-економічних умов, зумовлена

глобалізаційними процесами, економічними кризами та транснаціональними криміногенними загрозами, суттєво ускладнює реалізацію організаційних і правових механізмів протидії злочинності. У зв'язку з цим ефективність функціонування механізму запобігання кримінальним правопорушенням безпосередньо залежить від чіткого визначення кола суб'єктів, уповноважених реалізовувати відповідні функції, а також від наявності належної правової регламентації їх компетенції та повноважень [152].

За допомогою організаційних і правових заходів відповідний механізм не лише формується та функціонує, але й за наявності відповідних соціально-економічних і політико-правових умов модернізується відповідно до нових криміногенних викликів [190, с. 118]. У цьому контексті система суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС виступає складним багаторівневим інституційним утворенням, яке охоплює як наднаціональні органи ЄС, так і національні інституції держав-членів, що здійснюють координацію, контроль і безпосередню реалізацію превентивних заходів у сфері протидії економічній злочинності.

Раціональна організація механізму запобігання злочинності є однією з ключових передумов забезпечення ефективності реалізації відповідних засобів і методів антикриміногенного впливу, що здійснюються суб'єктами цієї діяльності. Саме суб'єкти запобігання виступають центральним елементом механізму кримінологічного забезпечення економічної безпеки, оскільки через їх функціонування відбувається практична реалізація державної та міждержавної кримінологічної політики у сфері протидії злочинності. Як справедливо наголошує В. В. Голіна, у загальному вигляді суб'єктом запобігання злочинності може виступати державний орган, громадська організація, приватна установа, соціальна група, службова особа чи громадянин, які спрямовують свою діяльність на розроблення та реалізацію заходів, пов'язаних із випередженням, обмеженням та усуненням криміногенних явищ і процесів, що породжують злочини, а також на їх недопущення на різних стадіях злочинної поведінки, у зв'язку з чим вони

наділені відповідними правами, обов'язками та юридичною відповідальністю [27, с. 32].

У межах країн ЄС запобігання кримінальним правопорушенням прямо або опосередковано здійснюється усіма ланками державної та громадської системи. До цієї діяльності тією чи іншою мірою залучені представницькі органи влади, органи виконавчої влади та судові інституції, а також широкий спектр підприємств, установ і організацій, що функціонують у різних сферах суспільного життя, громадські об'єднання та інші інститути громадянського суспільства [98, с. 42]. Така інституційна багатоманітність зумовлює необхідність комплексного підходу до визначення ролі та місця кожного суб'єкта у системі запобігання кримінальним правопорушенням, особливо у сфері економіки, де криміногенні загрози мають складний, часто транснаціональний характер.

У кримінологічній науці суб'єкти запобіжної діяльності традиційно характеризуються значною різноманітністю, що обумовлює їх класифікацію за різними критеріями: за виконуваними завданнями, змістом і напрямками діяльності, рівнем компетенції, ступенем участі в організаційних процесах, характером функцій, обсягом владних повноважень, сферою діяльності, управлінським потенціалом, спеціалізацією та рівнем функціонування. За специфікою запобіжної діяльності розрізняють суб'єкти, які: 1) визначають основні напрями, завдання та форми боротьби зі злочинністю, забезпечують правове регулювання та здійснюють контроль за реалізацією відповідної політики; 2) здійснюють управління й координацію діяльності окремих суб'єктів запобігання злочинності; 3) забезпечують інформаційно-аналітичне виявлення об'єктів запобіжного впливу та інформування інших суб'єктів про криміногенні загрози; 4) безпосередньо реалізують запобіжні заходи щодо випередження, обмеження та усунення криміногенних явищ і процесів; 5) здійснюють заходи щодо відвернення та припинення злочинів і злочинної діяльності [154, с. 123].

У свою чергу, Г. П. Дідківська пропонує класифікувати суб'єктів запобігання злочинності за характером їх участі у профілактичній діяльності, виокремлюючи: державні органи та установи, які прямо або опосередковано впливають на профілактику злочинності (органи у справах сім'ї та молоді, органи місцевого самоврядування, соціальні служби); спеціалізовані державні органи, діяльність яких безпосередньо спрямована на запобігання злочинності (правоохоронні органи, прокуратура, органи пенітенціарної системи); недержавні спеціалізовані організації, що беруть участь у профілактичній діяльності (служби безпеки банків і комерційних структур, приватні охоронні служби, правозахисні організації); а також інші соціальні інституції, діяльність яких опосередковано спрямована на попередження злочинних проявів (освітні установи, релігійні організації, політичні партії тощо), а також фахівців у різних галузях, які здійснюють спеціалізовану профілактичну діяльність (психологи, соціальні працівники, соціологи та ін.) [43, с. 176].

Множина суб'єктів запобіжної діяльності утворює цілісну систему суб'єктів запобігання злочинності, яка являє собою сукупність взаємопов'язаних суб'єктів, об'єднаних спільною метою протидії криміногенним процесам та узгоджених у своїй діяльності в часі й просторі [29, с. 326]. До цієї системи входять органи та організації, які: визначають стратегічні напрями та форми запобігання кримінальним правопорушенням; здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення превентивної діяльності; виявляють криміногенні фактори; безпосередньо реалізують заходи реагування на кримінальні правопорушення; здійснюють усунення, послаблення або нейтралізацію криміногенних детермінант, у тому числі шляхом корекції соціальних умов, що сприяють формуванню злочинної поведінки.

При цьому суб'єкти кримінологічного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням, будучи складовими елементами механізму кримінологічного забезпечення економічної безпеки, водночас виступають самостійними системними утвореннями. О. М. Бандурка та О. М. Литвинов

визначають суб'єкта запобігання злочинності як системне утворення, що функціонує у межах єдиної системи запобігання злочинності та реалізує у цій сфері певні завдання, зокрема: визначення основних напрямів, форм і методів запобіжної діяльності; здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення; виявлення криміногенних чинників; реалізацію заходів щодо запобігання злочинності [6, с. 83]. Структурними елементами таких суб'єктів є їх організаційні підрозділи та персонал, пов'язані між собою єдиною системою управління та функціональної взаємодії. У цьому сенсі всі суб'єкти запобігання злочинності та їх структурні елементи виступають спеціалізованими керованими соціальними системами [168, с. 42].

Складність системи протидії злочинності у країнах ЄС зумовлена, з одного боку, функціонуванням наднаціональних інституцій ЄС, які виконують багатогранні завдання у сфері забезпечення безпеки, запобігання, виявлення, припинення та розслідування злочинів, а з іншого – розподілом функцій між суб'єктами різних держав-членів та рівнів управління, що визначається ієрархічною структурою європейської системи правоохоронної діяльності. Така система являє собою складну соціальну організацію, яка об'єднує значну кількість різноманітних інституційних елементів. Групи однорідних органів, що входять до її складу, утворюють відносно самостійні організаційні утворення, які функціонують за спільними закономірностями. Кожне з таких утворень виступає підсистемою більш масштабної системи та водночас складається з власних підсистем, унаслідок чого кожний суб'єкт запобігання злочинності набуває характеристик управлінської соціальної системи, наділеної комплексом специфічних організаційних, функціональних та правових властивостей [31].

Логічним продовженням викладених теоретико-методологічних положень є визначення структури суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС. З огляду на складність інституційної організації системи протидії економічній злочинності, а також багаторівневий характер функціонування європейського правового простору, доцільним є систематизація відповідних суб'єктів за рівнями їх функціонування

та компетенції. Такий підхід дозволяє не лише чітко окреслити місце і роль кожного суб'єкта у загальній системі запобігання злочинності, але й встановити характер взаємодії між ними у процесі реалізації кримінологічної політики ЄС.

У цьому контексті систему суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС доцільно розглядати як багаторівневу інституційну структуру, у межах якої функції формування, координації та безпосередньої реалізації превентивної діяльності розподіляються між різними суб'єктами залежно від їх компетенції, повноважень і характеру виконуваних завдань. З урахуванням зазначеного такі суб'єкти можуть бути систематизовані за трьома взаємопов'язаними рівнями функціонування: безпековим, стратегічним та оперативно-запобіжним.

Безпековий рівень охоплює інституції, що формують загальні засади політики безпеки та визначають основні напрями протидії економічній злочинності в межах ЄС. Стратегічний рівень представлений суб'єктами, діяльність яких спрямована на розроблення та реалізацію кримінологічної політики, координацію міждержавної взаємодії та впровадження організаційно-правових механізмів запобігання економічним правопорушенням. Оперативно-запобіжний рівень включає інституції та органи, що безпосередньо реалізують заходи запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, забезпечуючи практичне виконання превентивних функцій у межах національних і міждержавних механізмів співпраці.

Зазначена класифікація дозволяє комплексно розкрити інституційну структуру системи суб'єктів. Зупинимо увагу на окремих суб'єктах, діяльність яких безпосередньо спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Невід'ємною ознакою інституційної системи запобігання злочинності є організаційна єдність її складових, що проявляється у чіткому розмежуванні завдань і функцій між окремими суб'єктами, їх взаємозалежності та взаємообумовленості, а також відповідальності за кінцеві результати превентивної діяльності [106, с. 50]. Саме узгоджена взаємодія інституцій

різних рівнів забезпечує ефективність функціонування механізму запобігання кримінальним правопорушенням, особливо у сфері економіки, де криміногенна діяльність часто має транскордонний характер і потребує координації зусиль декількох держав.

Важливе місце у системі міждержавних суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки посідає Європейське поліцейське управління (англ. European Police Office – Europol) – правоохоронна установа ЄС, діяльність якої спрямована на збір, аналіз і узагальнення інформації щодо кримінальних правопорушень, у тому числі економічної злочинності [52]. Європол розпочав свою діяльність у січні 1994 року, а у 2009 році було прийнято Рішення Ради ЄС про його створення [145], яке замінило Конвенцію про Європол і набуло чинності 1 січня 2010 року. Відповідно до ст. 4 цього Рішення компетенція Європолу охоплює боротьбу з організованою та економічною злочинністю, а також іншими тяжкими формами кримінальних правопорушень, що зачіпають інтереси двох або більше держав-членів. З огляду на масштаби поширення економічної злочинності та її транснаціональний характер виникає об'єктивна необхідність консолідації зусиль держав-членів ЄС для ефективної протидії таким загрозам.

Штаб-квартира Європолу розташована у місті Гаага (Королівство Нідерланди), а його основною місією є надання підтримки державам-членам у запобіганні та боротьбі з серйозною міжнародною й організованою злочинністю, кіберзлочинністю та тероризмом. При цьому Європол активно співпрацює з державами-партнерами поза межами ЄС та міжнародними організаціями, що забезпечує розширення можливостей обміну інформацією та координації правоохоронної діяльності на глобальному рівні.

Відповідно до п. 14 Регламенту (ЄС) 2022/991 [252] на запит держави-члена співробітники Європолу можуть надавати оперативну підтримку компетентним органам у проведенні розслідувань та правоохоронних операцій, зокрема шляхом сприяння транскордонному обміну інформацією, надання криміналістичної та аналітичної допомоги, а також участі у спільних слідчих

групах. При цьому персонал Європолу може бути присутнім під час проведення слідчих дій на території держав-членів, однак не наділений повноваженнями самостійно здійснювати кримінальні розслідування.

Окремим напрямом діяльності Європолу є обробка персональних даних, необхідних для ідентифікації осіб, причетних до кримінальних правопорушень у декількох державах-членах. Така обробка здійснюється за умови надання відповідних даних третіми країнами, якщо вони: є суб'єктом рішення щодо адекватності відповідно до Директиви (ЄС) 2016/680 Європейського парламенту і Ради; мають укладену з ЄС міжнародну угоду відповідно до ст. 218 Договору про функціонування ЄС, яка передбачає передачу персональних даних для правоохоронних цілей; або мають угоду про співпрацю з Європолом, укладену до набрання чинності Регламентом (ЄС) 2016/794.

При цьому Європол здійснює оцінку умов передачі персональних даних з метою забезпечення належного рівня гарантій їх захисту. У випадку отримання даних у межах кримінального розслідування Європол перевіряє їх відповідність процесуальним вимогам і гарантіям, встановленим національним кримінальним законодавством держави, що надала інформацію. Контроль за дотриманням вимог захисту персональних даних здійснює уповноважена особа Європолу із захисту даних, яка, у разі необхідності, може звертатися до відповідних інституцій ЄС.

Логічним продовженням характеристики міждержавних інституцій, що формують та реалізують кримінологічну політику ЄС у сфері протидії економічній злочинності, є розгляд спеціалізованих структур Європолу та інших наднаціональних органів, діяльність яких спрямована на посилення координації правоохоронної співпраці держав-членів.

Таким чином, Європол виступає одним із ключових міждержавних суб'єктів формування та реалізації кримінологічної політики ЄС у сфері економіки, забезпечуючи координацію діяльності правоохоронних органів держав-членів, розроблення та впровадження організаційно-правових механізмів протидії економічній злочинності, а також здійснення

інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності щодо виявлення, попередження та нейтралізації економічних загроз.

Важливим елементом інституційної структури Європолу є *Європейський центр боротьби з фінансовими та економічними злочинами (European Financial and Economic Crime Centre – EFECC)* [228], створений у 2020 році з метою посилення спроможностей ЄС щодо протидії складним фінансовим та економічним кримінальним правопорушенням. Основним завданням цього центру є координація діяльності правоохоронних органів держав-членів ЄС у сфері боротьби з фінансовими злочинами, включаючи шахрайство, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, корупційні правопорушення, незаконне привласнення активів, а також інші форми економічної злочинності, що мають транскордонний характер. Діяльність EFECC спрямована на посилення аналітичної та оперативної підтримки держав-членів ЄС шляхом обробки фінансових даних, проведення стратегічного аналізу кримінальних загроз, координації спільних операцій та розвитку міжвідомчої взаємодії між державними і приватними інституціями.

У межах своєї діяльності EFECC забезпечує формування єдиної інформаційно-аналітичної платформи для обміну даними щодо економічних правопорушень, сприяє створенню спільних слідчих груп, а також координує взаємодію правоохоронних органів із фінансовими установами, регуляторами ринків капіталу та іншими суб'єктами економічної діяльності. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність виявлення складних схем фінансових злочинів, зокрема тих, що пов'язані з транснаціональним переміщенням капіталу, використанням офшорних юрисдикцій та цифрових фінансових технологій [228].

Важливу роль у системі міждержавного інституційного забезпечення запобігання економічній злочинності в Європі відіграє *Відділ співпраці з економічними злочинами (Economic Crime and Cooperation Division – ECCD)* Ради Європи, діяльність якого спрямована на надання державам технічної допомоги та сприяння міжнародному співробітництву у сфері протидії

корупції, відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Протягом більш ніж двох десятиліть ECCD забезпечує підтримку держав у процесі імплементації стандартів Ради Європи та інших міжнародних антикорупційних і фінансових стандартів, спрямованих на протидію економічній злочинності.

Діяльність зазначеного підрозділу охоплює широкий спектр напрямів, спрямованих на впровадження міжнародних стандартів з урахуванням рекомендацій моніторингових органів, зокрема *Групи держав проти корупції (GRECO)* та *Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (MONEYVAL)*, а також стандартів FATF та інших міжнародних інституцій. У межах цієї діяльності ECCD сприяє вдосконаленню національних механізмів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки шляхом надання експертної, аналітичної та консультативної підтримки.

Завдяки реалізації відповідних програм і проєктів технічної допомоги Відділ підтримує держави-бенефіціари у вдосконаленні законодавчої та інституційної бази протидії корупції, відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, розробленні нормативно-правових актів і стратегічних документів, а також зміцненні інституційної спроможності державних органів, спеціалізованих антикорупційних структур, правоохоронних органів, прокуратури та судової системи. Станом на сьогодні ECCD реалізував програми технічної допомоги та підтримав процеси інституційних реформ більш ніж у 25 юрисдикціях, включаючи країни-члени ЄС, а також держави та юрисдикції, що не входять до складу зазначених організацій [268].

Заходи технічної допомоги, що здійснюються ECCD, спрямовані на підтримку держав у визначенні та впровадженні ефективних механізмів протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, зокрема шляхом удосконалення законодавчих ініціатив, розвитку інституційного потенціалу та впровадження сучасних механізмів фінансового контролю. Реалізація таких заходів сприяє підвищенню стійкості фінансових систем держав до

використання їх у злочинних цілях, зміцненню довіри до державних інституцій та утвердженню принципу верховенства права.

Важливу роль у системі міждержавних суб'єктів запобігання економічній злочинності також відіграє *Європейське управління з питань боротьби з шахрайством (European Anti-Fraud Office – OLAF)*, діяльність якого спрямована на виявлення, розслідування та запобігання шахрайству, корупції та іншим незаконним діям, що завдають шкоди фінансовим інтересам ЄС. OLAF проводить адміністративні розслідування щодо можливих порушень у використанні коштів бюджету ЄС, забезпечує координацію співпраці між національними органами держав-членів та сприяє розробленню заходів, спрямованих на підвищення прозорості та ефективності управління фінансовими ресурсами Союзу.

Істотне значення у запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері економіки відіграє також діяльність *Європейської прокуратури (European Public Prosecutor's Office – EPPO)*, створеної на підставі Регламенту (ЄС) 2017/1939 з метою розслідування та переслідування кримінальних правопорушень, що завдають шкоди фінансовим інтересам ЄС. До компетенції EPPO належать, зокрема, кримінальні правопорушення, пов'язані з шахрайством із коштами бюджету ЄС, масштабним транскордонним шахрайством із податком на додану вартість, корупцією та відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом. На відміну від більшості інших інституцій ЄС, Європейська прокуратура наділена повноваженнями здійснювати кримінальне переслідування та представляти обвинувачення у національних судах держав-членів.

Координаційне значення у системі міждержавної правоохоронної співпраці також має *Євроюст (Eurojust)* – агенція ЄС з питань судового співробітництва у кримінальних провадженнях. Основною функцією цього органу є координація діяльності національних органів прокуратури та слідчих органів держав-членів під час розслідування та судового розгляду справ, що мають транскордонний характер. У сфері економічної злочинності діяльність Євроюсту спрямована на забезпечення узгодженості процесуальних дій,

створення спільних слідчих груп, вирішення питань юрисдикції та сприяння ефективному обміну доказовою інформацією між державами.

Отже, система міждержавних суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в ЄС характеризується багаторівневою інституційною структурою, у межах якої спеціалізовані органи ЄС – зокрема Європол, EFECF, OLAF, EPPO та Євроюст – виконують взаємодоповнюючі функції аналітичного, координаційного, контрольного та процесуального характеру, забезпечуючи формування і реалізацію узгодженої кримінологічної політики, спрямованої на запобігання економічній злочинності та захист фінансових інтересів ЄС.

Важливе місце у системі міждержавних суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки посідає Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (Financial Action Task Force – FATF) – міжурядовий орган, діяльність якого спрямована на формування міжнародної політики протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та іншим формам незаконного використання фінансових систем. Основним завданням FATF є розроблення та просування глобальної стратегії боротьби з відмиванням грошей як на національному, так і на міжнародному рівнях, а також формування політичної волі держав щодо реформування законодавчих і регуляторних механізмів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. У межах своєї діяльності FATF здійснює моніторинг виконання державами відповідних міжнародних стандартів, аналізує сучасні методи відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, та розробляє контрзаходи, спрямовані на мінімізацію фінансових ризиків і підвищення прозорості фінансових систем [233].

Ключовим інструментом діяльності FATF є Сорок рекомендацій, які становлять міжнародний стандарт протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму та визначають базові принципи формування ефективної системи фінансового контролю. Ці рекомендації охоплюють комплекс заходів, що стосуються кримінально-правового регулювання, механізмів примусового

виконання законодавства, функціонування фінансових установ, наглядових і регуляторних органів, а також міжнародного співробітництва у сфері боротьби з економічною злочинністю. Рекомендації FATF мають універсальний характер і були визнані та імplementовані більшістю міжнародних організацій і держав. Вперше вони були розроблені у 1990 році та переглянуті у 1996 році з урахуванням еволюції методів відмивання коштів і появи нових криміногенних ризиків у фінансовій сфері [233; 140].

Діяльність FATF спрямована на реалізацію низки ключових завдань. По-перше, організація забезпечує поширення інформації щодо ефективних механізмів протидії відмиванню коштів у різних регіонах світу та сприяє формуванню глобальної мережі боротьби з фінансовими злочинами шляхом розширення кола держав-учасниць, створення регіональних органів протидії відмиванню коштів і розвитку співпраці з міжнародними інституціями. По-друге, FATF здійснює моніторинг виконання Сорока рекомендацій державами-членами, застосовуючи механізми самооцінки та процедури взаємної оцінки, що дозволяє оцінювати ефективність національних систем протидії відмиванню коштів. По-третє, організація проводить типологічні дослідження, спрямовані на аналіз сучасних тенденцій фінансової злочинності та розроблення нових підходів до протидії відповідним загрозам [260].

Окрему увагу у своїй діяльності FATF приділяє питанням конфіскації та управління активами, отриманими злочинним шляхом, підкреслюючи необхідність належного планування перед застосуванням заходів щодо заморожування або арешту майна. У цьому контексті FATF визначає важливість комплексної оцінки активів до прийняття рішення про їх арешт, що передбачає аналіз низки ключових компонентів: загальну характеристику активу (тривалість можливого арешту, доцільність обмеження права користування, можливість реалізації активу, потребу у спеціальних умовах зберігання або залученні експертів), юридичний аналіз (відповідність активу критеріям арешту, встановлення кола власників і бенефіціарів, наявність обтяжень або застав), фінансову оцінку (визначення попередньої вартості

активу та економічної доцільності його управління), а також розроблення спільної стратегії мінімізації ризиків та визначення оптимального моменту для застосування заходів арешту [131].

Таким чином, діяльність FATF має системоутворююче значення для формування міжнародної інституційної архітектури протидії економічній злочинності, оскільки її стандарти та рекомендації визначають основні напрями розвитку національних систем фінансового контролю, сприяють гармонізації законодавства держав та посиленню міжнародної співпраці у сфері запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму.

Серед країн ЄС одним із найбільш ефективних інституційних механізмів забезпечення економічної безпеки та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки функціонує в Італійській Республіці. Інституційна модель протидії економічній злочинності в цій державі характеризується чітким розподілом повноважень між органами публічної влади, які здійснюють управління економічною сферою, фінансовий контроль та правоохоронну діяльність. Зокрема, управління економічними та фінансовими процесами в Італії забезпечується трьома ключовими державними інституціями: Казначейством, яке здійснює управління державними видатками та фінансовим контролем; Міністерством фінансів, що відповідає за формування та адміністрування державних доходів; а також Міністерством внутрішніх справ, яке координує діяльність правоохоронних органів у сфері забезпечення публічної безпеки та протидії економічній злочинності.

Завдання щодо забезпечення законності у сфері використання державних ресурсів та контролю за економічною діяльністю покладені на Рахункову палату *Італійської Республіки*, яка здійснює попередній контроль законності актів уряду та наступний контроль за виконанням державного бюджету, а також бере участь у перевірці економічної діяльності підприємств, установ і організацій, що фінансуються за рахунок державних коштів. До компетенції цього органу також належить попередній перегляд декретів Президента

Республіки, що сприяє забезпеченню законності управлінських рішень у сфері державної економічної політики [143, с. 713].

Водночас одним із ключових суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в Італії є Фінансова гвардія (Guardia di Finanza) – спеціалізований правоохоронний орган, який входить до складу збройних сил держави та виконує комплексні функції у сфері захисту економічних інтересів країн та членів та загалом ЄС. До основних завдань цього органу належать здійснення контролю за економічною діяльністю, запобігання та виявлення кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, митної справи, державних закупівель, використання бюджетних коштів, а також протидія організованим економічній злочинності, фальсифікації товарів і грошових знаків, контрабанді, незаконному обігу активів та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Крім того, Фінансова гвардія здійснює нагляд за законністю проведення державних тендерів, контролює дотримання правил конкуренції, забезпечує захист інтелектуальної власності, культурної та археологічної спадщини, а також координує взаємодію з іншими правоохоронними та контролюючими органами держави.

Погоджуючись із позицією І. Беззуб, яка досліджувала питання забезпечення фінансово-економічної безпеки в Італії та діяльність Фінансової гвардії як ключового суб'єкта захисту економічних інтересів держави, слід зазначити, що сфера діяльності цього органу є надзвичайно широкою та охоплює захист національних і європейських економічних інтересів, протидію організованим злочинності, припинення податкових злочинів, боротьбу з фальсифікацією товарів і валютних цінностей, контрабандою, незаконним обігом активів, легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, а також контроль за економічною діяльністю фізичних і юридичних осіб [8]. При цьому дослідниця підкреслює, що Фінансова гвардія не наділена повноваженнями самостійно застосовувати кримінально-правові санкції до правопорушників, оскільки після проведення відповідних перевірок і розслідувань матеріали

передаються до органів прокуратури та суду для прийняття процесуальних рішень.

Отже, діяльність Фінансової гвардії Італії спрямована на реалізацію двох взаємопов'язаних груп завдань:

1) економіко-безпекових, пов'язаних із захистом економічних інтересів ЄС, державних та місцевих органів влади, запобіганням ухиленню від оподаткування, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та іншим кримінальним правопорушенням у сфері економіки;

2) ринково-регуляторних, спрямованих на забезпечення стабільного функціонування економічних ринків, дотримання правил конкуренції та протидію протиправній діяльності організованих злочинних груп, що діють у сферах обігу капіталів, товарів і послуг [250].

Таким чином, інституційна модель Італії демонструє ефективний приклад комплексної організації системи суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, у межах якої органи фінансового контролю, правоохоронні структури та органи судової влади функціонують у тісній взаємодії, забезпечуючи своєчасне виявлення економічних правопорушень, нейтралізацію криміногенних факторів та захист економічних інтересів держави і ЄС.

Подібна інституційна модель функціонує і в інших державах ЄС. Зокрема, за аналогією з діяльністю Фінансової гвардії Італії у Румунії створено Фінансову гвардію Румунії, до компетенції якої належить здійснення контрольних і правоохоронних заходів у сфері економічної діяльності, проведення перевірок щодо дотримання національного законодавства з метою попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері економіки. Зазначений орган підпорядкований Міністерству фінансів Румунії та виступає спеціалізованим правоохоронним органом, на який покладено функції розслідування економічних правопорушень і здійснення контролю за дотриманням законодавства у фінансово-господарській сфері [86].

Основними напрямками діяльності Фінансової гвардії Румунії є контроль за дотриманням податкового законодавства, забезпечення законності у сфері економічної діяльності суб'єктів господарювання, перевірка цільового використання коштів державного та місцевих бюджетів, а також контроль за управлінням державними фінансовими і матеріальними ресурсами у державних компаніях. Окрім цього, діяльність органу спрямована на запобігання економічним кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним використанням бюджетних коштів, ухиленням від сплати податків, порушенням правил ведення господарської діяльності та іншими формами економічної злочинності [25, с. 111-112].

Водночас у Королівстві *Іспанія* система запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки ґрунтується на гнучкій нормативно-правовій базі, яка тісно інтегрована з правовими механізмами ЄС. Характерною особливістю іспанської моделі є чітке розмежування функцій між державними органами, що забезпечують економічну безпеку, та інституціями, які здійснюють контроль за дотриманням законодавства у сфері економічної діяльності. У межах цієї системи реалізуються спеціальні програми економічного розвитку, спрямовані на захист стратегічних секторів економіки, стимулювання інвестиційної діяльності, забезпечення бюджетної та валютної стабільності, а також запобігання економічним правопорушенням, що можуть негативно впливати на функціонування національної економіки та економічний простір ЄС.

У Республіці *Австрія* функції запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки покладені на спеціалізований правоохоронний підрозділ – Фінансову поліцію (Finanzpolizei – FinPol), що діє у структурі федеральної поліції. Основним призначенням цього органу є протидія економічним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від оподаткування, незаконним використанням соціальних виплат, функціонуванням тіньової економіки та іншими порушеннями економічного законодавства. З метою виявлення відповідних правопорушень Фінансова

поліція Австрії наділена повноваженнями проводити цільові перевірки суб'єктів господарювання, здійснювати контроль за дотриманням правил оподаткування та соціальних відрахувань, а також виявляти факти незаконного працевлаштування іноземних громадян, порушення вимог звітності щодо оплати праці, здійснення господарської діяльності без відповідних ліцензій та незаконної організації азартних ігор [235].

У Республіці Хорватія ключову роль у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки відіграють Міністерство фінансів та Міністерство внутрішніх справ, діяльність яких спрямована на забезпечення економічної стабільності держави, контроль за законністю економічної діяльності та протидію економічній злочинності [251]. Зокрема, Міністерство фінансів здійснює аналіз і прогнозування макроекономічних тенденцій, які становлять основу формування економічної та фінансової політики держави, а також забезпечує моніторинг функціонування фінансової системи, нагляд за діяльністю фінансових установ, реалізацію податкової та митної політики й вжиття заходів щодо запобігання економічним кримінальним правопорушенням, зокрема легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [257].

У структурі Міністерства фінансів *Хорватії* функціонують спеціалізовані підрозділи, діяльність яких безпосередньо спрямована на запобігання економічним правопорушенням, зокрема Управління з питань запобігання відмиванню грошей та Фінансова інспекція [267]. Фінансова інспекція є організаційним підрозділом Міністерства фінансів, який здійснює контроль за застосуванням законодавства у сфері економічної діяльності, запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, валютного регулювання та функціонування платіжних систем. Крім контрольних функцій, інспекція здійснює провадження у справах про економічні правопорушення, визначені кримінальним законодавством Хорватії, а також контролює дотримання правил здійснення транскордонних валютних операцій і надання платіжних послуг відповідно до чинного законодавства.

Водночас Управління з питань запобігання відмиванню грошей Міністерства фінансів виконує функції фінансової розвідки, здійснюючи аналіз повідомлень про підозрілі фінансові операції та іншу інформацію, що надходить від суб'єктів фінансового моніторингу. На підставі отриманих даних управління проводить аналітичну обробку інформації, спрямовану на виявлення незаконних економічних операцій, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та інших правопорушень у сфері економіки [270].

Отже, у Хорватії функції формування і реалізації державної політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки покладені на органи виконавчої влади – Уряд, Міністерство фінансів та Міністерство внутрішніх справ. При цьому безпосереднє виявлення і розслідування економічних правопорушень належить до компетенції правоохоронних органів, тоді як Міністерство фінансів виконує функції фінансового моніторингу, контролю за економічною діяльністю та участі у провадженнях щодо окремих економічних правопорушень, визначених законодавством Хорватії.

У *Федеративній Республіці Німеччина* система запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки характеризується розвиненою інституційною структурою та чітким розподілом повноважень між органами державної влади. Нормативно-правове регулювання цієї сфери здійснюється на підставі спеціальних урядових директив, що визначають компетенцію уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення економічної та національної безпеки. Центральну роль у цьому механізмі відіграють органи виконавчої влади – федеральний уряд і федеральний канцлер, у розпорядженні яких перебуває система спеціалізованих державних органів, що забезпечують аналіз, управління та практичну реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки.

Одним із таких органів є Федеральна рада безпеки, очолювана федеральним канцлером, яка здійснює координацію діяльності військових і цивільних інституцій у сфері забезпечення національної безпеки. Допоміжну

роль у її діяльності виконує міжвідомчий секретаріат, що складається з керівників підрозділів міністерств, залучених до роботи Ради безпеки. Найважливіші рішення у сфері безпеки приймаються колегіально – Федеральною радою безпеки та урядом, тоді як оперативні питання вирішуються на рівні компетентних міністрів [119].

Важливим елементом системи запобігання економічним правопорушенням у Німеччині є Федеральна рахункова палата, яка виступає вищим органом державного фінансового контролю. Її правовий статус визначений Основним законом Федеративної Республіки Німеччини та Законом про Федеральну рахункову палату. Відповідно до цих нормативних актів палата здійснює перевірку бюджетної звітності, оцінює ефективність та законність управління державними ресурсами, контролює діяльність федеральних органів влади, підприємств з державною участю, а також окремих приватноправових юридичних осіб, якщо їх діяльність пов'язана з використанням державних коштів або державних гарантій.

Особливе значення у системі економічного контролю Німеччини має Федеральна служба фінансового нагляду (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht – BaFin), створена відповідно до Закону про інтегровану систему фінансового нагляду (Gesetz über die integrierte Finanzaufsicht – FindAG) 2002 року. Цей орган здійснює нагляд за діяльністю банків, страхових компаній та інших фінансових установ, контролює функціонування фінансових ринків, а також реалізує заходи щодо протидії економічним правопорушенням, зокрема легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. У структурі BaFin діють спеціалізовані підрозділи, що займаються питаннями розвитку фінансових ринків, захисту інформації та боротьби з економічними правопорушеннями [184].

Важливу роль у системі запобігання економічній злочинності відіграє підрозділ фінансової розвідки Німеччини, який здійснює збір і аналіз повідомлень про підозрілі фінансові операції, передає результати аналітичної роботи правоохоронним органам, проводить статистичний аналіз економічних

правопорушень, готує щорічні звіти, а також забезпечує суб'єктів фінансового моніторингу інформацією щодо типологій та методів легалізації кримінальних доходів. Основною метою діяльності цього підрозділу є забезпечення стабільності економічної та фінансової системи держави, підтримання довіри до фінансових інституцій і запобігання використанню економічної системи у злочинних цілях.

Не вдаючись до подальшого поглибленого вивчення питання суб'єктного забезпечення безпеки, які нами будуть розглянуті і в наступному підрозділі, наголосимо, що аналіз інституційних моделей окремих країн ЄС свідчить, що запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки здійснюється через систему спеціалізованих правоохоронних і контрольно-наглядових органів, діяльність яких спрямована на забезпечення законності у сфері економічних відносин, запобігання правопорушенням, нейтралізацію криміногенних факторів та захист економічних інтересів країн-членів ЄС. Такі вищезазначені суб'єкти функціонують у тісній взаємодії з іншими суб'єктами національного та міждержавного рівнів, що забезпечує комплексний підхід до запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в європейському правовому просторі.

2.3. Кримінологічне забезпечення фіскальної безпеки у країнах Європейського Союзу

У сучасних умовах розвитку економічних систем держав ЄС фіскальна політика дедалі більше набуває не лише економічного, а й кримінологічного значення, оскільки виступає важливим інструментом запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. Ефективне функціонування фіскальної системи безпосередньо впливає на рівень економічної безпеки держави, стабільність бюджетних надходжень, прозорість фінансових потоків і легальність господарської діяльності суб'єктів економіки. Водночас

недосконалість фіскальної політики, прогалини у податковому адмініструванні, складність фіскального законодавства та недостатня ефективність контрольних механізмів можуть створювати криміногенні умови, що сприяють поширенню таких кримінальних правопорушень у сфері економіки, як ухилення від сплати податків, легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, шахрайство з податком на додану вартість та інші, що характеризуються незаконними фінансовими операціями, маніпулюванням трансферним ціноутворенням та іншими формами.

У цьому контексті фіскальна політика розглядається як складова кримінологічного механізму запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, оскільки через систему податкового регулювання, фінансового контролю, моніторингу економічних операцій та інформаційно-аналітичного забезпечення створюються передумови для виявлення, обмеження та нейтралізації криміногенних факторів у такій сфері. Саме тому у країнах ЄС фіскальна політика дедалі більше інтегрується з кримінологічними механізмами запобігання кримінальним правопорушенням, формуючи комплексну систему забезпечення фіскальної та економічної безпеки.

Особливістю європейських моделей є те, що реалізація фіскальної політики здійснюється у тісній взаємодії з інституціями, діяльність яких спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, зокрема правоохоронними органами, підрозділами фінансової розвідки, антикорупційними органами, органами фінансового контролю та міжнародними структурами. Така взаємодія дозволяє поєднувати фіскальні інструменти державного регулювання з кримінологічними механізмами профілактики, раннього виявлення та припинення економічних правопорушень, що забезпечує комплексний підхід до захисту фінансових інтересів держави та стабільності економічної системи.

Отже, фіскальна політика у країнах ЄС виступає не лише інструментом бюджетно-фінансового регулювання, а й важливим елементом кримінологічного впливу на економічну злочинність, оскільки саме через

механізми податкового регулювання, фінансового контролю та моніторингу економічних операцій формуються умови, що обмежують можливості вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки.

Звертаючи увагу безпосередньо на предмет дослідження, варто наголосити, що транснаціональний характер кримінальних правопорушень у фіскальній сфері, активне використання офшорних юрисдикцій, криптоактивів, тіньових механізмів трансфертного ціноутворення, а також масштабні схеми шахрайства з податком на додану вартість у межах внутрішнього ринку ЄС обумовили необхідність формування інтегрованих моделей кримінологічного забезпечення фіскальної безпеки у країнах Європи. Тому, провідні країни ЄС, зокрема Німеччина, Франція, Італія, Польща та Нідерланди, сформували комплексні багаторівневі системи забезпечення фіскальної безпеки, у межах яких інтегровано кримінально-правові, адміністративно-фінансові, інформаційно-аналітичні та організаційні механізми протидії економічним правопорушенням. Такі системи ґрунтуються на принципах фінансової прозорості, невідворотності відповідальності за фіскальні правопорушення, розвитку міжнародного співробітництва у сфері податкових та фінансових розслідувань, а також збалансованості між фіскальними інтересами держави та гарантіями прав платників податків.

Характерною особливістю європейських моделей забезпечення фіскальної безпеки є чітке інституційне розмежування між органами фіскального адміністрування, фінансового моніторингу та органами кримінальної юстиції, а також спеціалізованими підрозділами фінансової поліції, податкових розслідувань або фіскальних прокуратур, діяльність яких спрямована на виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. Водночас у межах кримінологічного підходу значна увага приділяється використанню сучасних інформаційно-аналітичних технологій, систем ризик-аналізу, моніторингу фінансових операцій, а також прогнозуванню тенденцій ухилення від оподаткування та

інших економічних правопорушень, що дозволяє своєчасно ідентифікувати криміногенні загрози у фінансовій сфері [112].

Звертаючись до міжнародного досвіду формування інституційних та нормативних засад забезпечення фінансової безпеки, слід зазначити, що одним із фундаментальних документів у сфері фінансового контролю стала Лімська декларація керівних принципів фінансового контролю (The Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts), прийнята на IX Конгресі Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI) у жовтні 1977 р. у місті Ліма (Перу). Такий документ заклав концептуальні основи сучасної системи державного фінансового контролю в демократичних державах та визначив базові стандарти організації аудиту публічних фінансів. Лімська декларація визначила сферу застосування фінансового контролю, принципи його організації, функціональні завдання, а також методологічні підходи до здійснення аудиторської діяльності як важливого інструменту забезпечення прозорості управління державними ресурсами [261].

Особливе значення у документі надано інституційній незалежності та підзвітності вищих органів фінансового контролю (Supreme Audit Institutions – SAI), які повинні діяти на основі закону, бути захищеними від політичного чи адміністративного впливу та здійснювати контроль за використанням державних ресурсів у інтересах суспільства. При цьому підзвітність таких органів має забезпечуватися через парламент або інші представницькі органи влади. У Лімській декларації сформульовано базові принципи побудови ефективної системи фінансового контролю, зокрема принципи законності, ефективності, економічності, прозорості, професійної неупередженості та персональної відповідальності посадових осіб за прийнятті управлінські рішення.

Попри те, що Лімська декларація не має обов'язкового юридичного статусу, її положення фактично набули характеру універсального стандарту організації державного фінансового контролю, який використовується більшістю країн світу під час формування національних систем аудиту та

фіскального нагляду. У сучасних умовах вона розглядається як один із перших міжнародних актів, що сформував ідеологію фінансової відповідальності, підзвітності та превентивного контролю за використанням публічних ресурсів. Саме такі принципи стали методологічною основою для подальшого формування міжнародної архітектури фіскальної безпеки та систем запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, зокрема правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати податків, незаконним переміщенням фінансових ресурсів та легалізацією кримінальних доходів.

Важливу роль у формуванні сучасної системи фіскальної безпеки ЄС відіграє Директива Ради (ЄС) 2016/1164, що встановлює правила протидії практикам ухилення від оподаткування, які мають безпосередній вплив на функціонування внутрішнього ринку ЄС. Ухвалення цього нормативно-правового акта стало відповіддю ЄС на глобальні виклики, пов'язані з розмиванням податкової бази та переміщенням прибутків (Base Erosion and Profit Shifting – BEPS), а також на необхідність формування єдиних мінімальних стандартів боротьби з агресивним податковим плануванням у державах-членах ЄС. Основною метою Директиви є запобігання ухиленню від сплати податків та іншим фіскальним правопорушенням шляхом використання штучних фінансових схем, а також гармонізація національних податкових режимів держав-членів з метою мінімізації можливостей маніпулювання податковою базою [42].

Документ закріплює п'ять ключових механізмів запобігання фіскальним зловживанням, які держави-члени зобов'язані імплементувати у своє національне законодавство:

1. Правило обмеження процентних витрат (Interest Limitation Rule) – спрямоване на недопущення штучного зменшення податкової бази шляхом надмірного віднесення процентних платежів за борговими зобов'язаннями до витрат.

2. Правило оподаткування при виході (Exit Taxation Rule) – передбачає оподаткування нереалізованого приросту капіталу у разі переміщення активів

або податкової резиденції до іншої юрисдикції з метою уникнення оподаткування.

3. Правило контрольованих іноземних компаній (Controlled Foreign Company Rule – CFC) – забезпечує включення прибутку дочірніх структур, створених у низькоподаткових юрисдикціях, до податкової бази материнської компанії-резидента ЄС.

4. Загальне правило протидії ухиленню (General Anti-Abuse Rule – GAAR) – дозволяє податковим органам ігнорувати угоди або операції, що не мають реальної економічної мети та спрямовані виключно на отримання податкових переваг.

5. Правила щодо гібридних невідповідностей (Hybrid Mismatch Rules) – спрямовані на усунення прогалин, що виникають через відмінності між податковими системами різних держав, коли одна і та сама операція може отримувати податкові переваги в декількох юрисдикціях [42].

Запровадження зазначених механізмів дозволило забезпечити гармонізацію європейського фіскального простору та створити єдину нормативну основу для протидії транснаціональним схемам ухилення від оподаткування. Директива ATAD не лише підвищила рівень фінансової прозорості, а й сприяла зміцненню фіскальної стійкості внутрішнього ринку ЄС, формуючи спільну систему запобігання податковим ризикам і кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Для України, яка поступово адаптує своє законодавство до європейських стандартів у межах Угоди про асоціацію з ЄС, положення Директиви 2016/1164 мають важливе орієнтаційне значення. Їх імплементація у національну правову систему сприятиме вдосконаленню механізмів протидії агресивній податковій оптимізації, підвищенню ефективності контролю за діяльністю контрольованих іноземних компаній, мінімізації бюджетних втрат від трансфертного ціноутворення та формуванню ефективної системи кримінологічного забезпечення фіскальної безпеки держави, спрямованої на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Фундаментальну роль у формуванні єдиних підходів до забезпечення фіскальної безпеки та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки відіграють міжнародні стандарти та інституційні механізми глобального фінансового регулювання, зокрема рекомендації Financial Action Task Force (FATF), ініціативи Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), програма Base Erosion and Profit Shifting (BEPS), а також механізми міжнародної взаємодії підрозділів фінансової розвідки в межах Egmont Group. Зазначені стандарти формують нормативно-методичний фундамент сучасних систем фінансового моніторингу, спрямованих на виявлення, припинення та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також інших форм економічної злочинності.

Зокрема, рекомендації FATF передбачають необхідність криміналізації відмивання доходів, отриманих унаслідок податкових правопорушень, створення ефективних механізмів ідентифікації та замороження кримінальних активів, а також запровадження ризик-орієнтованого підходу до фінансового моніторингу. Такий підхід передбачає систематичне оцінювання ризиків фінансових операцій, ідентифікацію підозрілих транзакцій та здійснення превентивних заходів з метою недопущення використання фінансової системи для вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки [48].

Водночас програма BEPS, розроблена OECD спільно з країнами G20, спрямована на протидію глобальним схемам розмивання податкової бази та переміщення прибутків транснаціональними корпораціями. У межах цієї програми сформовано комплекс із 15 ключових заходів, спрямованих на підвищення прозорості міжнародних фінансових операцій та мінімізацію можливостей для агресивного податкового планування. Серед таких заходів особливе значення мають правила щодо контрольованих іноземних компаній (CFC rules), механізм звітності Country-by-Country Reporting, а також обмеження зловживань міжнародними угодами про уникнення подвійного оподаткування. Реалізація зазначених механізмів сприяє формуванню єдиних

стандартів міжнародної податкової прозорості та зміцненню фіскальної безпеки країн ЄС [148, с. 98-99].

Важливим елементом міжнародної архітектури фінансового моніторингу є Egmont Group, що об'єднує підрозділи фінансової розвідки різних країн світу та забезпечує функціонування захищеної системи обміну аналітичною інформацією щодо підозрілих фінансових операцій. Завдяки цьому створюються ефективні канали міжнародної взаємодії у сфері протидії відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та іншим кримінальним правопорушенням у сфері економіки [48].

Для України імплементація зазначених міжнародних стандартів означає необхідність формування інтегрованої системи фіскальної безпеки, що поєднує аналітичні можливості податкових, фінансових і правоохоронних органів, передбачає автоматичний обмін фінансовою інформацією, розвиток ризик-орієнтованого моніторингу фінансових операцій, а також гармонізацію кримінального, фінансового та податкового законодавства відповідно до міжнародних стандартів. Такий підхід дозволяє сформувати ефективну модель кримінологічного забезпечення фіскальної безпеки, спрямовану не лише на реагування на вчинені кримінальні правопорушення у сфері економіки, а й на їх попередження шляхом використання сучасних аналітичних технологій, цифровізації фінансового контролю та розвитку міжнародної кооперації.

У країнах ЄС сформовано усталену кримінологічну диференціацію кримінальних правопорушень у фіскальній сфері залежно від ступеня їх суспільної небезпечності та правової природи. Зокрема, ухилення від виконання податкових зобов'язань традиційно поділяється на два основні види. Перший – *tax avoidance* (податкова оптимізація), що передбачає використання платниками податків законних механізмів зменшення податкового навантаження без порушення чинного законодавства. Такий підхід розглядається як правомірна економічна поведінка, яка ґрунтується на принципі свободи підприємницької діяльності та дозволяє використовувати передбачені законодавством податкові пільги, спеціальні режими

оподаткування, механізми відстрочення або розстрочення податкових платежів. Податкове планування як елемент фінансової стратегії суб'єктів господарювання широко застосовується у таких країнах, як Австрія, Норвегія, Польща, Португалія, Федеративна Республіка Німеччина та Чеська Республіка. Другий – *tax evasion* (ухилення від оподаткування), що полягає у свідомому та протиправному приховуванні об'єктів оподаткування, поданні завідомо неправдивих відомостей до податкових органів або вчиненні інших дій, спрямованих на незаконне зменшення податкових зобов'язань. Такі дії розглядаються як прояв податкової девіації (від лат. *deviatio* – відхилення), тобто поведінки, що суперечить встановленим у законодавстві нормам податкової доброчесності та підриває фінансову стабільність держави. Цей підхід характерний для таких країн, як Іспанія, Нідерланди, Франція та Швеція, де податкова девіантність розглядається не лише як економічна шкода, а й як соціально небезпечне явище, що потребує кримінально-правового реагування та кримінологічного прогнозування [259].

Масштабність досліджень цього явища у західноєвропейських країнах сприяла формуванню окремого напрямку економіко-кримінологічних досліджень – «*economics of tax aversion*» (економіка податкової антипатії), у межах якого аналізуються мотиваційні фактори ухилення від оподаткування, морально-етичні аспекти податкової поведінки, а також ефективність санкційних та превентивних механізмів впливу. У наукових джерелах, зокрема в Оксфордському тлумачному словнику, ухилення від сплати податків визначається як «приховування податкової бази або подання завідомо неправдивої інформації податковим органам» [249, с. 415], що фактично відповідає складам кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, передбачених законодавством більшості країн ЄС.

Кримінальне законодавство різних держав по-різному визначає місце норм про відповідальність за податкові кримінальні правопорушення у системі національного права, що зумовлено різними підходами до співвідношення

фінансового, податкового та кримінального законодавства. За класифікацією Є.А. Старинця, можна виділити три основні моделі правового регулювання:

1) країни, де кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків передбачена безпосередньо КК (Іспанія, Чехія, Нідерланди);

2) країни, де відповідні склади правопорушень закріплено у спеціальних фінансових або податкових законах, які мають характер додаткового кримінального права (Німеччина, Франція);

3) країни, де кримінальна відповідальність за податкові правопорушення встановлена одночасно у кримінальному та фінансовому законодавстві, що забезпечує комплексність правового впливу (Італія, Люксембург) [166].

Водночас не всі держави визнають ухилення від сплати податків кримінальним правопорушенням. Так, у Королівстві Люксембург відповідальність за податкові правопорушення здебільшого обмежується фінансовими санкціями, а у Швейцарії податкове шахрайство може кваліфікуватися у межах адміністративного права. Проте у більшості розвинених країн, зокрема у Федеративній Республіці Німеччина та Республіці Польща, умисне невиконання податкових обов'язків визнається суспільно небезпечним діянням, що посягає на економічні основи держави. При цьому характерною особливістю таких правових систем є закріплення відповідальності за податкові злочини не лише у кримінальних кодексах, але й у спеціальних фінансових або податкових законах, що дозволяє оперативно реагувати на появу нових схем ухилення від оподаткування [187, с. 602–603].

Таким чином, іноземний досвід кримінально-правового та кримінологічного регулювання фіскальної безпеки демонструє тенденцію до формування комплексної моделі запобігання ухиленню від сплати податків, ефективність якої забезпечується чітким розмежуванням понять «податкова оптимізація» та «ухилення від оподаткування», пропорційністю санкцій, високим рівнем координації між контрольними, фінансовими та правоохоронними органами, а також функціонуванням систем кримінологічного моніторингу фіскальних ризиків, що дозволяє своєчасно

виявляти й нейтралізувати причини та умови вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки. Розглянемо детальніше.

Так, у Федеративній Республіці Німеччина питання кримінальної відповідальності за ухилення від виконання фіскальних обов'язків урегульовані Положенням про податки та збори (*Abgabenordnung*, АО) від 16 березня 1977 року, яке фактично містить елементи матеріального кримінального права. У § 369 ч. 2 зазначеного акта встановлено, що до податкових кримінальних правопорушень застосовуються загальні положення кримінального права, якщо інше не передбачено податковим законодавством. Відповідно до § 370 АО кримінально караними визнаються подання до податкових органів недостовірних або неповних відомостей, неподання інформації, необхідної для правильного оподаткування, а також неправомірне отримання податкових переваг. Отже, німецький законодавець розглядає будь-яке свідоме спотворення фіскально значущої інформації як суспільно небезпечне діяння, що посягає на фіскальні інтереси держави та підлягає кримінально-правовому реагуванню [198]. Менш небезпечні порушення віднесено до адміністративно-деліктної сфери: зокрема, необережна несплата податків (§ 378 АО) тягне накладення штрафу до 50 тис. євро, дії, що створюють загрозу ухилення (§ 379 АО), – до 5 тис. євро, а несвоєчасна сплата податкових платежів без елементів обману (§ 380 АО) – до 25 тис. євро [198].

Таким чином, німецька модель правового реагування побудована на принципі пропорційності, за яким характер і обсяг відповідальності корелюють із рівнем суспільної небезпеки діяння. Водночас законодавство ФРН не проводить жорсткого термінологічного розмежування між поняттями «ухилення від сплати податків» і «податкове шахрайство», розглядаючи ухилення як узагальнену форму фіскальної девіантності, що підриває стабільність бюджетної системи та фіскальну безпеку держави [47]. Із кримінологічної точки зору німецька модель характеризується системним підходом до превенції: поряд із кримінальними санкціями активно застосовуються механізми фіскальної прозорості, аналітичного моніторингу

ризиків і добровільного самовиправлення (*Selbstanzeige*), що дозволяє платникові за певних умов уникнути кримінальної відповідальності у разі добровільного розкриття порушень і сплати належних сум. Такий інститут одночасно стимулює правомірну поведінку, знижує навантаження на систему кримінальної юстиції та виступає дієвим інструментом кримінологічної профілактики [248].

Іншим показовим прикладом ефективного поєднання фіскального контролю, кримінально-правового реагування та кримінологічної превенції є Французька Республіка, де заходи запобігання ухиленню від виконання податкових обов'язків передбачені Загальним податковим кодексом (*Code général des impôts, CGI*) [203], який щорічно оновлюється разом із законом про бюджет. Його практичне застосування доповнюється спеціальними тлумачними матеріалами – *Commentaires officiels*, що містять офіційні роз'яснення та методичні рекомендації для податкових органів [121; 21].

Контроль за дотриманням фіскального законодавства у Франції здійснюється багаторівневою системою податкових центрів, які реалізують два основні види контролю. Перший – камеральний контроль (*contrôle sur pièces*), що полягає у перевірці поданих декларацій без виїзду до платника шляхом автоматизованого аналізу баз даних та зіставлення поданих показників. У разі виявлення невідповідностей податковий інспектор звертається до платника з вимогою надати пояснення. Другий – виїзний контроль (*contrôle sur place*), який проводиться лише за наявності достатніх підстав вважати, що мало місце приховування доходів або інше суттєве порушення фіскального законодавства. Особливістю французької моделі є обов'язковість попереднього повідомлення платника про перевірку не пізніше ніж за вісім днів, що втілює принцип правової визначеності та забезпечує баланс між фіскальними інтересами держави і процесуальними гарантіями платника [3].

Вибір об'єктів перевірки здійснюється на підставі ризик-орієнтованого підходу: пріоритет надається суб'єктам господарювання, що демонструють аномальні фінансові показники, а також фігурують у матеріалах інформаторів

або аналітичних масивах податкової адміністрації. Тривалість перевірок залежить від масштабу діяльності суб'єкта: для малих підприємств – до трьох місяців, для великих – індивідуально, а щодо фізичних осіб – не більше дванадцяти місяців. У разі виявлення порушень застосовується система диференційованих санкцій, яка враховує форму вини, характер порушення та поведінку платника. Якщо правопорушення визнано ненавмисним, переважають адміністративно-фіскальні заходи реагування; якщо ж встановлено умисел, можливе кримінальне переслідування. Хоча кримінальні санкції тривалий час мали радше демонстративно-превентивний характер, практика їх застосування поступово розширюється, особливо щодо керівників компаній, які вдаються до системного ухилення від виконання фіскальних обов'язків.

Французька модель демонструє чітке розмежування між «податковим шахрайством» («*fraude fiscale*») та загальнокримінальним шахрайством (*escroquerie*), передбаченим кримінальним законодавством. Визначальною ознакою податкового шахрайства є заподіяння шкоди не окремим особам, а державі через незаконне зменшення її фіскальних надходжень, що обумовлює кваліфікацію такого діяння як посягання на бюджетну стабільність і фіскальну безпеку [164]. Водночас французька податкова адміністрація дотримується принципу діалогу з платником (*principe du contradictoire*), відповідно до якого кожна сторона має право аргументовано обґрунтувати свою позицію, а офіційні письмові відповіді адміністрації можуть надалі використовуватися платником як доказ добросовісності. Це свідчить про високий рівень правової культури фіскальних відносин і перетворення податкового контролю із суто репресивного механізму на інструмент взаємної відповідальності [188].

У системі французького фіскального права поняття «*fraude fiscale*» має чітке кримінально-правове наповнення і розглядається як суспільно небезпечне діяння, що безпосередньо посягає на фіскальну безпеку держави, її бюджетну стабільність та довіру до податкової системи. Відповідно до положень CGI податкове шахрайство охоплює будь-яку умисну дію або бездіяльність,

спрямовану на незаконне зменшення податкового зобов'язання чи неправомірне одержання коштів із державного бюджету [164]. Судово-адміністративна практика Франції відносить до таких діянь, зокрема, відсутність первинних бухгалтерських документів, що підтверджують господарські операції, фальсифікацію або створення фіктивних облікових документів, а також безпідставне одержання податкових відшкодувань, пільг чи субсидій.

До способів учинення податкового шахрайства французьке законодавство відносить широкий спектр дій, які свідчать про навмисне ухилення від виконання фіскальних обов'язків: неподання декларації у встановлений строк, приховування об'єктів оподаткування або свідоме заниження доходів, створення фіктивної неплатоспроможності з метою уникнення податкового стягнення, побудову схем, які унеможливають примусове стягнення податків, а також інші шахрайські практики, пов'язані із завищенням витрат, оманливим отриманням пільг, кредитів чи компенсацій [164]. У кримінально-правовому аспекті французький законодавець виходить із того, що податкове шахрайство є умисним деліктом, для якого характерні об'єктивний елемент – протиправне спотворення фіскально значущих даних або незаконне отримання бюджетних коштів, та суб'єктивний – прямий умисел, спрямований на уникнення сплати податків або одержання неправомірної вигоди [105]. У зв'язку з цим податкове шахрайство розглядається як одна з ключових форм економічної злочинності, що характеризується високим рівнем латентності, складною організаційною структурою та значним деструктивним ефектом для державних фінансів.

Окрема увага у системі кримінологічного забезпечення фіскальної безпеки Франції приділяється виявленню типових схем шахрайства, пов'язаних із використанням «підставних осіб» (*prête-noms*), фіктивних компаній (*sociétés-écrans*), транскордонних переказів та зловживань у сфері відшкодування ПДВ. У цьому процесі важливу роль відіграє Tracfin (*Service de Traitement du Renseignement et Action contre les Circuits Financiers clandestins*) – підрозділ фінансової розвідки Міністерства економіки, який забезпечує обмін

інформацією між податковими, митними, банківськими та правоохоронними структурами. Саме поєднання жорсткого кримінально-правового реагування з аналітичною, фінансовою та превентивною діяльністю дозволяє французькій моделі ефективно протидіяти ухиленню від виконання фіскальних обов'язків, знижувати латентність таких правопорушень і зміцнювати фіскальну безпеку держави як складову економічної безпеки [239].

Отже, німецький і французький досвід демонструють дві різні, але взаємодоповнювані моделі забезпечення фіскальної безпеки: німецьку, орієнтовану на чітку правову регламентацію, визначеність процедур та кримінологічну превенцію через механізм самовиправлення, і французьку, засновану на ризик-орієнтованому контролі, принципі партнерської взаємодії держави з платником і гнучкому поєднанні адміністративно-фіскальних та кримінально-правових засобів реагування. Обидві моделі переконливо свідчать, що ефективне кримінально-правове і кримінологічне забезпечення фіскальної безпеки можливе лише за умов чіткого правового розмежування форм фіскальної девіантності, використання аналітичних методів оцінювання ризиків, забезпечення балансу між фіскальною доцільністю і гарантіями прав платника, а також побудови системи взаємної довіри між державою та суб'єктами економічної діяльності.

У контексті предмету дослідження викликає певний інтерес й досвід скандинавських країн. Зокрема, у Королівстві Швеція сформована ефективна система фіскального та податкового контролю, яка поєднує принципи незалежності державного аудиту, прозорості управління публічними фінансами та конструктивної взаємодії з платниками податків. Центральним органом, відповідальним за аудит і моніторинг використання державних фінансових ресурсів, є Державне ревізійне управління (Swedish National Audit Office), діяльність якого спрямована на забезпечення раціонального, ефективного та відповідального управління фінансовими ресурсами держави [128, с. 86–87]. Функціональні повноваження цього органу охоплюють два ключові напрями:

1. проведення щорічних ревізій фінансово-господарської діяльності державних установ і підприємств;

2. оцінювання ефективності державних закупівель та використання бюджетних коштів, що є важливим індикатором рівня фіскальної безпеки держави.

Особливістю шведської моделі фінансового контролю є її подвійна спрямованість, яка передбачає одночасне забезпечення законності фінансових операцій і оцінювання економічної доцільності використання бюджетних ресурсів [34, с. 200]. Такий підхід дозволяє не лише виявляти порушення фіскальної дисципліни, а й формувати рекомендації щодо підвищення ефективності державних програм, зокрема соціально орієнтованих. У результаті контроль набуває виразного запобіжного характеру, спрямованого на підвищення довіри суспільства до інститутів державного управління та фіскальної системи.

Важливою характеристикою шведської фінансової моделі є інституційна автономія міністерств, які не здійснюють безпосереднього управлінського впливу на підпорядковані державні агентства. Така організаційна конструкція мінімізує ризики політичного втручання у сферу фінансового моніторингу та контролю. Додатковий рівень правового нагляду забезпечує Управління канцлера юстиції (Justitiekanslern), яке контролює дотримання законності в діяльності державних органів, захищає права громадян і забезпечує підзвітність державного управління [33, с. 15]. У такий спосіб формується баланс між незалежністю контрольних органів і їх відповідальністю перед суспільством.

Ще однією характерною рисою шведського підходу є поєднання принциповості фінансового контролю з партнерською моделлю взаємодії між аудиторами та об'єктами перевірки. Ревізори діють незалежно та зберігають професійну неупередженість, проте водночас підтримують конструктивну комунікацію з державними установами та підприємствами, сприяючи усуненню системних недоліків управління. Такий формат так званого «партнерського

аудиту» сприяє формуванню високого рівня податкової культури та орієнтує державні органи на добровільне дотримання фінансової дисципліни.

Не менш показовим є досвід організації діяльності податкових органів Швеції, зокрема Національного податкового відомства (Skatteverket) [142]. На відміну від традиційно репресивної моделі фіскального контролю, яка застосовується в багатьох країнах, шведська система базується на інформаційно-консультативному підході до взаємодії з платниками податків. Фіскальні органи активно надають роз'яснення законодавства, організовують інформаційні кампанії та забезпечують електронне консультування через спеціалізовані онлайн-сервіси, аналогічні українському «Електронному кабінету платника податків» [124].

Характерною особливістю шведської моделі є також практика так званої «профілактичної опіки» над платниками податків. Зокрема, місцеві підрозділи Skatteverket приблизно за місяць до завершення строку подання декларації надсилають громадянам і підприємствам попередньо заповнені деклараційні форми з пропозицією підтвердити або скоригувати дані. Такий механізм значно зменшує кількість технічних помилок, запобігає порушенням строків подання звітності та сприяє формуванню високого рівня добровільного виконання податкових зобов'язань.

Запровадження подібних практик в Україні могло б істотно зміцнити систему фіскальної безпеки через розвиток довіри між платниками податків і контролюючими органами, підвищення рівня правової обізнаності населення та створення механізмів електронного превентивного контролю, які мінімізують ризики порушень без надмірного адміністративного втручання. У цілому шведська модель демонструє збалансоване поєднання превентивного підходу, цифровізації фіскального адміністрування та партнерської взаємодії між державою і платниками податків.

Подібні підходи до забезпечення фіскальної безпеки простежуються і в країнах Балтії, де функціонування системи фіскального контролю базується на поєднанні незалежного державного аудиту, спеціалізованих правоохоронних

підрозділів і ризик-орієнтованого фінансового нагляду. Так, у Литовській Республіці центральним елементом цієї інституційної архітектури виступає Національне управління аудиту, яке здійснює контроль законності й ефективності управління державною власністю та виконання державного бюджету, щорічно звітуючи перед парламентом про стан державних фінансів, державного боргу та управління державним майном [81, с. 33].

Правоохоронний компонент забезпечення фіскальної безпеки в Литві реалізується через Міністерство внутрішніх справ та підпорядковану йому Службу фінансових розслідувань, яка здійснює виявлення та розслідування податкових злочинів, ухилення від сплати соціальних внесків, легалізації доходів, шахрайства з фінансуванням ЄС, а також проводить кримінальну розвідку і координує взаємодію з Європейським управлінням з боротьби з шахрайством (OLAF) [241]. Така модель інтегрує аудит, превенцію, розслідування та міжнародну кооперацію – ключові інструменти забезпечення фіскальної безпеки.

У Латвійській Республіці провідну роль у реалізації фіскальної політики та податкового контролю відіграє Міністерство фінансів, яке через систему спеціалізованих інституцій координує податкову, митну, бюджетну та аудиторську політики. До таких органів належать Державна служба доходів (із підрозділами податкової та митної поліції), Центральне агентство фінансів і контрактів, Інспекція лотерей та азартних ігор, Бюро моніторингу закупівель та інші спеціалізовані структури [246]. Для протидії тіньовій економіці створено спеціальний підрозділ координації та контролю за тіньовою економікою, тоді як правоохоронні функції у сфері фіскальної безпеки зосереджені в податковій та митній поліції Державної служби доходів.

Важливу роль у системі фінансового контролю відіграє також Комісія фінансового та ринкового капіталу, яка як незалежний регулятор забезпечує стабільність фінансових ринків, захист інвесторів та здійснює нагляд у сфері протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму. Її повноваження

включають проведення позапланових перевірок, доступ до інформаційних ресурсів та застосування процесуальних заходів на підставі судових рішень.

Водночас Нідерланди демонструють високий рівень розвитку системи аудиту ефективності як інструменту забезпечення фіскальної безпеки. У практиці державного фінансового контролю застосовуються три основні моделі аудиту: оцінювання внутрішніх систем управління за критеріями економності, продуктивності та результативності; перевірка достовірності звітів про досягнення бюджетних цілей; а також незалежна оцінка результатів діяльності у випадках відсутності таких звітів. Це дозволяє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між неефективністю бюджетної політики та механізмами використання державних ресурсів [117, с. 159].

Таким чином, наведені моделі свідчать, що ефективне забезпечення фіскальної безпеки у країнах ЄС формується на основі трьох взаємопов'язаних напрямів:

- 1) інституційно незалежного державного аудиту;
- 2) функціонування спеціалізованих правоохоронних підрозділів у сфері податкових та фінансових правопорушень;
- 3) інтегрованого фінансового та ринкового нагляду із застосуванням ризик-орієнтованих аналітичних інструментів.

Поєднання цих елементів, доповнене цифровізацією адміністративних процедур і системним міжнародним обміном інформацією, формує кримінологічну спроможність держави ефективно запобігати кримінальним правопорушенням у сфері економіки, підвищує рівень добровільного податкового комплаєнсу та знижує криміногенні ризики у фіскальній сфері.

На макроекономічному рівні оптимізація податкового навантаження виступає складовою фіскальної політики держави, що передбачає пошук збалансованого компромісу між фіскальними інтересами держави та економічною активністю платників податків. Її призначення полягає не в ухиленні від виконання фіскальних обов'язків, а у формуванні раціональної структури фіскального навантаження, здатної стимулювати інвестиційну

активність, легалізацію доходів, розвиток малого і середнього бізнесу та загальну стабільність економічного середовища [107, с. 928].

Водночас у кримінологічному вимірі процеси фіскальної оптимізації можуть трансформуватися у передумови криміналізації фіскальних відносин, якщо вони набувають системного, штучного або фіктивного характеру, зокрема через створення ланцюгів удаваних господарських операцій, використання офшорних юрисдикцій, маніпулювання трансфертним ціноутворенням та інші схеми агресивного фіскального планування. Саме тому сучасні підходи до забезпечення фіскальної безпеки в країнах ЄС поєднують нормативну легітимацію допустимих форм податкової оптимізації з чіткими кримінально-правовими й кримінологічними запобіжниками, що унеможливають перехід межі між правомірною податковою поведінкою та кримінально караним ухиленням від виконання фіскальних обов'язків.

У цьому аспекті розмивання податкової бази, хоч і не завжди становить кримінальне правопорушення у вузькому юридичному розумінні, потребує постійного кримінологічного моніторингу та аналітичного контролю з боку суб'єктів забезпечення фіскальної безпеки, оскільки саме на межі між допустимою оптимізацією та зловживанням формуються ризики виникнення організованих схем ухилення від оподаткування, фінансової латентності та підриву довіри до державної фіскальної політики.

Показовим у контексті зарубіжного досвіду кримінологічного забезпечення фіскальної безпеки є приклад держав ЄС, зокрема Італії, Німеччини, Франції та інших, де оптимізація оподаткування у високодохідних секторах економіки, зокрема у житловому будівництві, енергетичній інфраструктурі та інших капіталомістких сферах, розглядається не лише як інструмент фіскальної політики, а і як складова превентивного механізму протидії фіскальним ризикам. У цих країнах створюються правові та організаційні умови для легального податкового планування, спрямованого на забезпечення прозорості фінансових потоків і стабільності фіскальних

надходжень, водночас установлюються жорсткі правові межі між допустимою оптимізацією та кримінально караним ухиленням.

Таке впорядкування фіскальної політики забезпечується завдяки функціонуванню систем аналітичного моніторингу ризиків, електронного адміністрування та вибору оптимальних форм фінансового обліку, що дозволяють одночасно підвищувати ефективність фіскальної системи й запобігати кримінальним правопорушенням у сфері економіки. Водночас практики розмивання податкової бази та приховування прибутку (Base Erosion and Profit Shifting – BEPS) стали одними з ключових викликів глобальної фіскальної та економічної безпеки [129]. Сутність таких механізмів полягає у трансформації потенційних податкових надходжень у тіньові прибутки шляхом їх переміщення до юрисдикцій із пільговим або нульовим оподаткуванням.

В Україні, попри відсутність у законодавстві чіткого нормативного визначення поняття «розмивання податкової бази», держава поступово імплементує міжнародні стандарти у цій сфері. Зокрема, з 1 січня 2017 року Україна приєдналася до Програми розширеного співробітництва в межах Інклюзивної групи ОЕСР/G20 BEPS і взяла на себе зобов'язання щодо впровадження мінімального стандарту Плану дій BEPS, який включає чотири обов'язкові напрями: протидію зловживанням положеннями міжнародних податкових угод; запровадження правил трансфертного ціноутворення; протидію схемам штучного уникнення статусу постійного представництва; удосконалення системи звітності та міжнародного обміну податковою інформацією [59]. Також, Україна запровадила механізми визначення та контролю офшорних юрисдикцій, зокрема через розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 143-р «Про перелік офшорних зон», яким офіційно визначено 36 юрисдикцій із підвищеним рівнем фіскальної ризиковості, серед яких Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Беліз, Андорра, Монако, Науру, Сейшели, Самоа та інші [139]. Такий підхід виконує функцію нормативного індикатора фіскальної підозрілості та забезпечує додатковий контроль за зовнішньоекономічними операціями.

На міжнародному рівні План дій BEPS став концептуальною основою формування глобальної архітектури фіскальної безпеки. Його ключовими цілями є запобігання переміщенню бази оподаткування до юрисдикцій з агресивною податковою політикою, зменшення інформаційної асиметрії між податковими адміністраціями різних держав, уніфікація стандартів прозорості та встановлення ефективних механізмів протидії агресивному фіскальному плануванню [130]. Особливе значення для України має впровадження правил щодо контрольованих іноземних компаній, які зобов'язують резидентів декларувати участь у таких структурах та сплачувати податки з прибутку, одержаного за кордоном. Такі положення мають виразне кримінологічне превентивне значення, оскільки спрямовані на зменшення тіньової мобільності капіталу, підвищення прозорості фінансових потоків і скорочення можливостей для організованого ухилення [67, с. 32].

Узагальнення досвіду країн ЄС дозволяє сформулювати практичні орієнтири для України: інституційне посилення незалежного фінансового аудиту (зокрема Рахункової палати та Бюро економічної безпеки), удосконалення механізмів взаємодії між фіскальними й правоохоронними органами, запровадження ризик-орієнтованого підходу та цифрових інструментів контролю, а також розвиток партнерської моделі «держава – платник податків» як основи довіри, прозорості та фіскальної стабільності.

Висновки до розділу 2

1. У сучасних умовах розвитку європейської інтеграції особливого значення набуває дослідження кримінологічних парадигм, які формують теоретичні засади міждержавної системи запобігання кримінальним правопорушенням. Європейський правовий простір сформувався як результат тривалого історичного розвитку національних правових систем держав Європи, які поєднують елементи романо-германської та англо-саксонської правових

сімей. Водночас формування сучасної європейської правової системи супроводжується активними процесами правової інтеграції, спрямованими на гармонізацію законодавства, уніфікацію правових стандартів та створення ефективних механізмів захисту прав і свобод людини. Особливе значення в цьому контексті має формування міждержавної системи запобігання кримінальним правопорушенням, яка функціонує на основі співпраці країн у межах ЄС, в якому формуються та реалізуються механізми кримінологічної політики, спрямованої на запобігання кримінальним правопорушенням. Відтак, розвиток кримінологічних парадигм у європейському науковому просторі безпосередньо пов'язаний із формуванням міждержавної системи запобігання кримінальним правопорушенням, що ґрунтується на поєднанні порівняльних кримінологічних досліджень, системного аналізу соціальних процесів та інституційної співпраці країн у межах європейських інтеграційних структур.

2. Систему суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європи складають органи, на які нормативно-правовими актами ЄС і держав-членів покладено повноваження щодо виявлення, усунення та нейтралізації факторів, що сприяють економічній злочинності, розроблення й реалізації заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, а також організації, установи та підприємства різних форм власності, їх структурні підрозділи і посадові особи, які здійснюють ревізійні, контрольні, наглядові, аналітичні та інші професійні функції у сфері забезпечення економічної безпеки.

3. На основі кримінологічного аналізу повноважень суб'єктів забезпечення економічної безпеки в країнах Європи встановлено, що інституції ЄС формують кримінологічну політику на безпековому, стратегічному та оперативно-запобіжному рівнях, забезпечуючи нормативно-правове регулювання, моніторинг і прогнозування стану економічної злочинності, розроблення цільових заходів впливу та координацію міждержавної взаємодії. Важливе місце у системі суб'єктів кримінологічного забезпечення запобігання економічній злочинності посідають Europol, European Financial and Economic

Crime Centre (EFECC), European Anti-Fraud Office (OLAF), European Public Prosecutor's Office (EPPO), а також міжнародні інституції моніторингового та координаційного характеру – ECCD, GRECO, MONEYVAL і FATF, діяльність яких спрямована на формування міжнародних стандартів, контроль їх реалізації, протидію корупції, відмиванню кримінальних доходів та іншим формам економічної злочинності.

4. Курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію зумовлює необхідність активізації впровадження в Україні ефективних європейських практик запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, зокрема щодо чіткого нормативного визначення повноважень державних органів та їх посадових осіб, визначення головного уповноваженого суб'єкта, а також законодавчого розмежування компетенції центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів і неурядових інституцій у реалізації організаційно-управлінських, юрисдикційних, профілактичних, інформаційно-аналітичних, ревізійних і контрольно-наглядових заходів.

5. Фіскальна політика виступає одним із ключових інструментів кримінологічного впливу на економічну злочинність, оскільки саме через механізми фіскального регулювання, контролю та моніторингу економічних операцій формуються умови, що обмежують можливості вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки. Проведений аналіз законодавства та практики країн ЄС (Австрії, Італії, Іспанії, Нідерландів, Німеччини, Франції, Швеції) засвідчив відсутність універсальної моделі запобігання кримінальним правопорушенням у фіскальній сфері, що зумовлено відмінностями національних правових та економічних систем. Водночас встановлено наявність спільних структурних елементів забезпечення фіскальної безпеки, до яких належать: інституційно незалежний державний аудит; функціонування спеціалізованих правоохоронних підрозділів у фіскальній сфері; застосування ризик-орієнтованих і цифрових інструментів контролю. Поєднання таких компонентів формує кримінологічну спроможність держави до запобігання кримінальним правопорушенням, підвищує рівень

добровільного фіскального комплаєнсу та знижує криміногенні ризики у фіскальній сфері.

6. Встановлено, що у низці країн ЄС чітко розмежовуються фіскальна оптимізація («tax avoidance») та незаконне фіскальне ухилення («tax evasion»), що підтверджує кримінологічну значущість запобігання приховуванню прибутку, а також доцільність встановлення відповідальності за штучне виведення бази оподаткування до юрисдикцій зі зниженими фіскальними режимами у випадках, коли такі дії вчиняються організовано або призводять до значних втрат бюджету (Німеччина, Франція). Імплементация такої позитивної практики у законодавство України сприятиме формуванню стійкої системи фіскальної безпеки, здатної забезпечити баланс між ефективністю фіскальної політики, інвестиційною привабливістю економіки та недопущенням криміналізації фіскальних відносин.

РОЗДІЛ 3.

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу

Економічна злочинність у країнах – членах ЄС в сучасних умовах характеризується стійкою тенденцією до зростання та набуває ознак системної загрози економічній і національній безпеці, що зумовлено як процесами глобалізації фінансових ринків, цифровізацією економіки, так і ускладненням механізмів транснаціональної злочинної діяльності. Суб'єкти кримінальної активності постійно адаптують способи вчинення правопорушень, використовуючи складні фінансові інструменти, офшорні юрисдикції та цифрові платформи з метою отримання протиправної вигоди, що проявляється, зокрема, у формах шахрайства, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ухилення від сплати податків, корупційних практик. Така ситуація об'єктивно сприяє укріпленню організованої злочинності, яка завдає істотної шкоди економікам держав ЄС, фінансовим інтересам громадян, підриває добросовісну конкуренцію, деформує функціонування ринку, а також негативно впливає на рівень європейської безпеки, стабільності та міжнародної довіри до інституцій ЄС.

Варто наголосити, що англо-саксонська модель запобігання злочинності концептуально базується на домінуванні державного підходу до впливу на злочинність, що передбачає застосування неокласичних інструментів кримінально-правового реагування у поєднанні з удосконаленням кримінологічної політики, а також реалізацію комплексу загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів за умов належного організаційного та

фінансового забезпечення з боку держави (*прим авт – див. підрозділ 2.1*). Водночас західноєвропейська (континентальна) модель, характерна для країн романо-германської правової сім'ї, орієнтована переважно на глибинне виявлення детермінант злочинності, їх системний аналіз і нейтралізацію через інституційні, соціально-економічні та правові механізми, що відображає запобіжний характер кримінологічної політики в індустріально розвинених країнах Європи.

Відтак, комплексний аналіз європейської практики запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки дозволяє стверджувати, що структурними елементами кримінологічного забезпечення безпеки у сфері економіки в країнах ЄС є:

(1) об'єкт захисту – сфера економічної діяльності у її багатовимірному прояві, що охоплює господарські, комерційні, некомерційні, банківські та фінансові відносини, а також суміжні сегменти цифрової економіки;

(2) характеристика криміногенної ситуації як на рівні ЄС в цілому, так і в окремих державах та регіонах, що передбачає аналіз стану, структури та динаміки економічної злочинності, виявлення її детермінант, а також ідентифікацію типових кримінологічних ознак організованих груп і транснаціональних злочинних організацій.

(3) суб'єкти забезпечення економічної безпеки, до яких належать правоохоронні органи, фінансові розвідувальні підрозділи, антикорупційні інституції, фіскальні та митні органи, а також наднаціональні структури ЄС, що забезпечують координацію, обмін інформацією та вироблення спільної політики протидії економічній злочинності й запобігання окремим видам кримінальних правопорушень у сфері економіки;

(4) заходи запобігання кримінальним правопорушенням, які реалізуються на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях і спрямовані на досягнення належного стану економічної безпеки шляхом мінімізації криміногенних ризиків, усунення причин та умов вчинення

правопорушень, а також підвищення ефективності інституційної взаємодії у межах ЄС.

Відповідно до сучасної європейської практики запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, яка формується під впливом інтеграційних процесів, гармонізації кримінального та фінансового законодавства, а також посилення транснаціонального характеру економічної злочинності, у державах – членах ЄС вироблено цілісну систему пріоритетних завдань, що мають комплексний, багаторівневий і міжінституційний характер та спрямовані на забезпечення стійкості економічної системи, фінансової безпеки і верховенства права [223].

У структурному вимірі зазначені завдання доцільно класифікувати на загальні та спеціально-кримінологічні, що відповідає сучасній європейській доктрині протидії економічній злочинності, орієнтованій на поєднання нормативно-правових, інституційних, аналітичних і технологічних механізмів [23, с. 282-283].

До загальних завдань належать, насамперед, формування ефективної правової та інституційної основи протидії економічній злочинності, що передбачає створення належних організаційних, матеріально-технічних, інформаційно-аналітичних і кадрових умов для функціонування системи запобігання, із акцентом на забезпеченні належного контролю за використанням бюджетних ресурсів усіх рівнів та мінімізації ризиків їх розкрадання і нецільового використання. Важливим напрямом є забезпечення законності діяльності суб'єктів господарювання – як резидентів, так і нерезидентів – відповідно до *acquis* ЄС і національного законодавства держав-членів, що передбачає впровадження прозорих правил ведення бізнесу, запобігання використанню корпоративних структур для прикриття злочинної діяльності, а також формування безпечного і конкурентного економічного середовища [26].

Суттєве значення має також запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, що реалізується через імплементацію

стандартів FATF, удосконалення фінансового моніторингу та посилення контролю за фінансовими операціями, зокрема транскордонними. У цьому контексті ключовим є розвиток міжнародного співробітництва, включаючи обмін фінансовою розвідувальною інформацією, координацію діяльності правоохоронних органів та участь у спільних операціях протидії транснаціональним економічним злочинам.

Окремим напрямом виступає виявлення, усунення та нейтралізація криміногенних детермінант економічної злочинності, що передбачає системний моніторинг економічних процесів, аналіз ризиків, підготовку аналітичних матеріалів для органів державної влади, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства у фінансово-економічній сфері. При цьому значна увага приділяється протидії «тінізації» економіки, викриттю нових схем і форм злочинної діяльності, а також їх своєчасному блокуванню на ранніх стадіях.

Важливим елементом є використання комплексу оперативно-розшукових, аналітичних і процесуальних заходів, спрямованих на виявлення правопорушень у сфері економіки, проведення перевірок, документування злочинної діяльності та забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності. Поряд із цим, суттєве значення має відшкодування завданих збитків державі, юридичним та фізичним особам, що відповідає сучасній концепції «asset recovery» як ключового елементу протидії економічній злочинності.

У межах кримінологічної діяльності особлива увага приділяється виявленню корупційних зв'язків між представниками бізнесу та публічного сектору, запобіганню підробці платіжних засобів, захисту прав інтелектуальної власності, а також кіберзлочинності як складовій економічної злочинності. Водночас значну роль відіграє розвиток інформаційно-аналітичних систем, стимулювання участі громадян у протидії злочинності (у тому числі через механізми заохочення), підвищення професійної підготовки кадрів правоохоронних і контролюючих органів, а також формування правової культури суспільства шляхом інформаційно-просвітницької діяльності та

висвітлення стану протидії економічній злочинності у засобах медіа [38, с. 107–108].

Спеціальні завдання у країнах ЄС характеризуються високим рівнем інституційної деталізації, цифровізації та ризик-орієнтованого підходу. Зокрема, важливим напрямом є поглиблення розуміння загроз через проведення комплексних національних і наднаціональних оцінок ризиків відмивання коштів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, що забезпечує формування доказової бази для прийняття стратегічних рішень [125].

Суттєве значення має вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема реформування механізмів подання та аналізу повідомлень про підозрілу діяльність (Suspicious Activity Reports – SAR), а також гармонізація режимів протидії відмиванню коштів (AML/CTF) у межах ЄС. Прийняття комплексних законодавчих актів щодо економічної злочинності, корпоративної прозорості та цифрової безпеки створює додаткові інструменти для виявлення і припинення злочинних практик.

Особливого значення набуває розвиток корпоративної прозорості, зокрема через реформування реєстрів компаній (Companies House), впровадження механізмів верифікації бенефіціарних власників, розширення обміну даними та використання інструментів кримінологічної розвідки для виявлення фіктивних компаній і складних корпоративних структур, що використовуються для легалізації доходів. У цьому контексті важливою є міжвідомча взаємодія з такими структурами, як National Economic Crime Centre (NECC), що забезпечує координацію зусиль у протидії економічній злочинності.

В умовах цифровізації економіки значна увага приділяється регулюванню обігу криптоактивів, які, з одного боку, виступають інноваційним фінансовим інструментом, а з іншого – створюють нові можливості для злочинної діяльності. Європейський підхід базується на поєднанні ризик-орієнтованого регулювання, постійного моніторингу ринку криптоактивів, взаємодії з

приватним сектором та адаптації правових механізмів до динамічних змін у цій сфері, що дозволяє ефективно запобігати шахрайству, відмиванню коштів та іншим пов'язаним правопорушенням.

Ключовим елементом спеціально-кримінологічного запобігання є посилення міжвідомчої взаємодії та державно-приватного партнерства, що реалізується через створення спільних аналітичних груп, обмін розвідувальною інформацією, проведення спільних операцій та підготовку висококваліфікованих фахівців у сфері фінансових розслідувань. Значну роль відіграє система SAR як інструмент раннього виявлення підозрілих фінансових операцій, а також діяльність фінансових розвідувальних підрозділів (FIU), які забезпечують аналіз і трансформацію фінансової інформації у доказову базу для правоохоронних органів [55, с. 202-203].

Окремим напрямом є запобігання шахрайству шляхом підвищення рівня захисту персональних даних, впровадження цифрових систем ідентифікації (зокрема, концепції «єдиного входу»), а також розширення повноважень регуляторних органів щодо контролю за діяльністю суб'єктів господарювання. У цьому контексті важливим є впровадження доктрини ідентифікації юридичних осіб, яка унеможливорює уникнення відповідальності корпораціями за вчинення економічних злочинів, а також розвиток механізмів розкриття інформації про підозрюваних, що сприяє підвищенню ефективності кримінального переслідування [175].

Таким чином, європейська модель кримінологічних заходів запобігання економічній злочинності характеризується системністю, інтегрованістю та інноваційністю, поєднуючи правові, інституційні, аналітичні й технологічні інструменти, що забезпечує її високу ефективність у протидії сучасним викликам економічної безпеки.

Останніми десятиліттями у країнах Європи однією з найбільш поширених криміногенних практик у сфері економіки стало створення та використання фіктивних підприємств як інструменту приховування оподаткованого прибутку, незаконної конвертації коштів, маскуванню реальних фінансових

потоків та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Особливу суспільну небезпеку становить те, що до таких схем нерідко залучаються посадові особи фінансово-кредитних і банківських установ, які, використовуючи службове становище, сприяють зловживанням із фінансовими ресурсами, спрямовують грошові потоки на обслуговування удаваних чи фіктивних господарських операцій, беруть безпосередню участь у «відмиванні» «брудних» коштів, переміщенні активів за кордон, а відтак формують додаткові передумови для дестабілізації національної економіки, послаблення фінансової дисципліни та підриву довіри до інститутів держави [146, с. 29]. Саме з огляду на зростання таких загроз у європейському правовому просторі поступово сформувався комплекс міжнародно-правових стандартів, орієнтованих на кримінологічне забезпечення економічної безпеки, насамперед у частині запобігання легалізації злочинних доходів, виявлення прихованих активів, удосконалення механізмів конфіскації та розширення меж юридичної відповідальності за економічні правопорушення [185].

Важливою віхою у формуванні відповідних стандартів стало ухвалення 8 листопада 1990 р. Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, яка закріпила засадничу ідею необхідності проведення державами-членами спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від тяжких економічних злочинів, що набули виразного міжнародного характеру. У межах цього акта було визнано, що ефективна протидія таким діям потребує застосування сучасних слідчих, прелімінарних і конфіскаційних заходів, а також координації зусиль на міждержавному рівні, що стало концептуальною основою подальшого розвитку європейської політики протидії економічній злочинності [77]. Подальше нормативне посилення цього напрямку відбулося 16 травня 2005 р. з ухваленням Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, положення якої мають принципове значення для розуміння сучасного змісту кримінологічного забезпечення економічної безпеки,

оскільки, крім установлення кримінальної відповідальності фізичних осіб, цей міжнародний документ передбачив необхідність запровадження на національному рівні відповідальності юридичних осіб за діяння, пов'язані з відмиванням коштів та іншими формами посягання на економічну безпеку. У конвенції прямо наголошено на тому, що кожна сторона повинна вжити законодавчих та інших заходів для забезпечення можливості притягнення юридичних осіб до відповідальності за злочини відмивання грошей, якщо такі злочини вчиняються на їхню користь фізичною особою, яка обіймає керівну посаду та діє самостійно або як частина органу юридичної особи; при цьому відповідальність юридичних осіб має супроводжуватися ефективними, домірними та знеохочувальними кримінальними чи некримінальними санкціями, зокрема фінансового характеру [77]. Аналогічні підходи були закріплені і в Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. (ETS 173), що додатково підтвердило тенденцію до уніфікації європейських антикорупційних та антиекономічних стандартів [88].

Подальший розвиток системи запобіжного впливу на економічну злочинність у межах ЄС знайшов відображення в Директиві 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 жовтня 2005 р. про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму, якою державам-членам було імперативно поставлено вимогу забезпечити заборону відмивання коштів і фінансування тероризму. Особливість цієї директиви полягає в істотному розширенні кола суб'єктів, на яких поширюються превентивні обов'язки у сфері фінансового моніторингу, оскільки її положення застосовуються не лише до кредитних і фінансових установ, а й до широкого кола осіб, які здійснюють професійну діяльність у сферах, потенційно вразливих до легалізації злочинних доходів. Йдеться, зокрема, про аудиторів, бухгалтерів, податкових радників, нотаріусів, незалежних юристів, агентів з нерухомості та інших фахівців, які можуть бути залучені до операцій, пов'язаних із придбанням або продажем нерухомості чи підприємств, управлінням активами клієнтів, відкриттям та супроводом

банківських рахунків, формуванням компаній, трастів та інших організаційно-правових конструкцій [40]. Такий підхід свідчить про принципову зміну уявлень про запобігання економічній злочинності в ЄС: вона розглядається не лише як завдання суто правоохоронних органів, а як функція широкого кола інституцій публічного і приватного секторів, залучених до контролю за легальністю фінансових і корпоративних процесів.

У контексті формування європейських стандартів кримінологічного забезпечення економічної безпеки важливого значення набули також інші нормативно-правові акти ЄС, ухвалені у відповідь на серйозну і таку, що постійно зростає, загрозу міжнародної організованої злочинності, передусім економічної, для самого існування європейського простору безпеки. Ідеться, зокрема, про Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering, EU Council Framework Decision 2003/568/JHA of 22 July 2003 on combating corruption in the private sector, Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on insider dealing and market manipulation (market abuse) та інші акти, спрямовані на протидію корупції у приватному секторі, інсайдерській діяльності, маніпулюванню ринками та шахрайству [170, с. 245]. Їх зміст переконливо свідчить, що в межах права ЄС фінансова та економічна злочинність розглядаються як взаємопов'язані явища, а тому протидія їм має будуватися на єдиній кримінологічній основі, яка поєднує запобігання корупції, легалізації злочинних доходів, порушенням ринкової доброчесності та іншим формам делінквентної поведінки в економічній сфері.

Поряд із нормативно-правовими інструментами важливим проявом європейських стандартів кримінологічного забезпечення економічної безпеки є програмні механізми, спрямовані на практичне впровадження таких стандартів у діяльність держав-членів та країн-партнерів. У цьому аспекті заслуговує на увагу програма «Партнерство заради належного врядування» (Partnership for Good Governance, PGG), що є регіональною програмою для країн ЄС з періодом реалізації 2022–2025 рр. та 2026–2030 рр. Зміст таких програм зорієнтований на

підтримку приведення національного законодавства та правозастосовної практики у відповідність до європейських стандартів, у тому числі у сфері економічної безпеки, з урахуванням індивідуальних потреб країн Східного партнерства. Реалізація такої програми спрямована на посилення стабільності, інституційної стійкості та правової спроможності держав регіону, що має безпосереднє значення для формування ефективних механізмів запобігання економічній злочинності та зміцнення належного врядування [262].

Разом із тим європейські стандарти кримінологічного забезпечення економічної безпеки знаходять свій вияв не лише у міжнародних договорах, директивах, стратегіях і програмах, а й у міжнародних стандартах організаційного управління, зокрема розроблених Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO). Це обумовлено тим, що сучасні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки дедалі більше переміщується у площину корпоративного комплаєнсу, управління ризиками, внутрішнього контролю та формування етичної культури бізнесу. Показовим у цьому аспекті є стандарт ISO 37001, який стосується антикорупційних систем менеджменту та містить комплекс заходів, спрямованих на запобігання і виявлення хабарництва в діяльності організацій. До числа таких заходів належать розроблення антикорупційної політики, визначення відповідальної особи або підрозділу, проведення навчання персоналу, оцінювання корупційних ризиків, юридична перевірка проєктів і контрагентів, запровадження фінансового та комерційного контролю, звітності та внутрішніх процедур розслідування. Фактично цей стандарт сприяє впровадженню в організаціях системного антикорупційного управління, посиленню поточного контролю та демонстрації заінтересованим сторонам готовності до функціонування на засадах доброчесності й підзвітності [153, с. 147]. У кримінологічному розумінні значення ISO 37001 полягає в тому, що він переводить запобігання корупційним та іншим економічним ризикам із площини виключно зовнішнього державного контролю у площину

внутрішньоорганізаційної профілактики, тим самим розширюючи систему суб'єктів забезпечення економічної безпеки.

Отже, аналіз наведених міжнародно-правових актів, програмних документів і стандартів дає підстави стверджувати, що європейська модель кримінологічного забезпечення економічної безпеки ґрунтується на поєднанні кількох взаємодоповнювальних складових: по-перше, криміналізації суспільно небезпечних діянь у фінансово-економічній сфері та встановленні дієвих механізмів відповідальності не лише фізичних, а й юридичних осіб; по-друге, розвитку інститутів фінансового моніторингу, арешту, конфіскації та повернення злочинних активів; по-третє, розширенні кола суб'єктів превенції за рахунок професійних учасників ринку, корпоративного сектору і саморегулювальних механізмів; по-четверте, формуванні програмно-інституційного середовища, зорієнтованого на приведення національних систем у відповідність до спільних європейських стандартів; по-п'яте, інтеграції комплаєнс-підходів і міжнародних стандартів управління у систему запобігання економічній злочинності. Саме така багаторівнева модель створює належні передумови для ефективної протидії фіктивному підприємництву, легалізації злочинних доходів, корупції та іншим формам посягань на економічну безпеку в країнах ЄС.

У сучасній європейській кримінологічній політиці запобігання економічній злочинності особливе місце посідає формування інтегрованої системи спеціально-кримінологічних заходів, орієнтованих на випереджувальне виявлення, оцінку та нейтралізацію загроз у фінансово-економічній сфері. Передусім ідеться про поглиблення розуміння природи та масштабів економічної злочинності шляхом впровадження спільних державно-приватних механізмів оцінки ризиків, включаючи національні оцінки ризиків відмивання грошей, які базуються на системному аналізі фінансових потоків, криміногенних факторів та вразливостей економічних секторів. Такий підхід забезпечує формування доказово обґрунтованої кримінологічної політики та

сприяє переходу від реактивної до проактивної моделі протидії економічним правопорушенням.

Важливим елементом цієї системи є посилення інституційної спроможності реагування на економічні загрози через удосконалення законодавчої та нормативної бази, зокрема реформування механізмів фінансового моніторингу та режиму подання звітів про підозрілу діяльність (Suspicious Activity Reports – SAR). Впровадження та розвиток технології SAR, як ключового інструменту фінансової розвідки, забезпечує оперативне надходження інформації від приватного сектору безпосередньо до правоохоронних органів, що дозволяє своєчасно ідентифікувати підозрілі фінансові операції, попереджати відмивання коштів, а також ефективно протидіяти пов'язаним злочинам, зокрема шахрайству, корупції та ухиленню від оподаткування. У цьому контексті особливого значення набуває гармонізація режимів протидії відмиванню коштів (Money Laundering Regulations – MLR) у межах ЄС [37, с. 111].

Системне посилення кримінологічного впливу на економічну злочинність також забезпечується шляхом прийняття комплексних законодавчих актів, спрямованих на підвищення прозорості економічних процесів, удосконалення механізмів правозастосування та забезпечення безпеки цифрового середовища, включаючи закони про боротьбу з економічною злочинністю, корпоративну прозорість та безпеку в Інтернеті. Водночас суттєве значення має розширення міжвідомчого та міжнародного співробітництва, яке реалізується через координацію діяльності правоохоронних, фінансово-контрольних і наглядових органів, обмін аналітичною інформацією, проведення спільних операцій і досягнення конкретних операційних результатів у протидії незаконному фінансуванню та транснаціональній економічній злочинності [37, с. 111-112].

Окремий блок заходів пов'язаний із посиленням контролю за корпоративним сектором через удосконалення процедур інкорпорації та функціонування юридичних осіб, зокрема шляхом розвитку інституту реєстрів компаній («Companies House»), які забезпечують перевірку суб'єктів

підприємницької діяльності (засновників, керівників, бенефіціарних власників) із використанням сучасних інструментів кримінологічної та фінансової розвідки. У свою чергу, підвищення рівня корпоративної прозорості спрямоване на зміцнення довіри до бізнес-середовища, забезпечення економічної безпеки та формування надійних реєстрів компаній, що унеможливорює використання фіктивних структур для легалізації злочинних доходів і ухилення від контролю.

У контексті цифрової трансформації економіки важливого значення набуває регулювання обігу криптоактивів, які, попри свій інноваційний потенціал, створюють додаткові ризики для вчинення економічних злочинів, зокрема відмивання коштів і фінансування незаконної діяльності. Європейський підхід у цій сфері ґрунтується на поєднанні моніторингу, регуляторного впливу та співпраці з приватним сектором, що дозволяє забезпечити баланс між розвитком фінансових технологій і мінімізацією криміногенних загроз.

Водночас у країнах ЄС спостерігається посилення кримінологічної політики шляхом впровадження поведінкових підходів (behavioral compliance), що передбачають аналіз моделей поведінки суб'єктів господарювання, використання механізмів «м'якого» стимулювання до правомірної поведінки, а також автоматизоване інформування про потенційно ризикові операції. Паралельно формується культура нульової толерантності до економічної злочинності, що реалізується через розвиток корпоративної етики, впровадження антикорупційних стандартів, внутрішніх систем повідомлення про правопорушення (whistleblowing) та підвищення рівня правової свідомості суб'єктів економічної діяльності [66].

Особливу роль у сучасній системі запобігання відіграють технологічні інструменти, зокрема використання штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання для виявлення відхилень у фінансових потоках, прогнозування ризиків і моделювання злочинних схем. Значного поширення набувають технології аналізу великих даних (Big Data), що дозволяють

інтегрувати інформацію з різних джерел і здійснювати її комплексну обробку. У сфері запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із криптоактивами, активно застосовуються інструменти блокчейн-аналітики, які забезпечують відстеження транзакцій, ідентифікацію підозрілих операцій та встановлення зв'язків між суб'єктами. Важливим елементом є також впровадження систем цифрової ідентифікації (e-KYC), які сприяють підвищенню прозорості фінансових операцій і мінімізації використання фіктивних осіб і компаній.

Суттєвим напрямом удосконалення кримінологічних заходів є розвиток фінансово-правових механізмів запобігання незаконному збагаченню, зокрема розширення інституту виявлення необґрунтованих активів (*unexplained wealth*), що дозволяє застосовувати заходи цивільної конфіскації без необхідності доведення вини у кримінальному порядку. Поряд із цим активно впроваджуються системи оцінювання ризиків (*risk scoring*), які дають змогу автоматично визначати рівень криміногенної небезпеки окремих суб'єктів господарювання та фінансових операцій.

У регуляторному аспекті важливим є посилення прозорості бенефіціарної власності через створення та вдосконалення відкритих реєстрів кінцевих власників (*UBO registers*), інтегрованих із банківськими та податковими системами, що значно ускладнює використання фіктивних корпоративних структур. Окрему увагу приділено контролю за діяльністю так званих «професійних посередників» (юристів, аудиторів, консультантів), які можуть використовуватися як інструмент легалізації злочинних доходів [266].

Ефективність запобігання економічній злочинності в країнах ЄС значною мірою забезпечується розвитком міжнародного співробітництва, зокрема шляхом створення спільних інформаційних систем, обміну аналітичними даними, функціонування спільних слідчих груп (*Joint Investigation Teams*) та координації діяльності наднаціональних інституцій. При цьому важливим є подолання міжвідомчих бар'єрів та формування єдиного інформаційного простору, що забезпечує швидке реагування на транснаціональні загрози.

З огляду на сучасні виклики, у кримінально-правовій площині також відбувається розширення підстав відповідальності юридичних осіб, зокрема шляхом запровадження концепції «нездатності запобігти злочину» (*failure to prevent economic crime*), що стимулює суб'єктів господарювання до впровадження ефективних внутрішніх механізмів контролю. Одночасно здійснюється криміналізація нових форм економічної злочинності, пов'язаних із цифровими технологіями, фінансовими інноваціями та використанням інформаційних ресурсів.

Не менш важливим напрямом є інституційна взаємодія правоохоронних органів, яка реалізується через створення міжвідомчих координаційних механізмів, спільних аналітичних платформ і спеціалізованих груп, що об'єднують ресурси та компетенції різних суб'єктів забезпечення економічної безпеки. При цьому значна увага приділяється розвитку аналітичних можливостей, обміну інформацією та залученню громадськості до процесів виявлення економічних правопорушень, у тому числі у важкодоступних або високоризикових секторах економіки.

Завершальним елементом системи виступає запровадження доктрини ідентифікації юридичних осіб, яка спрямована на унеможливлення уникнення відповідальності корпоративними структурами за вчинення економічних злочинів. Такий підхід передбачає розширення підстав притягнення юридичних осіб до відповідальності, посилення контролю за діяльністю їх керівних органів та впровадження ефективних санкцій, що мають стримувальний і превентивний характер. У сукупності зазначені заходи формують сучасну європейську модель спеціально-кримінологічного запобігання економічній злочинності, яка характеризується високим рівнем інституційної інтеграції, цифровізації та орієнтації на управління ризиками.

Варто звернути увагу на кримінальний аналіз, який у сучасній європейській практиці запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки розглядається як ключовий інструмент інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів, що забезпечує інтеграцію

різнорідних даних, виявлення прихованих закономірностей та формування доказової бази для прийняття як оперативних, так і стратегічних рішень. У найбільш узагальненому вигляді кримінальний аналіз визначається як система дій, спрямованих на ідентифікацію, зіставлення та точне встановлення взаємозв'язків між відомостями щодо подій злочинного характеру, причетних осіб і даних, отриманих із різних джерел, із подальшим їх використанням у діяльності правоохоронних органів і судових інституцій [196]. Водночас його доцільно розглядати і як комплекс взаємопов'язаних методів та інструментів, що забезпечують збирання, оцінку, обробку, аналіз і практичну реалізацію інформації під час розслідування кримінальних правопорушень, а також при розробленні тактичних і стратегічних засад протидії злочинності [180, с. 37].

Предмет кримінального аналізу охоплює дослідження обставин, механізмів і способів вчинення злочинів, зокрема у сфері економіки, а його метою є виявлення латентних, неочевидних і прихованих зв'язків між фактами, подіями та суб'єктами злочинної діяльності з подальшим формуванням аналітичних версій і гіпотез, що забезпечують ефективне запобігання кримінальним правопорушенням [196]. У цьому контексті кримінальний аналіз виступає не лише інструментом ретроспективного дослідження вже вчинених правопорушень, а й важливим елементом прогностичної діяльності, спрямованої на попередження кримінальних ризиків у фінансово-економічній сфері.

У європейській кримінологічній доктрині та практиці діяльності правоохоронних органів виокремлюють три основні види кримінального аналізу, що відрізняються за цілями, масштабом та часовими параметрами.

По-перше, оперативний кримінальний аналіз орієнтований на роботу в межах конкретних кримінальних проваджень щодо визначених осіб або організованих злочинних груп і має на меті перевірку гіпотез щодо їхньої протиправної діяльності, встановлення структури злочинних угруповань, ролей учасників, характеру їх взаємозв'язків, а також соціально-економічного профілю. Для цього використовуються сучасні аналітичні техніки, зокрема

аналіз телефонних трафіків, фінансових транзакцій, потоків і маршрутів переміщення об'єктів, що дозволяє відтворювати механізм злочинної діяльності. До основних методів оперативного аналізу належать порівняльний аналіз справ, аналіз подій, потоків, маршрутів, моделей злочинної поведінки, а також аналіз телекомунікаційних зв'язків.

По-друге, тактичний кримінальний аналіз спрямований на дослідження криміногенної ситуації на певній території або у визначеному сегменті економічної діяльності за відносно короткий проміжок часу. Його завдання полягають у встановленні тенденцій злочинності, визначенні зон концентрації кримінальної активності, формуванні типових профілів правопорушників і потерпілих, що дозволяє оптимізувати розподіл сил і засобів правоохоронних органів та підвищити ефективність оперативно-службової діяльності.

По-третє, стратегічний кримінальний аналіз має довгостроковий характер і передбачає дослідження закономірностей розвитку злочинності, прогнозування її динаміки, визначення системних ризиків та формування стратегічних управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки [54]. Саме цей вид аналізу є основою для розроблення державних програм, концепцій і політик у сфері запобігання економічній злочинності [240].

Результати кримінального аналізу матеріалізуються у відповідних аналітичних продуктах, серед яких особливе значення мають аналітичні звіти (огляди, довідки), що містять висновки, прогнози та рекомендації; профілі (досьє) осіб, об'єктів чи злочинних груп; інформаційні зведення, сформовані на основі обробки великих масивів даних; а також витяги інформації з баз даних за визначеними критеріями [183].

Сучасний етап розвитку кримінального аналізу в країнах ЄС нерозривно пов'язаний із широким використанням інформаційних технологій, зокрема програмних продуктів, що забезпечують обробку великих масивів даних (Big Data), їх інтеграцію та візуалізацію. До таких інструментів належать як універсальні програмні засоби (Microsoft Office 2021, зокрема Excel, Power BI,

Power Query), так і спеціалізовані аналітичні платформи, зокрема IBM i2 Analyst's Notebook, IBM i2 iBase, IBM i2 iBridge, GeoMedia, ArcGIS, які дозволяють здійснювати складний багатовимірний аналіз, виявляти приховані зв'язки та будувати аналітичні моделі злочинної діяльності [254, с. 146].

Особливе місце посідає лінійка програмних продуктів «i2» компанії IBM, що забезпечує комплексне аналітичне середовище для правоохоронних органів. Зокрема, IBM i2 Analyst's Workstation забезпечує інтеграцію, зберігання та обробку даних, дозволяє переходити від аналізу тенденцій до аналізу зв'язків і шаблонів; IBM i2 Analyze створює корпоративне аналітичне середовище з високим рівнем інтеграції та гнучкості, що сприяє прискоренню обробки великих обсягів інформації; IBM i2 Analyst's Notebook виступає ключовим інструментом візуалізації та аналізу зв'язків, що дозволяє ідентифікувати структуру злочинних мереж, встановлювати ключових осіб і події, а також прогнозувати подальший розвиток злочинної діяльності; IBM i2 COPLINK забезпечує інтеграцію даних із різних джерел та підтримує міжвідомчу взаємодію; IBM i2 Fraud Intelligence Analysis спеціалізується на виявленні та попередженні шахрайських схем; IBM i2 iBridge забезпечує доступ до розподілених баз даних і прискорює аналітичний пошук [23, с.283-284].

Поряд із цим, важливу роль відіграє використання сучасних мов програмування, зокрема Python, який дозволяє реалізовувати методи веб-скрапінгу, автоматизовано збирати та аналізувати великі масиви інформації з відкритих джерел, інтегрувати їх із відомчими базами даних і формувати розширені аналітичні масиви щодо осіб, організацій, подій та їх взаємозв'язків [62].

У країнах ЄС також активно застосовуються спеціалізовані інформаційні системи, спрямовані на протидію економічній злочинності, зокрема goAML, goPRS, goCASE, goTRACE, які забезпечують повний цикл аналітичної діяльності – від збору і фільтрації інформації до її структурного аналізу, профілювання та візуалізації. Такі системи дозволяють виявляти підозрілі фінансові операції, аналізувати використання бюджетних коштів, досліджувати

діяльність організованих злочинних груп, здійснювати захищений обмін інформацією та встановлювати складні зв'язки між суб'єктами злочинної діяльності.

Водночас ефективність кримінального аналізу значною мірою залежить від рівня міжвідомчої та міжнародної взаємодії. Практика держав ЄС переконливо свідчить, що найвищих результатів у запобіганні економічній злочинності досягають ті країни, які забезпечили ефективний обмін інформацією між правоохоронними, фінансовими та наглядовими органами, створили спільні оперативно-слідчі групи та інтегровані інформаційно-аналітичні центри [176].

Отже, проведений аналіз кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС дає підстави стверджувати, що сучасна система протидії економічній злочинності формується під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів і має комплексний, багаторівневий характер, поєднуючи правові, інституційні, аналітичні та технологічні інструменти. В умовах трансформаційних змін, зокрема актуальних для післявоєнного розвитку України, ключового значення набуває утвердження фундаментальних соціально-правових цінностей – законності, справедливості, економічної захищеності, людської гідності та соціальної безпеки, які виступають не лише основою стабільності суспільних відносин, а й визначальними орієнтирами кримінологічної політики. Європейський досвід переконливо свідчить, що ефективне запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки можливе лише за умови системного виявлення та нейтралізації її детермінант, постійної адаптації до нових криміногенних факторів, а також функціонування розвиненої системи економічної та фінансової безпеки, зорієнтованої на захист національних інтересів. Відтак, імплементація таких підходів у вітчизняну практику потребує формування цілісної кримінологічної моделі, що забезпечує ефективне регулювання економічних відносин, мінімізацію тіньових процесів і створення умов для сталого розвитку держави.

3.2. Контрольно-наглядова діяльність та її вплив на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки

Контрольно-наглядова діяльність у сучасних умовах набуває статусу одного з ключових інструментів кримінологічного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, оскільки забезпечує системне виявлення, попередження та припинення порушень фінансово-господарської дисципліни ще на ранніх стадіях їх виникнення, а також сприяє мінімізації криміногенних ризиків і нейтралізації детермінант економічної злочинності. Її сутність полягає у здійсненні уповноваженими державними органами, регуляторними інституціями, органами фінансового контролю та аудиту цілеспрямованого впливу на діяльність суб'єктів господарювання з метою забезпечення дотримання вимог законодавства, підвищення прозорості економічних процесів та захисту економічних інтересів держави і суспільства.

Суспільне призначення контрольно-наглядової діяльності полягає у виконанні інформаційно-аналітичної та превентивної функцій, що забезпечують отримання об'єктивної інформації про процеси, які відбуваються у сфері економічних відносин, визначення ступеня відповідності фактичної діяльності встановленим правовим, організаційним і фінансовим стандартам, а також виявлення причин і умов відхилень від них із подальшою розробкою та реалізацією заходів, спрямованих на їх усунення та недопущення у майбутньому. У цьому аспекті контроль виступає не лише як інструмент фіксації порушень, а як механізм раннього попередження кримінально протиправної поведінки.

Як управлінська функція, контроль охоплює систематичне спостереження, перевірку та оцінку відповідності діяльності об'єктів управління прийнятим управлінським рішенням, зокрема законам, планам, нормам, наказам, інструкціям і розпорядженням, що забезпечує підтримання належного рівня правопорядку у сфері економіки. При цьому одним із ключових завдань контрольно-наглядової діяльності є не лише виявлення вже

допущених порушень, а насамперед їх попередження, що досягається шляхом формування у суб'єктів господарювання належного рівня правової дисципліни, стимулювання добросовісного виконання службових обов'язків та підвищення персональної відповідальності посадових осіб за результати своєї діяльності [195].

У контексті кримінологічного підходу контроль слід розглядати як складову ширшої системи запобігання економічній злочинності, що інтегрує наглядові, аналітичні та правоохоронні функції. Його ефективність обумовлюється здатністю не лише реагувати на правопорушення, а й впливати на їх причинно-наслідковий комплекс, зокрема через усунення прогалин у правовому регулюванні, зниження рівня тінізації економіки, обмеження можливостей використання фіктивних схем і підвищення рівня прозорості фінансових операцій.

Реалізація контрольно-наглядової діяльності в сучасному суспільстві здійснюється передусім через державу як основного інституційного суб'єкта, що виступає офіційним представником суспільних інтересів і наділений владними повноваженнями щодо регулювання соціально-економічних процесів. Саме держава забезпечує нормативне визначення правил економічної діяльності, організовує систему контролю за їх дотриманням, координує діяльність відповідних органів і здійснює заходи, спрямовані на захист прав і законних інтересів особи, суспільства та держави в цілому [12]. При цьому державний контроль охоплює широкий спектр напрямів – від податкового і митного контролю до фінансового моніторингу та антикорупційного нагляду, що дозволяє комплексно впливати на криміногенні процеси у сфері економіки.

Держава, будучи центральним суб'єктом контрольно-наглядової діяльності, володіє необхідними організаційними, правовими та інституційними ресурсами для ефективного впливу на економічні процеси, при цьому результати контролю виступають важливою основою для прийняття управлінських рішень, спрямованих на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, зниження рівня криміналізації

господарської діяльності та забезпечення стабільного функціонування економічної системи держави.

Досить поширеним у науковій літературі є підхід, відповідно до якого поняття «контроль» має етимологічне походження від латинського слова *contra* («протилежний», «проти», «протидія», «протилежність»), що згодом вплинуло на формування французького терміна *controle* («перевірка», «спостереження з метою перевірки») [169, с. 447], що вже на рівні мовної конструкції відображає сутнісну спрямованість контролю як діяльності, пов'язаної з протидією відхиленням і забезпеченням відповідності встановленим вимогам; у свою чергу, юридичний енциклопедичний словник визначає «контроль» як одну з форм здійснення влади, що забезпечує дотримання встановлених приписів [18, с. 468], акцентуючи його владно-організаційну природу та зв'язок із механізмом реалізації державної влади.

При характеристиці контролю в наукових підходах простежується певна різноманітність позицій, оскільки окремі автори розглядають його як принцип діяльності органів держави, інші – як метод управління, фактично зводячи його до способу впливу на поведінку об'єкта контролю. Однак такий підхід обґрунтовано критикується як наслідок «невиправданого змішування принципів, методів і форм діяльності органів держави» [165, с. 439]. Більш аргументовано видається позиція О. М. Старенької, яка пропонує розглядати контроль і перевірку виконання як конкретну форму діяльності відповідного органу держави, підкреслюючи, що контроль є не абстрактною керівною ідеєю, а практичною діяльністю, яка ґрунтується на наукових положеннях і реалізується через конкретні методи [165, с. 441].

Водночас у межах управлінського підходу В. М. Плішкін визначає контроль як функцію управління, що передбачає спостереження та перевірку відповідності діяльності об'єкта прийнятим управлінським рішенням (законам, планам, нормам, стандартам, правилам, наказам), а також спрямована на виявлення результатів впливу суб'єкта на об'єкт і встановлення відхилень від визначених параметрів функціонування [132, с. 246]. У розвиток цієї позиції О.

М. Бандурка трактує контроль як процес забезпечення досягнення об'єктом управління поставлених перед ним цілей [108, с. 68], що підкреслює його цілеспрямований і результативний характер. Разом із тим у науковій літературі поширеним є і підхід до розуміння контролю як форми здійснення державної влади, що забезпечує додержання законів та інших нормативно-правових актів і реалізується через систему спеціально уповноважених органів [1], що свідчить про його інституційно-правову природу.

У цьому контексті заслуговує на увагу позиція Ю. В. Нікітіна, який визначає основною метою контролю забезпечення дотримання органами виконавчої влади та їх посадовими особами вимог законодавства, раціонального та цільового використання ресурсів, підтримання стабільності державного устрою і підвищення ефективності державного регулювання, а також виокремлює принципи контрольної діяльності, до яких належать законність, об'єктивність, незалежність, гласність, економічність і дотримання режиму охоронюваної законом таємниці [160]. Аналогічно М. В. Савчин розглядає контроль як форму реалізації державної влади [149, с. 271], підкреслюючи його місце у системі владних повноважень, тоді як О. В. Скорук, аналізуючи контроль у контексті економічної безпеки, підтримує підхід до його розуміння як функції управління, але водночас наголошує на його специфічній ролі як стадії управлінського процесу, безпосередньо пов'язаної з реалізацією управлінських рішень [159].

Зазначена множинність підходів до визначення сутності контролю зумовлює певну термінологічну та концептуальну варіативність, що може створювати враження їх суперечливості; однак системний аналіз наукових позицій дозволяє дійти висновку про їх взаємодоповнювальний, а не взаємовиключний характер, оскільки кожен із підходів акцентує увагу на окремому аспекті складного багатофункціонального явища контролю. Саме тому контроль доцільно розглядати як багатовимірну категорію, що поєднує у собі ознаки функції управління, форми державної діяльності, методу впливу та інструменту забезпечення законності.

Проведений аналіз юридичної літератури дозволяє узагальнити, що державний контроль характеризується багатоплановістю та різнобічністю, які проявляються у здатності забезпечувати як загальне спостереження за процесами у суспільстві, так і здійснювати глибокий, деталізований аналіз конкретних явищ у різних сферах суспільних відносин, зокрема у сфері економіки, де його значення істотно зростає у зв'язку з підвищеною криміногенністю фінансово-господарських процесів. Відтак, у контексті даного дослідження державний контроль доцільно визначати як об'єктивно обумовлену функціональну діяльність держави, спрямовану на перевірку дотримання і виконання встановлених норм, прийнятих рішень та поставлених завдань, оцінку їх правомірності та ефективності, а також на виявлення і попередження відхилень, що можуть трансформуватися у кримінальні правопорушення у сфері економіки.

У науковій літературі адміністративний нагляд традиційно розглядається як важливий елемент механізму забезпечення законності у сфері державного управління, при цьому його зміст і функціональне призначення розкриваються через різні, але взаємодоповнювальні підходи. Так, Н. О. Бортник зазначає, що адміністративний нагляд, як правило, полягає у забезпеченні виконання загальнообов'язкових норм, встановлених як законами, так і підзаконними актами, має систематичний характер і здійснюється, здебільшого, за ініціативою його суб'єктів, що підкреслює його активну, превентивно спрямовану природу [11]. У свою чергу, І. П. Голосніченко визначає адміністративний нагляд як систематичне спостереження за точним і неухильним додержанням посадовими особами та громадянами встановлених правил і норм, спрямованих на охорону життя, здоров'я, прав і свобод громадян, забезпечення громадського порядку і безпеки, із метою попередження, припинення правопорушень, виявлення порушників та притягнення їх до адміністративної відповідальності, а також застосування заходів громадського впливу, що акцентує увагу на його правоохоронній функції [30, с. 68].

На думку С. О. Лук'яненко, нагляд як вид державної діяльності доцільно розглядати як сукупність безперервних дій зі спостереження за додержанням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентними органами із застосуванням наданих їм повноважень і спрямовані на попередження, виявлення та припинення правопорушень, а також притягнення винних осіб до відповідальності, що дозволяє підкреслити його процесуально-безперервний характер [49]. Аналогічної позиції дотримується В. І. Захарченко, який розглядає нагляд як самостійний організаційно-правовий засіб забезпечення законності в державному управлінні, що полягає у систематичному контролі за точним і неухильним дотриманням законів та підзаконних актів органами управління у межах їх компетенції та спрямований на попередження, виявлення і припинення порушень, а також притягнення винних до відповідальності [50].

У розвитку зазначених підходів Т. Є. Воронкова пропонує більш деталізоване визначення нагляду як особливого виду державної управлінської діяльності, що здійснюється спеціальними органами виконавчої влади щодо організаційно не підпорядкованих їм суб'єктів – підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян – у процесі виконання ними міжгалузевих норм, правил і вимог, із застосуванням комплексу адміністративних засобів впливу, спрямованих на попередження, виявлення та припинення правопорушень, відновлення порушених правовідносин і притягнення винних до відповідальності [51]. Узагальнюючи наведені підходи, Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає державний нагляд як діяльність спеціальних органів державного управління, спрямовану на систематичний контроль за дотриманням встановлених державою правил суб'єктами господарювання, посадовими особами та громадянами, що підкреслює його універсальний характер.

Аналіз наведених наукових позицій дозволяє дійти висновку, що, попри різноманітність підходів до визначення нагляду, їх об'єднує спільне розуміння його як способу забезпечення законності у сфері державного управління, при

цьому специфіка наглядової діяльності визначається особливостями суб'єкта її здійснення, об'єкта впливу та предмета контролю. У контексті запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки нагляд набуває особливого значення, оскільки виступає важливим інструментом раннього виявлення порушень фінансово-господарської дисципліни, нейтралізації криміногенних факторів та недопущення їх трансформації у кримінально карані діяння.

У демократичній правовій державі, засади якої закріплені у Декларації про державний суверенітет України та Конституції України, контрольно-наглядова діяльність має бути спрямована насамперед на забезпечення прав і свобод людини, захист публічних і приватних інтересів, а також на формування належного рівня економічної безпеки. У цьому контексті контроль і нагляд виступають не як інструменти репресії, а як механізми превентивного впливу, що забезпечують дотримання правових норм, мінімізацію криміногенних ризиків та своєчасне виявлення відхилень у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання [151, с. 345]. Володіння релевантною інформацією про стан економічних процесів, фінансових потоків і поведінку учасників ринку дозволяє державним органам не лише фіксувати порушення, але й активно впливати на їх причини, коригувати управлінські рішення та запобігати трансформації правопорушень у кримінально карані діяння.

З огляду на процес становлення України як правової держави, особливого значення набуває формування ефективної системи контрольно-наглядової діяльності, яка охоплює всі ключові сфери економічних відносин, включаючи фінансовий ринок, публічні закупівлі, банківську діяльність та корпоративний сектор. Світова практика свідчить, що характер, інтенсивність і спрямованість контрольних заходів є індикатором типу державного управління, рівня демократичності та ефективності реалізації принципу верховенства права. Відтак, контроль має здійснюватися з урахуванням балансу між необхідністю державного втручання та гарантіями економічної свободи, що особливо актуально в умовах ринкової економіки та євроінтеграційних процесів.

Водночас контрольно-наглядова діяльність виконує не лише регулятивну, але й системоутворюючу функцію, оскільки забезпечує узгодженість дій органів державної влади, підконтрольних суб'єктів та інших учасників економічних відносин, сприяючи стабільності економічної системи та підвищенню ефективності державного управління. Вона також виступає важливим механізмом стримування потенційних зловживань з боку як суб'єктів господарювання, так і самих органів державної влади [189, с. 106], запобігаючи їх можливому протистоянню із суспільством і забезпечуючи дотримання соціальних регуляторів – нормативних і індивідуальних приписів.

Правова природа контрольно-наглядової діяльності проявляється у її здійсненні виключно в межах і на підставі норм права, що визначають повноваження суб'єктів контролю, процедури проведення перевірок, форми реагування та юридичні наслідки. Така діяльність має чітко регламентований характер, що включає визначення об'єкта контролю, підстав і порядку його здійснення, використання відповідних методів і форм, а також прийняття управлінських рішень за результатами контрольних заходів. Результати контролю оформлюються у відповідних офіційних документах і можуть мати як рекомендаційний, так і імперативний характер, включаючи застосування заходів впливу або передачу матеріалів до правоохоронних органів у разі виявлення ознак правопорушень [35, с. 211].

Особливого значення набуває процедурна регламентація контрольно-наглядової діяльності, яка забезпечує її прозорість, об'єктивність та законність, а також унеможливорює зловживання з боку контролюючих органів. При цьому контроль може здійснюватися як у формі безпосереднього втручання (перевірки, ревізії, аудити), так і у формі опосередкованого регулятивного впливу, зокрема через економічні стимули, державні замовлення, кредитну підтримку або інші інструменти, що не пов'язані з прямим адміністративним примусом, але сприяють досягненню цілей економічної політики держави [193, с. 323].

Таким чином, контрольно-наглядова діяльність у сфері економіки виступає комплексним організаційно-правовим механізмом, спрямованим на забезпечення законності, фінансової дисципліни та ефективного використання ресурсів, а також на попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень. Її стратегічна роль полягає у формуванні стабільного економічного середовища, зниженні рівня тіньової економіки та корупції, підвищенні довіри до державних інституцій і забезпеченні сталого економічного розвитку, що особливо актуально в умовах трансформаційних процесів та післявоєнного відновлення економіки України.

Основними кримінологічними заходами контрольно-наглядової діяльності у сфері економіки виступають:

1. *Контрольно-перевірочні*, що реалізуються у формі планових і позапланових перевірок податкової звітності, фінансової документації, банківських операцій та інших аспектів фінансово-господарської діяльності. Планові перевірки, які здійснюються відповідно до затверджених графіків, забезпечують системний і превентивний контроль за дотриманням законодавства, дозволяючи виявляти типові порушення та оцінювати загальний рівень фінансової дисципліни, тоді як позапланові перевірки носять оперативний характер і спрямовані на перевірку інформації про можливі правопорушення, що дозволяє своєчасно локалізувати криміногенні процеси. Важливим елементом таких заходів є диференційований підхід до перевірки різних сегментів фінансового ринку, зокрема банківських установ, страхових організацій та фінансових компаній, що забезпечує вплив на специфічні ризики кожного сектору [11, с. 178].

Не менш значущою формою контрольно-наглядової діяльності є моніторинг використання державних і місцевих фінансових ресурсів та проведення державного фінансового аудиту, які забезпечують постійне спостереження за ефективністю, законністю та цільовим використанням бюджетних коштів. У цьому контексті моніторинг виконує функцію раннього виявлення фінансових відхилень, тоді як аудит – інструмент поглибленого

аналізу, що дозволяє оцінити результативність управлінських рішень і виявити системні недоліки фінансового менеджменту. Сукупно ці заходи сприяють зниженню рівня корупції, нецільового використання коштів та інших форм економічної злочинності [172].

У свою чергу, І. І. Комарницька обґрунтовано зазначає, що контрольно-наглядова процедура, будучи закріпленою у нормах законодавства про державний контроль (нагляд), являє собою впорядковану систему послідовно змінюваних актів поведінки, які мають чітко визначену логіку розвитку та завершуються юридично фіксованим результатом, що забезпечує формалізацію та уніфікацію процесуальної діяльності уповноважених суб'єктів. Така процедура покликана не лише впорядкувати процес здійснення контрольних і наглядових повноважень, але й надати їм чітко регламентовану форму застосування матеріальних норм права, що, у свою чергу, гарантує законність, обґрунтованість і передбачуваність відповідних управлінських рішень [74, с. 135-136].

У цьому контексті контрольно-наглядові процедури виступають як організаційно-правова форма реалізації функцій контролю та нагляду, що забезпечує структурування процесу прийняття та виконання управлінських рішень у сфері економіки, зокрема у фінансовій діяльності. Об'єднуючи окремі дії за критеріями їх послідовності, цільового призначення та проміжного результату, така процедура формує окремі етапи процесуальної стадії, в межах яких суб'єкти контрольно-наглядової діяльності здійснюють передбачені законом повноваження. Взаємопов'язані етапи, у свою чергу, трансформуються у відносно самостійні стадії контрольного процесу, що відображають його логіко-функціональну динаміку та забезпечують вирішення специфічних завдань на кожному з них, включаючи здійснення юридично значущих дій та оформлення відповідних процесуальних документів.

Отже, контрольно-наглядові заходи доцільно розглядати як нормативно визначену, цілеспрямовану та юридично значиму діяльність уповноважених державних органів і їх структурних підрозділів, спрямовану на систематичне

спостереження за функціонуванням підконтрольних об'єктів, своєчасне виявлення правопорушень, їх попередження та припинення, а також усунення умов і причин, що сприяють їх виникненню. При цьому контрольно-наглядові процедури характеризуються значною диференційованістю за сферами застосування, що зумовлено складністю сучасних економічних відносин, багаторівневістю фінансової системи та різноманітністю суб'єктного складу.

Водночас зазначені процедури мають, як правило, ініціативний характер та реалізуються широким колом органів державної влади і спеціалізованих підрозділів, що здійснюють свої повноваження одночасно у кількох сегментах фінансово-економічної діяльності, забезпечуючи комплексний і системний вплив на криміногенні процеси в економіці. Саме така багатовекторність і процедурна впорядкованість контрольно-наглядової діяльності обумовлює її ключову роль як ефективного інструменту кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

2. Реєстраційно-дозвільні (спрямовані на легалізацію фінансової діяльності суб'єктів та недопущення до ринку недобросовісних або непрозорих учасників), які виконують превентивну функцію шляхом недопущення на фінансовий ринок недобросовісних або непрозорих суб'єктів. Ліцензування, державна реєстрація та акредитація суб'єктів господарювання створюють правові бар'єри для функціонування фіктивних підприємств, тіньових фінансових структур і схем ухилення від оподаткування. Водночас цифровізація реєстраційних процедур і впровадження електронних реєстрів значно підвищують прозорість економічних процесів, знижують корупційні ризики та розширюють можливості інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючих органів.

3. Інформаційні спрямовані на формування правової культури та фінансової грамотності населення. Підвищення рівня обізнаності громадян і суб'єктів господарювання щодо вимог законодавства, механізмів фінансового регулювання та ризиків фінансових операцій сприяє зниженню латентної злочинності, формуванню доброчесної поведінки та підвищенню ефективності

саморегуляції економічних відносин. У довгостроковій перспективі такі заходи мають значний превентивний потенціал, оскільки формують стійкі моделі правомірної поведінки.

4. *Попереджувальні* (обмежувально-превентивні) – це система правових інструментів, спрямованих на раннє реагування на криміногенні ризики у сфері економіки, недопущення трансформації порушень у кримінальні правопорушення та забезпечення стабільності фінансової системи шляхом мінімально необхідного втручання держави .

У сучасній практиці державного нагляду і контролю зазначені заходи займають проміжне, але функціонально надзвичайно важливе місце між інформаційним впливом та застосуванням заходів юридичної відповідальності. Їх застосування характерне для ситуацій, коли у діяльності суб'єктів фінансового ринку (банків, страхових компаній, фінансових установ) виявляються ознаки потенційних порушень, однак відсутні достатні правові підстави для притягнення до відповідальності. У таких випадках регулятор застосовує інструменти застереження або офіційного попередження як форму превентивного сигналу, що спонукає суб'єкта до добровільного усунення виявлених недоліків, коригування ризикової поведінки та посилення внутрішніх механізмів контролю.

Такі заходи мають виключно превентивний характер і не передбачають застосування санкцій, однак виконують низку важливих функцій: інформаційну, попереджувальну, виховну та стабілізаційну. Вони сприяють формуванню правомірної поведінки учасників фінансового ринку, збереженню їх ділової репутації та запобігають необхідності застосування більш суворих заходів державного примусу. Практика Національного банку України та інших органів нагляду свідчить про ефективність таких інструментів, зокрема у випадках попередження щодо заниження податкових зобов'язань, винесення приписів про усунення порушень у діяльності фінансових установ або реагування на ризикову кредитну політику банків [25; 72].

Важливим різновидом попереджувальних заходів є *вимога (припис) про усунення порушень*, яка виступає формою впливу, спрямованою на запобігання системним або грубим порушенням фінансового законодавства. Такий захід забезпечує можливість добровільного усунення недоліків без застосування санкцій та сприяє налагодженню конструктивної взаємодії між контролюючими органами і суб'єктами господарювання. Вимога про усунення порушень реалізується уповноваженими органами (Державною податковою службою, Держаудитслужбою, Національним банком України та ін.) за результатами перевірок або виявлення фактів порушення законодавства і передбачає обов'язок суб'єкта усунути порушення у визначений строк із подальшим звітуванням про виконання відповідних заходів.

Більш інтенсивною формою реагування є *зупинення або обмеження фінансових операцій*, яке виступає інструментом оперативного запобігання правопорушенням у сфері економіки. Сутність цього заходу полягає у тимчасовому блокуванні або обмеженні здійснення фінансових транзакцій з метою протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму, ухиленню від оподаткування та іншим формам економічної злочинності. Підставами для його застосування можуть бути рішення суду або виявлення уповноваженими органами підозрілої фінансової активності. Реалізація здійснюється через механізми банківського контролю (блокування рахунків, призупинення операцій, обмеження доступу до активів). Водночас застосування такого заходу повинно відповідати принципам законності, пропорційності та забезпечення прав суб'єктів господарювання.

Наступним елементом системи є *призупинення дії ліцензії*, що являє собою форму адміністративного припинення, спрямовану на негайне реагування на порушення у сфері ліцензованої діяльності. Цей захід передбачає тимчасове обмеження права суб'єкта на здійснення відповідного виду діяльності до усунення порушень і має виражений превентивний характер, оскільки дозволяє запобігти подальшому завданню шкоди економічним інтересам держави. Його застосування здійснюється у встановленому

процедурному порядку із забезпеченням права суб'єкта на захист та оскарження, а ефективність залежить від прозорості процедур та чіткості нормативних підстав.

Найбільш суворим заходом у цій групі є *анулювання ліцензії або дозволу*, яке застосовується у випадках грубих або систематичних порушень законодавства і передбачає повне припинення права суб'єкта на здійснення відповідної діяльності. Цей захід має не лише припиняючий, але й превентивний ефект, оскільки виконує функцію очищення фінансового ринку від недобросовісних учасників та стимулює дотримання стандартів прозорості, доброчесності та законності. Водночас його застосування має здійснюватися виключно на підставі чітко визначених правових норм і не повинно перетворюватися на інструмент адміністративного тиску.

Таким чином, попереджувальні (обмежувально-превентивні) заходи контрольно-наглядової діяльності формують важливий елемент системи кримінологічного запобігання правопорушенням у сфері економіки, забезпечуючи своєчасне реагування на ризики, мінімізацію їх наслідків та підтримання балансу між ефективністю державного контролю і гарантіями прав суб'єктів господарювання. Їх застосування дозволяє реалізувати сучасну модель превентивного державного управління, орієнтовану на попередження правопорушень, а не лише на їх репресивне переслідування.

У країнах Європейського Союзу контрольно-наглядова діяльність у сфері економіки сформована як інтегрована багаторівнева система, що поєднує адміністративно-регуляторні, фінансово-контрольні та правоохоронні механізми, орієнтовані не лише на фіксацію правопорушень, але й на їх раннє виявлення, аналіз детермінант і превенцію криміналізації економічних процесів. Така модель реалізується через розгалужену мережу взаємопов'язаних суб'єктів, до яких належать податкові та митні органи, фінансові розвідувальні підрозділи (Financial Intelligence Units – FIU), органи банківського і фінансового нагляду, антикорупційні інституції, незалежні аудитори, а також наднаціональні регулятори ЄС. Взаємодія зазначених

суб'єктів забезпечує функціональну інтеграцію контролю і правоохоронної діяльності, що дозволяє не лише реагувати на вже вчинені правопорушення, але й здійснювати ризик-орієнтований моніторинг економічних процесів та запобігати трансформації адміністративних порушень у кримінально карані діяння [150].

Ключовим елементом європейської контрольно-наглядової моделі є ризик-орієнтований підхід, який передбачає концентрацію ресурсів контролю на найбільш уразливих секторах економіки (банківський сектор, ринки капіталу, страхування, цифрові фінанси). Значну роль у цьому відіграють фінансові розвідувальні підрозділи, діяльність яких координується на рівні ЄС, зокрема через мережу FIU.net, що забезпечує оперативний обмін інформацією щодо підозрілих фінансових операцій.

Важливою складовою контрольно-наглядової діяльності в ЄС є інституціоналізація фінансового моніторингу та корпоративної прозорості, що включає функціонування кредитних рейтингових агентств, бюро кредитних історій та систем розкриття інформації про бенефіціарних власників. Діяльність рейтингових агентств регламентується Регламентом (ЄС) № 1060/2009, який встановлює вимоги до прозорості, незалежності та управління такими структурами, а також забезпечує підвищення довіри до фінансових ринків.

Зазначений регламент функціонує у взаємозв'язку з іншими актами фінансового регулювання, зокрема Директивою 2013/36/ЄС (оновлена версія Директиви 2006/48/ЄС щодо діяльності кредитних установ) та Директивою (ЄС) 2016/2341 щодо діяльності та нагляду за установами професійного пенсійного забезпечення, які визначають стандарти фінансової стабільності, корпоративного управління та контролю ризиків у відповідних секторах [219].

Особливе значення у системі контрольно-наглядової діяльності ЄС має наднаціональний рівень регулювання, представлений такими інституціями, як Європейське банківське управління (ЕБА), Європейське управління з цінних паперів і ринків (ESMA) та Європейське страхове та пенсійне управління (EIOPA). Їх діяльність спрямована на уніфікацію стандартів нагляду,

координацію дій національних регуляторів та формування єдиної системи фінансової безпеки в межах ЄС. Загальна інформація: .

Крім того, у межах ЄС активно впроваджується концепція «інтелектуального нагляду» («smart supervision»), що передбачає використання цифрових технологій, великих даних (Big Data), автоматизованих систем аналізу транзакцій та міжвідомчих інформаційних платформ для підвищення ефективності контролю. Це дозволяє забезпечити оперативне виявлення підозрілих схем, у тому числі пов'язаних із відмиванням коштів, ухиленням від оподаткування та фінансовими махінаціями.

Узагальнюючи вищевикладене, слід наголосити, що під контролем доцільно розуміти об'єктивно обумовлену функціональну діяльність держави, спрямовану на перевірку дотримання і виконання встановлених норм, прийнятих рішень та поставлених завдань, оцінку їх правомірності й ефективності, а також на виявлення і попередження відхилень, здатних трансформуватися у кримінальні правопорушення у сфері економіки; натомість нагляд визначається як діяльність спеціально уповноважених органів державного управління, спрямована на систематичне спостереження і контроль за дотриманням установлених державою правил суб'єктами господарювання, посадовими особами та громадянами, що підкреслює його універсальний і превентивний характер. У цьому контексті контрольно-наглядова діяльність виступає комплексним організаційно-правовим механізмом забезпечення економічної безпеки, орієнтованим на раннє виявлення ризиків, нейтралізацію криміногенних факторів та недопущення їх трансформації у кримінально карані діяння. Її потенціал реалізується передусім у запобіжній функції, що охоплює системний моніторинг фінансових операцій, проведення перевірок і аудитів, ризик-аналіз, а також виявлення підозрілих транзакцій, при цьому застосування ризик-орієнтованого підходу забезпечує концентрацію контрольних ресурсів на найбільш уразливих секторах економіки, зокрема у сфері публічних закупівель, банківській діяльності, зовнішньоекономічних операціях та обігу цифрових активів.

Кримінологічними складовими такої діяльності є: контрольні-перевірочні заходи (що реалізуються у формі планових і позапланових перевірок); реєстраційно-дозвільні заходи (спрямовані на легалізацію фінансової діяльності суб'єктів, недопущення до ринку недобросовісних або непрозорих учасників, включаючи ліцензування, реєстрацію платників податків і фінансових послуг, а також контроль при акредитації та верифікації); інформаційні заходи (орієнтовані на формування правової культури та фінансової грамотності); попереджувальні заходи (вимога про усунення порушень, зупинення або обмеження фінансових операцій, призупинення дії ліцензії, анулювання ліцензії або дозволу).

Контрольно-наглядова діяльність у країнах ЄС характеризується: системною інтеграцією національного та наднаціонального рівнів контролю; орієнтацією на управління ризиками та превенцію правопорушень; високим рівнем інституційної взаємодії між регуляторами та правоохоронними органами; використанням сучасних цифрових інструментів фінансового моніторингу; забезпеченням прозорості фінансових ринків через механізми рейтингового оцінювання та розкриття інформації. Саме така модель дозволяє ЄС забезпечувати ефективне запобігання правопорушенням у сфері економіки, мінімізуючи рівень латентності економічної злочинності та підвищуючи стійкість фінансово-економічної системи в умовах сучасних глобальних викликів.

3.3. Взаємодія суб'єктів Європейського Союзу та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки

Характерною ознакою сучасних міжнародних відносин є інтенсивний розвиток інтеграційних процесів, що охоплюють різні регіони світу та поширюються на ключові напрями міждержавного співробітництва. На початку XXI ст. світові економічні відносини формуються під впливом глобалізації,

регіональної інтеграції та посилення ролі міжнародних інституцій. Практика міжнародного співробітництва засвідчує становлення міждержавних інтеграційних об'єднань нового типу, яким притаманні якісно нові ознаки й механізми функціонування, що істотно змінюють традиційні підходи до розуміння природи міжнародних організацій та характеру їх взаємодії з державами-членами. Найбільш показовим у цьому аспекті є ЄС як найвпливовіше інтеграційне об'єднання сучасності, в межах якого держави-члени здійснюють узгоджену економічну політику та пов'язують подальший розвиток Союзу не лише з національною й економічною безпекою, а й з організацією скоординованої діяльності щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Водночас сучасні інтеграційні процеси в Європі є не лише чинником розвитку економічних відносин, а й середовищем трансформації економічної злочинності, яка набуває транснаціонального, технологічно ускладненого та фінансово мобільного характеру. Сучасна економічна злочинність фактично не обмежується державними кордонами, а її вчинення дедалі частіше пов'язане з використанням новітніх інформаційних, цифрових і фінансових технологій. Унаслідок цього кримінально-протиправна діяльність у сфері економіки становить загрозу не лише окремим державам, а й економічній стабільності та безпеці ЄС у цілому, що зумовлює необхідність консолідації зусиль як європейських інституцій, так і держав-партнерів, зокрема України.

За таких умов проблематика запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки набуває якісно нового значення, а підходи до оцінки відповідних загроз потребують переосмислення. Одними з визначальних чинників стабільного функціонування та розвитку ЄС виступають його правова організація як унікальна форма економічної інтеграції держав, що не має аналогів у світі, а також кримінологічна безпека як стан належної захищеності економічних інтересів держав-членів, за якого мінімізуються реальні та потенційні кримінальні загрози й забезпечуються належні умови для розвитку особи, держави та інтеграційного об'єднання загалом.

У цьому контексті забезпечення кримінологічної безпеки у сфері економіки постає одним із пріоритетних напрямів правоохоронної політики європейських держав та інституцій ЄС, що зумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками успішної економічної інтеграції, а також потребою формування ефективної правової основи взаємодії ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права. Саме тому дослідження ролі та місця правопорядку ЄС, а також організаційно-правових засад взаємодії суб'єктів ЄС та України у запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері економіки має важливе значення як для вітчизняної правової науки, так і для практики вдосконалення механізмів міжнародного співробітництва України в умовах європейської інтеграції.

Варто наголосити, що на сучасному етапі економічна безпека держави характеризується такими основними складниками, як економічна незалежність, стабільність і стійкість національної економіки, тобто здатність своєчасно нейтралізувати та коригувати впливи, що можуть дестабілізувати економічну ситуацію, створювати належні гарантії та умови для активізації підприємництва, забезпечувати захист усіх форм власності й господарювання, а також здатність до саморозвитку та прогресу, що набуває особливого значення в умовах глобалізації [182, с. 22], одним із наслідків якої стало посилення криміналізації суспільних відносин як на національному, так і на міжнародному рівнях. Встановлення особливостей міжнародного співробітництва у сфері економічних відносин дає підстави для висновку, що держави зобов'язані розв'язувати проблеми, які виникають, шляхом співробітництва не лише у сфері підтримання миру та безпеки, як це передбачено ст. 11 Статуту ООН [167], а й в інших сферах міжнародних відносин. Саме тому для запобігання економічній злочинності принципове значення має об'єднання зусиль держав, використання потенціалу міжнародного співробітництва, а також запозичення досвіду безпосередньої правоохоронної діяльності, спрямованої на виявлення, розслідування та судовий розгляд справ про економічні злочини, учинені в країнах Європи.

Право ЄС є особливою правовою системою, яка відрізняється як від міжнародного права, так і від національних правових систем держав, і, поєднуючи наднаціональні елементи, регулює інтеграційні відносини держав-членів у межах Союзу. Саме право ЄС забезпечує поглиблення інтеграційних процесів і належне функціонування інституційного механізму Євросоюзу, зокрема взаємодії його виконавчих органів у форматі «Європейська комісія – Рада ЄС». Воно становить правову основу регулювання відносин між ЄС та Європейськими співтовариствами, між ЄС і державами-членами, міжнародними організаціями та третіми країнами.

ЄС був сформований на основі Європейського співтовариства, доповненого сферою спільної зовнішньої політики та співробітництвом у галузі внутрішньої політики (ст. 1 Договору про ЄС). При цьому Європейське співтовариство було створене на підставі договорів, укладених суверенними державами, а не нав'язане їм наддержавною інституцією. Водночас, незважаючи на відсутність в установчих договорах первинного положення про добровільний вихід або припинення членства, право ЄС не містить абсолютної заборони на такий вихід, а отже жодна держава не може бути примушена до збереження членства всупереч власній волі. Подібна правова конструкція властива й більшості сучасних міжнародних організацій, зокрема ООН.

Нові зобов'язання, які не впливають безпосередньо з міжнародних договорів чи звичаїв, як у міжнародному праві, так і в праві ЄС можуть виникати лише в межах компетенції, делегованої відповідним організаціям або органам. Жоден орган ЄС, так само як і жодна міжнародна організація, не наділений загальними, невизначеними повноваженнями щодо вчинення дій, встановлення обов'язкових правил поведінки чи укладення міжнародних угод. Саме цим вони відрізняються від держав, які мають первинну загальну правосуб'єктність у сфері односторонніх дій, нормотворчості й участі в міжнародних договорах та можуть бути обмежені лише основоположними принципами міжнародного права і добровільно взятими на себе зобов'язаннями. За таких умов економічна інтеграція в межах ЄС не може

ефективно розвиватися без належної правової основи, якою і виступає право ЄС.

Виходячи з наведених загальнотеоретичних положень, доцільно звернутися до питання запобігання злочинності в ЄС. Так, за Великим тлумачним словником української мови, «взаємодія» означає взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджену дію між ким- або чим-небудь; у фізичному розумінні – взаємний вплив тіл і частинок, що зумовлює зміну стану їхнього руху; відповідно, «взаємодіяти» означає перебувати у зв'язку, взаємно виявляти дію або погоджено діяти [19, с. 193].

Категорію «взаємодія» відносно протидії злочинності досліджує і кримінологічна, і кримінальна процесуальна, і криміналістична, і оперативно-розшукова науки. У кримінології взаємодія розглядається як форма зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, забезпечують її ефективне функціонування в цілому [93; 91]. Зміст цієї категорії лише конкретизується щодо специфіки кожного зазначеного різновиду діяльності. Удосконалення взаємодії між правоохоронними та контролюючими органами, міжнародними організаціями, зарубіжними правоохоронними органами визнають одним з пріоритетних завдань боротьби зі злочинністю [46, с. 137; 162, с. 231].

Крім того, її визначають як управлінську функцію, спрямовану на перетворення індивідуальної діяльності на спільну, узгоджену за місцем, часом і метою, а також як процес обміну інформацією [19, с. 193]. Водночас поняття «взаємодія» є близьким за змістом до таких категорій, як «співробітництво», «координація», «узгодження», «сприяння» [110, с. 82]. У науковій літературі співпраця органів розглядається з різних позицій, однак зі збереженням спільних змістовних ознак. Зокрема, А. В. Войціховський визначає співробітництво у кримінальних провадженнях як цілеспрямовану, постійну, спільну й узгоджену, масштабну та різноманітну за формами і напрямками діяльність, що стосується загальних інтересів держав, які співпрацюють, і спрямована на досягнення спільних цілей у боротьбі зі злочинністю [24, с. 62].

У свою чергу, В. Г. Севрук визначає взаємодію слідчого й оперативного підрозділу під час розслідування кримінального провадження як засновану на законах і відомчих нормативних актах спільну, узгоджену за метою, характером, місцем і часом діяльність, спрямовану на вирішення завдань кримінального судочинства, за керівної та організуючої ролі слідчого і чіткого розмежування компетенції [157]. О. М. Джужа, своєю чергою, розглядає взаємодію як основу інформаційного забезпечення діяльності конкретного оперативного підрозділу та створення належних умов для його функціонування [110, с. 201].

На думку І. С. Нуруллаєва, у широкому розумінні міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю охоплює весь комплекс напрямів і форм взаємодії держав, зокрема розроблення та прийняття міжнародних документів універсального, регіонального і субрегіонального характеру з метою правової регламентації понять, що характеризують злочинність; визначення механізмів протидії злочинності; уніфікацію переліку криміналізованих діянь; укладення двосторонніх договорів; зближення національного законодавства у сфері боротьби зі злочинністю; участь держав у діяльності міжнародних організацій та інституцій, що займаються відповідними питаннями; технічну й інформаційну взаємодію; співпрацю з питань повернення активів; створення міжнародних систем обміну інформацією; взаємодію у розслідуванні, а також у провадженнях з цивільно-правових і адміністративних питань тощо [120, с. 239].

Саме поняття «міжнародне співробітництво» означає взаємодію кількох учасників у сфері спільних інтересів, спрямовану на узгодження позицій, координацію дій, вироблення рішень щодо спільних проблем і мінімізацію конфліктів. Так, Ю. М. Чорноус зазначає, що міжнародне поліцейське співробітництво як самостійний вид діяльності є системою міжнародних відносин держав, урегульованою сукупністю норм міжнародного права і національного законодавства щодо контролю над злочинністю за допомогою правоохоронних органів, і охоплює змістовний, організаційно-правовий,

інформаційний, методичний та ресурсний аспекти на стратегічному, тактичному й оперативному рівнях [191, с. 15].

Міжнародне співробітництво у сфері забезпечення економічної безпеки є одним із напрямів діяльності правоохоронних інституцій, зокрема міждержавної взаємодії щодо запобігання злочинності. Запобігання злочинності є особливою державно-правовою діяльністю, спрямованою на забезпечення правового захисту інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, виявлення, попередження, припинення і розкриття злочинів, а також на усунення причин та умов, що сприяють їх учиненню. Виходячи з цього, ЄС здійснює запобігання економічній злочинності насамперед на рівні власного правопорядку та інституційного механізму, а в разі потреби виступає самостійним суб'єктом міжнародного співробітництва.

На нашу думку, взаємодію суб'єктів ЄС та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки доцільно визначити як нормативно врегульовану, інституційно узгоджену спільну діяльність уповноважених органів ЄС, країн-членів та України, що реалізується через систему взаємопов'язаних інформаційно-аналітичних, запобіжних, координаційних і процесуальних заходів, спрямованих на виявлення, обмін і використання відомостей про кримінальні правопорушення у сфері економіки, осіб, причетних до їх учинення, та фактори, що детермінують економічну злочинність, з метою своєчасного запобігання й нейтралізації криміногенних загроз економічній безпеці.

У системі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки взаємодія суб'єктів ЄС та України має багаторівневий, функціонально диференційований і водночас взаємозалежний характер, оскільки охоплює аналітичний, оперативно-розшуковий, процесуальний, контрольно-наглядовий, фінансово-моніторинговий та координаційний рівні. На інституційному рівні з боку ЄС ключову роль у цій сфері відіграють Європол, Євроюст, OLAF і EPPO, тоді як з боку України базовими суб'єктами такої взаємодії виступають БЕБ України, ДПС України, Державна служба фінансового моніторингу України,

органи прокуратури, СБУ та Національна поліція України. Їхня спільна діяльність зумовлена тим, що сучасна економічна злочинність має транснаціональний, цифровізований і фінансово складний характер, а тому ефективне запобігання їй уже не може здійснюватися виключно засобами внутрішньодержавної юрисдикції, а потребує постійного обміну даними, координації розслідувань, спільного аналізу ризиків, правової допомоги, повернення активів і синхронізації превентивних механізмів [32, с. 36-37]. Для України така взаємодія має ще й виразний євроінтеграційний вимір, оскільки наближення до ЄС у сфері фінансового контролю, боротьби з шахрайством, відмиванням доходів, фіскальними зловживаннями та корупцією безпосередньо пов'язане з розбудовою інституцій, сумісних із європейськими моделями правоохоронного співробітництва.

Європол у цій системі виступає центральним правоохоронно-аналітичним суб'єктом взаємодії, компетенція якого є особливо значущою для запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки транснаціонального характеру. Через діяльність Європейського центру з питань фінансової та економічної злочинності (European Financial and Economic Crime Centre, EFECC), створеного у 2020 р., Європол забезпечує державам-партнерам і державам-членам ЄС стратегічний та операційний аналіз у провадженнях, пов'язаних із шахрайством, відмиванням коштів, корупцією, злочинами у сфері інтелектуальної власності, підробкою грошей, злочинними фінансами та використанням цифрових активів у протиправній діяльності. Офіційні матеріали Європолу прямо вказують, що його мандат охоплює широку сферу протидії, а Україна бере участь у всіх циклах ЕМРАСТ і навіть співкерує окремими операційними напрямками, що свідчить не про епізодичний, а про системний формат інтеграції України до європейського безпекового простору [228]. Крім того, співпраця України з Європолом має договірну основу у формі Угоди про оперативне і стратегічне співробітництво, ратифікованої Україною, а практичним каналом реалізації цієї співпраці з українського боку є насамперед Департамент міжнародного поліцейського

співробітництва Національної поліції України, в структурі якого прямо передбачено взаємодію з Інтерполом та Європолем [4]. У контексті запобігання економічній злочинності це означає, що Європол забезпечує для України доступ до аналітичних продуктів, розвідданих кримінального характеру, платформ багатосторонньої координації, моделей оцінювання загроз та інструментів підтримки оперативних заходів, тоді як українські органи надають первинну інформацію, результати фінансових і податкових перевірок, відомості про транскордонні схеми ухилення від оподаткування, контрабандні маршрути, обіг фальсифікованої продукції, тіньовий експорт, незаконний обіг підакцизних товарів і легалізацію доходів, здобутих злочинним шляхом. Саме тому Європол доцільно розглядати як базовий європейський вузол кримінального аналізу та оперативної координації у сфері запобігання економічній злочинності, з яким Україна взаємодіє передусім через підрозділи Національної поліції України, а також через інші компетентні органи, внесені до кола уповноважених суб'єктів співпраці [111].

Євроюст займає інше, але не менш важливе місце у механізмі взаємодії, оскільки забезпечує вже не поліцейсько-аналітичну, а судово-прокурорську координацію у кримінальних провадженнях із транскордонним елементом. Його функціональне значення полягає в координації розслідувань та кримінального переслідування між компетентними органами різних країн, організації координаційних нарад, сприянні створенню й функціонуванню спільних слідчих груп, допомозі у вирішенні питань юрисдикції, допустимості доказів, виконання запитів про міжнародну правову допомогу та використанні цифрових інструментів судової взаємодії. Для досліджуваної тематики особливе значення має те, що кримінальні правопорушення у сфері економіки прямо віднесені Євроюстом до одного з ключових напрямів роботи. Додатково інституційна спроможність Євроюсту посилюється програмою Digital Criminal Justice Programme, що передбачає використання оновленої Case Management System, захищених каналів обміну інформацією та інтеграції з іншими платформами судової кооперації. Для України принципово важливо, що між

Україною та Євроюстом діє окрема Угода про співробітництво від 27 червня 2016 р., а на практиці роль головного українського партнера цієї агенції виконують органи прокуратури, насамперед Офіс Генерального прокурора. Офіційні ресурси прокуратури прямо відносять до міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні питання міжнародної правової допомоги, спільних слідчих груп, екстрадиції та процесуальної координації, що повністю кореспондує функціоналу Євроюсту [10]. Отже, якщо Європол забезпечує передусім кримінальний аналіз та оперативну підтримку, то Євроюст є основним європейським процесуально-координаційним центром, через який відбувається узгодження позицій прокурорів і слідчих у складних багатоюрисдикційних провадженнях, у тому числі пов'язаних із шахрайством із бюджетними коштами, міжнародними схемами легалізації доходів, корупцією у публічних закупівлях, фіктивним експортом, транскордонним ПДВ-шахрайством і злочинами, що завдають шкоди фінансовим інтересам ЄС [224].

OLAF – Європейське бюро з боротьби з шахрайством – є спеціалізованим адміністративно-розслідувальним суб'єктом ЄС, ключове призначення якого полягає у виявленні, розслідуванні та припиненні шахрайства, корупції та інших правопорушень, що посягають на фінансові інтереси ЄС, а також у розробленні кримінологічної політики ЄС. На відміну від Європолу та Євроюсту, *OLAF* не є класичним поліцейським чи прокурорським органом, але його роль у запобіганні економічній злочинності є надзвичайно значущою саме через адміністративний і фінансово-контрольний вимір. *OLAF* проводить незалежні адміністративні розслідування щодо неправомірного використання коштів ЄС, корупції, серйозних службових порушень у структурах Союзу, а також координує міжнародну співпрацю. Для України це має особливе значення з огляду на розширення обсягів фінансової допомоги ЄС, використання коштів ЄС на відновлення, бюджетну підтримку та інституційну модернізацію. Саме тому взаємодія з *OLAF* набуває не лише правоохоронного, а й публічно-фінансового змісту. В офіційних джерелах зафіксовано укладення *OLAF* адміністративних домовленостей про співробітництво з українськими

органами, зокрема з Державною аудиторською службою України, а також окремі контакти і домовленості з БЕБ щодо спільної протидії фінансовому шахрайству. Це означає, що OLAF у системі суб'єктів взаємодії доцільно розглядати як спеціалізований європейський центр адміністративного контролю, який має особливе значення для виявлення ризиків нецільового використання коштів ЄС, встановлення схем зловживань у публічних закупівлях, порушень у проектах, що фінансуються за рахунок європейських ресурсів, а також для передачі матеріалів компетентним національним органам, якщо виявлені обставини містять ознаки кримінального правопорушення. У цій моделі українськими партнерами OLAF можуть виступати не лише контрольні органи, а й БЕБ, прокуратура, Держфінмоніторинг та інші органи, якщо йдеться про фінансові потоки, активи, бенефіціарів і подальше кримінально-процесуальне реагування [226].

EPPO – Європейська прокуратура – посідає особливе місце серед суб'єктів європейської взаємодії, оскільки є єдиним наднаціональним прокурорським органом ЄС, уповноваженим розслідувати, здійснювати кримінальне переслідування та підтримувати обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, що завдають шкоди фінансовим інтересам ЄС. Для України принципово важливим є те, що вона не є державою-учасницею EPPO, однак співпраця з цією інституцією вже має формалізований характер: у 2022 р. EPPO підписала робочу домовленість з Офісом Генерального прокурора України, а у 2023 р. – з НАБУ; офіційний розділ EPPO про міжнародне співробітництво прямо включає Офіс Генерального прокурора України до переліку партнерських органів третіх країн [238]. Отже, у взаємодії ЄС та України EPPO виконує роль спеціалізованого прокурорського контрагента у провадженнях, де правопорушення пов'язані з бюджетом ЄС, європейськими фондами, митними надходженнями, транскордонними податковими зловживаннями або іншими діями, що завдають шкоди фінансовим інтересам Союзу. Для України практичне значення такого співробітництва полягає у можливості оперативного обміну інформацією, узгодження

процесуальних дій, отримання запитів про правову допомогу, використання доказів у багатоюрисдикційних провадженнях і підвищення сумісності національної системи кримінальної юстиції з європейськими стандартами захисту фінансових інтересів ЄС.

Серед вітчизняних суб'єктів центральне місце в системі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки належить *БЕБ*. Законодавча модель БЕБ була створена саме як спеціалізований орган охорони економічної безпеки держави, а офіційні та нормативні джерела прямо вказують, що БЕБ виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції, здійснює оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування у межах підслідності, веде інформаційно-пошукову та аналітико-прогностичну роботу, виявляє зони ризику у сфері економіки та готує пропозиції щодо їх усунення [137]. Саме ця аналітико-кримінологічна складова робить БЕБ ключовим українським партнером європейських інституцій у сфері запобігання економічним правопорушенням. У власних звітних матеріалах БЕБ уже прямо пов'язує свою діяльність із виконанням євроінтеграційних зобов'язань України, зокрема за переговорним розділом 32 «Фінансовий контроль», включно з розробленням змін до кримінального і кримінального процесуального законодавства для імплементації Директиви (ЄС) 2017/1371 щодо боротьби з шахрайством, яке завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу. Це дозволяє дійти висновку, що БЕБ у досліджуваній сфері є не лише органом кримінального переслідування, а й інституцією структурного зближення України з європейською архітектурою. У взаємодії з Європолем БЕБ може бути цінним джерелом даних про економічні схеми, фіктивний імпорт та експорт, підакцизні ринки, тіньовий обіг товарів, незаконні фінансові потоки та кіберопосередковані економічні злочини; у взаємодії з OLAF – партнером у справах, де фігурує шахрайство з ресурсами ЄС; у взаємодії з ЕРРО та Євроюстом – важливим національним постачальником доказової, аналітичної та слідчої інформації через процесуальне керівництво прокуратури.

ДПС у цій системі виконує насамперед контрольню-фіскальну, сервісно-облікову та інформаційно-аналітичну функції, без яких неможливе раннє виявлення криміногенних ризиків в економічній сфері. Відповідно до офіційних положень, ДПС є контролюючим органом, реалізує державну податкову політику, забезпечує контроль за надходженням податків, зборів та платежів, а також державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, адміністрування єдиного внеску, контролю за обігом підакцизної продукції, валютними розрахунками, розрахунковими операціями та ліцензованими видами господарської діяльності [136]. З кримінологічної точки зору саме ДПС формує один із найважливіших масивів первинної інформації про потенційні економічні правопорушення, оскільки податкова звітність, результати перевірок, аналітика ризикових операцій, відомості про трансфертне ціноутворення, ланцюги фіктивного податкового кредиту, ознаки діяльності «скруток», невідповідність між товарними, фінансовими і митними потоками створюють інформаційну базу для подальшої реакції БЕБ, прокуратури, Національної поліції України або Держфінмоніторингу. У взаємодії з європейськими суб'єктами ДПС має особливе значення передусім як національний орган податкової інформації та фіскального контролю, без участі якого неможливо повноцінно документувати транскордонні схеми ПДВ-шахрайства, фіктивного експорту, маніпуляцій з митною вартістю, використання офшорних посередників і приховування реальних бенефіціарів. Тому ДПС слід розглядати не лише як контролюючий орган, а як інституційне джерело доказової та орієнтуючої інформації для міждержавної співпраці у сфері запобігання економічній злочинності.

Державна служба фінансового моніторингу України є спеціально уповноваженим суб'єктом державного фінансового моніторингу, і її місце у взаємодії з європейськими інституціями визначається насамперед функцією виявлення, аналізу й передачі узагальнених матеріалів про підозрілі фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, фінансуванням тероризму або іншими суспільно небезпечними діями [2]. У системі

взаємодії з ЄС така служба має подвійне значення. По-перше, вона є національним центром фінансової аналітики, що здатен виявляти транскордонні грошові потоки, схеми дроблення платежів, використання дропів, операції через підконтрольні компанії та інші індикатори фінансового маскування злочинного походження активів. По-друге, саме фінансовий моніторинг створює основу для подальшої взаємодії з БЕБ, прокуратурою, Національною поліцією України, а за наявності міжнародного елементу – з європейськими правоохоронними та прокурорськими інституціями. У кримінальних провадженнях про економічні правопорушення, пов'язані з відмиванням доходів, податковим шахрайством, незаконним відшкодуванням ПДВ, розкраданням бюджетних чи донорських коштів, рух коштів є ключовим доказовим і кримінологічним елементом, а отже без Держфінмоніторингу повноцінна взаємодія на рівні ЄС–Україна є фактично неможливою. Саме така інституція має забезпечувати фінансово-розвідувальний сегмент міжнародної співпраці, в тому числі передавання узагальнених матеріалів, аналітичних висновків та сигналів про ризикові операції до компетентних правоохоронних органів.

Прокуратура, насамперед Офіс Генерального прокурора, є центральним українським суб'єктом процесуально-координаційної та міжнародно-правової взаємодії у кримінальному провадженні. Саме через органи прокуратури здійснюється міжнародна правова допомога, створення та супровід спільних слідчих груп, координація екстрадиційних процедур, процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях з іноземним елементом, погодження та спрямування запитів до компетентних органів інших держав [85, с. 131-132]. Офіційні ресурси Офісу Генерального прокурора безпосередньо називають міжнародну правову допомогу, спільні слідчі групи та інші форми міжнародного співробітництва серед ключових напрямів діяльності. Для взаємодії з Євроюстом і ЕРРО прокуратура України має першочергове значення, оскільки саме вона є процесуальним комунікатором, здатним трансформувати результати оперативного аналізу, податкового контролю,

фінансового моніторингу та слідчої роботи у належні процесуальні форми. Крім того, підписання робочої домовленості між ЕРРО та Офісом Генерального прокурора України підтверджує, що прокуратура є безпосереднім інституційним мостом між українською системою кримінальної юстиції та європейським наднаціональним прокурорським механізмом [138]. У кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері економіки роль прокуратури не зводиться лише до підтримання обвинувачення: вона полягає також у забезпеченні законності міжнародного обміну інформацією, координації між органами досудового розслідування, узгодженні питань юрисдикції, використанні іноземних доказів та процесуальному супроводі повернення активів. Саме тому прокуратура є стрижневим суб'єктом інтеграції національного та європейського процесуальних механізмів у сфері запобігання економічним кримінальним правопорушенням.

СБУ посідає у цій системі спеціальне місце, зумовлене тим, що частина економічних правопорушень безпосередньо перетинається із загрозами державній безпеці, санкційній політиці, фінансуванню тероризму, протидією державі-агресору, захистом критичної інфраструктури, оборонно-промислового комплексу та режимів експортного контролю. Хоча після інституційних реформ основний масив економічних кримінальних правопорушень був виведений із профільної компетенції СБУ та переданий іншим органам, насамперед БЕБ, така інституція зберігає істотне значення у тих випадках, коли економічна протиправна діяльність є способом підриву національної безпеки, обходу санкцій, фінансового забезпечення ворожих структур, незаконного переміщення стратегічних товарів, зброї, технологій чи ресурсів подвійного використання. Практика 2025–2026 рр. на офіційному сайті СБУ демонструє її активну участь у викритті схем, пов'язаних із незаконним переміщенням військового майна, розкраданням пожертв, впливом на енергетичну безпеку та іншими діями, де економічний компонент тісно пов'язаний із безпековим [134]. У системі взаємодії з європейськими суб'єктами СБУ важлива насамперед як носій контррозвідувальної, безпекової та санкційно-

правової інформації, яка може мати значення для Європолу, OLAF чи прокурорських органів у випадках, коли економічні правопорушення використовуються для фінансування ворожої діяльності, обходу торговельних і фінансових обмежень або проникнення в критичні сектори економіки. Отже, СБУ є не універсальним, а спеціалізованим суб'єктом цієї взаємодії, компетенція якого проявляється на стику економічної та національної безпеки.

Національна поліція України виконує у досліджуваний сфері багатофункціональну роль, поєднуючи загальнополіцейські, слідчі, оперативні та міжнародно-координаційні можливості. Значення Національної поліції України особливо помітне у тих категоріях економічних правопорушень, які мають організований, міжрегіональний або транснаціональний характер і потребують швидкого обміну інформацією, міждержавного розшуку осіб, встановлення маршрутів поставок, виявлення підробки товарів, кібершахрайства, незаконного обігу підакцизної продукції, а також забезпечення роботи каналів взаємодії з Інтерполом та Європолом. Саме Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України є інституційною точкою входу до механізмів поліцейської кооперації з ЄС, включно з взаємодією з Європолом [126, с. 193–194]. Офіційні повідомлення Національної поліції України підтверджують участь поліцейських у спільних заходах на платформі Європолу, а також курс на реалізацію стратегії розвитку у 2026–2030 рр. У системі запобігання економічній злочинності Національної поліції України є важливою тому, що забезпечує не лише обмін міжнародною поліцейською інформацією, а й практичну реалізацію результатів цього обміну через оперативні заходи, слідчі дії, встановлення осіб, каналів переміщення товарів і коштів, документування злочинної діяльності організованих груп. Якщо БЕБ є спеціалізованим органом економічної безпеки, то Національна поліція України виконує більш універсальну роль правоохоронного інтегратора, здатного забезпечити оперативний вихід на міжнародні поліцейські мережі та підтримати

документування економічних правопорушень, коли вони переплітаються з іншими формами організованої злочинності.

У ході вивчення матеріалів кримінальних проваджень та опитування респондентів встановлено, що європейське співробітництво інституцій сектору безпеки у запобіганні злочинності у сфері економіки найчастіше виявляється під час взаємного інформування (61 %), виконання окремих завдань за дорученням (48 %), спільного планування діяльності та проведення запобіжних заходів (43 %), роботи в складі роботи спільних груп (29 %).

Отже, функціональний розподіл між названими суб'єктами дозволяє побудувати цілісну модель взаємодії ЄС та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. У цій моделі Європол забезпечує кримінальний аналіз, розвідувально-інформаційну підтримку та оперативну координацію; Євроюст – судово-прокурорську координацію і процесуальне узгодження; OLAf – запобігання правопорушенням та захист фінансових інтересів ЄС; EPPO – розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері ЄС; БЕБ – спеціалізоване аналітичне, оперативно-розшукове і слідче реагування на кримінальні правопорушення у сфері економіки; ДПС – контрольно-наглядове та інформаційно-аналітичне забезпечення; Держфінмоніторинг – фінансово-розвідувальне виявлення підозрілих операцій; прокуратура – процесуальне керівництво та міжнародну правову взаємодію; СБУ – безпековий супровід правопорушень, що загрожують економічній безпеці; Національна поліція України – міжнародний обмін та запобігання організований злочинності. Саме їх взаємоузгоджена діяльність створює підґрунтя для переходу від фрагментарного реагування на економічні правопорушення до системної моделі виявлення та нейтралізації, що відповідає потребам економічної безпеки України та країн ЄС.

Слід також зазначити, що запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки на сучасному етапі вже не може розглядатися як завдання виключно окремої держави – члена ЄС. Саме тому європейське співробітництво виступає необхідною умовою протидії економічній

злочинності та важливим запобіжним засобом. Наявну загрозу розширення масштабів такої злочинності можливо нейтралізувати лише за умови, що правоохоронні органи держав – членів ЄС виявлятимуть належну організаційну гнучкість, професійну мобільність, ініціативність і готовність до постійної взаємодії. Водночас суб'єкти такого співробітництва мають творчо й системно підходити до використання чинних і нових двосторонніх та багатосторонніх правових механізмів взаємодії, а сама спільна діяльність повинна бути узгодженою, оперативною та результативною.

Відповідно до підходів, вироблених європейськими інституціями, основні зусилля у цій сфері мають бути спрямовані на досягнення таких цілей, як припинення діяльності організованих груп у сфері економіки, ускладнення можливостей їх безкарного функціонування та використання так званих «безпечних юрисдикцій» або держав із ліберальними правовими режимами, позбавлення злочинних організацій активів, одержаних унаслідок кримінально протиправної діяльності, шляхом їх виявлення, арешту, вилучення і конфіскації, а також ліквідація злочинних структур як осередків відтворення нових учасників злочинного середовища та подальшого поширення організованої економічної злочинності.

Розроблення та впровадження дієвих заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в Україні з урахуванням її європейського простору передбачає необхідність розроблення більш ефективних угод про співробітництво з відповідними інституціями держав – членів ЄС та імплементації відповідних директив ЄС з метою формування єдиного правового простору в умовах воєнного стану; активної підтримки апробованих європейських ініціатив щодо протидії проявам організованої економічної злочинності; стимулювання узгоджених дій з обміну інформацією та оперативними ресурсами; розроблення конкретних стратегій і методів створення надійних бар'єрів між легальними фінансовими ринками та ринками незаконно набутого капіталу; зміцнення інформаційного і технічного співробітництва; розширення консультативної взаємодії з метою обміну

досвідом і сучасними практиками, надання допомоги регіонам, які її потребують, а також проведення науково-практичних заходів за участю представників правоохоронних і судових органів; створення або розширення баз даних, що містять відомості про діяльність правоохоронних органів стосовно правопорушників, із належним дотриманням вимог конфіденційності; приділення першочергової уваги наданню взаємної правової допомоги, передачі матеріалів судового розгляду, приведенню у виконання вироків, зокрема в частині конфіскації та вилучення незаконно набутого майна, а також екстрадиції; сприяння проведенню порівняльного аналізу й накопиченню інформації щодо економічної злочинності, її причин, зв'язку з внутрішньодержавною нестабільністю та іншими формами злочинності, а також щодо запобігання їй в умовах воєнного стану.

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що в умовах сучасних геополітичних трансформацій, зумовлених воєнними конфліктами, ситуація в країнах Європи потребує формування принципово нових підходів до співробітництва та правового регулювання щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки з урахуванням тенденцій розвитку її транснаціональних і організованих форм. У зв'язку з цим об'єктивно необхідними є розроблення загальноєвропейської системи стандартів, створення єдиної європейської інформаційної бази та технологій її оперативного використання, спрощення порядку взаємодії між працівниками різних інституцій і держав для своєчасного проведення необхідних процесуальних дій, налагодження широкої мережі двосторонніх контактів для обміну конфіденційною інформацією із визначенням спеціального порядку її використання, а також усунення бюрократичних перешкод, що знижують ефективність реалізації запобіжних заходів.

Висновки до розділу 3

1. У сучасній європейській кримінологічній політиці запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки особливе місце посідає формування інтегрованої системи заходів, орієнтованих на виявлення, оцінку та нейтралізацію загроз у фінансово-економічній сфері, що передбачає, зокрема, впровадження механізмів оцінки ризиків, включаючи національні оцінки ризиків відмивання коштів, які базуються на системному аналізі фінансових потоків, криміногенних факторів та вразливостей економічних секторів; важливим елементом такої системи виступає посилення інституційної спроможності реагування на економічні загрози шляхом реформування механізмів фінансового моніторингу та вдосконалення режиму подання звітів про підозрілу діяльність (Suspicious Activity Reports – SAR), впровадження та розвиток яких, як ключового інструменту фінансової розвідки, забезпечує оперативне надходження інформації безпосередньо до правоохоронних органів, що, у свою чергу, дозволяє своєчасно ідентифікувати підозрілі фінансові операції, запобігати відмиванню коштів та ефективно протидіяти пов'язаним кримінальним правопорушенням, зокрема шахрайству, корупції та ухиленню від оподаткування, тоді як у цьому контексті особливого значення набуває гармонізація режимів запобігання відмиванню коштів (Money Laundering Regulations – MLR) у межах ЄС. Окремий блок заходів пов'язаний із посиленням контролю за корпоративним сектором через удосконалення процедур інкорпорації та функціонування юридичних осіб, зокрема шляхом розвитку інституту реєстрів компаній («Companies House»), які забезпечують перевірку суб'єктів підприємницької діяльності (засновників, керівників, бенефіціарних власників) із використанням сучасних інструментів кримінологічної розвідки, а також із запровадженням доктрини ідентифікації юридичних осіб, спрямованої на унеможливлення уникнення відповідальності, розширення підстав притягнення юридичних осіб до відповідальності, посилення контролю за діяльністю їх керівних органів та впровадження

ефективних санкцій, що мають стримувальний і превентивний характер. Такі заходи формують сучасну європейську модель кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, яка характеризується високим рівнем інституційної інтеграції, цифровізації та орієнтацією на управління ризиками.

2. Під контролем запропоновано розуміти об'єктивно обумовлену функціональну діяльність держави, спрямовану на перевірку дотримання і виконання встановлених норм, прийнятих рішень та поставлених завдань, оцінку їх правомірності та ефективності, а також на виявлення і попередження відхилень, що можуть трансформуватися у кримінальні правопорушення у сфері економіки; наглядом – діяльність спеціальних органів державного управління, спрямовану на систематичний контроль за дотриманням встановлених державою правил суб'єктами господарювання, посадовими особами та громадянами, що підкреслює його універсальний характер. Контрольно-наглядова діяльність виступає важливим інструментом раннього виявлення порушень фінансово-господарської дисципліни, нейтралізації криміногенних факторів та недопущення їх трансформації у кримінально карані діяння. Потенціал такої діяльності проявляється, передусім, у її запобіжній функції, яка реалізується через системний моніторинг фінансових операцій, проведення перевірок і аудитів, аналіз ризиків, а також виявлення підозрілих транзакцій. Застосування ризик-орієнтованого підходу дозволяє концентрувати ресурси на найбільш уразливих секторах економіки, зокрема у сфері публічних закупівель, банківській діяльності, зовнішньоекономічних операціях та обігу цифрових активів.

3. Контрольно-наглядова діяльність у країнах ЄС характеризується системною інтеграцією національного та наднаціонального рівнів контролю, орієнтацією на управління ризиками і запобігання правопорушенням, високим рівнем інституційної взаємодії між регуляторами та правоохоронними органами, активним використанням цифрових інструментів фінансового моніторингу та забезпеченням прозорості фінансових ринків через механізми

рейтингового оцінювання і розкриття інформації, що у сукупності забезпечує ефективне запобігання правопорушенням у сфері економіки, зниження рівня їх латентності та підвищення стійкості фінансово-економічної системи в умовах сучасних глобальних викликів. Ключовим елементом європейської контрольно-наглядової моделі є ризик-орієнтований підхід, що передбачає концентрацію контрольних та наглядових ресурсів на найбільш уразливих секторах економіки (банківський сектор, ринки капіталу, страхування, цифрові фінанси) та реалізується через скоординовану діяльність розгалуженої системи суб'єктів, зокрема податкових і митних органів, фінансових розвідувальних підрозділів (Financial Intelligence Units), органів банківського і фінансового нагляду, антикорупційних інституцій, незалежних аудиторів і наднаціональних регуляторів ЄС, що забезпечує ефективний обмін інформацією щодо підозрілих фінансових операцій.

4. Взаємодію суб'єктів ЄС та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки доцільно визначити як нормативно врегульовану, інституційно узгоджену спільну діяльність уповноважених органів ЄС, країн-членів та України, що реалізується через систему взаємопов'язаних інформаційно-аналітичних, запобіжних, координаційних і процесуальних заходів, спрямованих на виявлення, обмін і використання відомостей про кримінальні правопорушення у сфері економіки, осіб, причетних до їх учинення, та фактори, що детермінують економічну злочинність, з метою своєчасного запобігання й нейтралізації криміногенних загроз економічній безпеці. На інституційному рівні з боку ЄС ключову роль у такій взаємодії відіграють Європол, Євроюст, OLAF і EPPO, тоді як з боку України – БЕБ України, ДПС України, Державна служба фінансового моніторингу України, органи прокуратури, СБУ та Національна поліція України. Їх спільна діяльність зумовлена тим, що сучасна економічна злочинність має транснаціональний, цифровізований і фінансово складний характер, а тому її ефективне запобігання не може здійснюватися виключно в межах внутрішньодержавної юрисдикції та потребує постійного обміну інформацією, координації розслідувань, спільного

аналізу ризиків, надання правової допомоги, повернення активів і синхронізації превентивних механізмів. Встановлено, що європейське співробітництво інституцій сектору безпеки у цій сфері найчастіше виявляється у взаємному інформуванні (61 %), виконанні окремих завдань за дорученням (48 %), спільному плануванні діяльності та проведенні запобіжних заходів (43 %), а також роботі у складі спільних груп (29 %). Водночас сучасні геополітичні трансформації, зумовлені воєнними конфліктами, вимагають формування принципово нових підходів до співробітництва та правового регулювання у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки з урахуванням тенденцій розвитку її транснаціональних та організованих форм, що зумовлює необхідність уніфікації стандартів запобігання, створення єдиного інформаційного простору, спрощення міжінституційної взаємодії, розширення обміну конфіденційною інформацією та усунення бюрократичних перешкод, які стримують ефективність реалізації заходів запобігання.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та розв'язано комплексну науково-прикладну задачу запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки на матеріалах практики країн ЄС, а також розроблено пропозиції і рекомендації, спрямовані на вдосконалення вітчизняного законодавства та відповідної правозастосовної практики. За підсумками проведеного дослідження найсуттєвішими висновками є такі:

1. Сучасна європейська кримінологічна політика у сфері економічної безпеки визначає низку пріоритетних напрямів запобігання кримінальним правопорушенням, серед яких ключове місце займають: шахрайство, що посягає на фінансові інтереси ЄС (незаконне використання коштів європейських фондів, податкове шахрайство); корупційні кримінальні правопорушення; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму; організована, транснаціональна економічна злочинність. Реалізація зазначених напрямів забезпечується через систему сучасних директив і регламентів ЄС (Директиви ЄС 2017/1371 про боротьбу з шахрайством, що посягає на фінансові інтереси Союзу; 2018/1673 про боротьбу з відмиванням грошей; Регламенти ЄС 2017/1939 про створення Європейської прокуратури (EPPO); 2021/784 щодо боротьби з фінансовими злочинами та відмиванням коштів), спрямованих на посилення фінансового моніторингу, прозорості бенефіціарної власності, захист фінансових інтересів Союзу, а також розширення можливостей і повноважень спеціалізованих інституцій, зокрема Європейського офісу боротьби з шахрайством (OLAF), Європейської прокуратури (EPPO), Європолу та Євроюсту. Подальший розвиток системи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС пов'язується з поглибленням гармонізації законодавства, розширенням інституційної співпраці та удосконаленням механізмів інформаційного обміну між правоохоронними органами і наднаціональними структурами ЄС.

2. Стандарти кримінологічного забезпечення економічної безпеки в ЄС знаходять безпосередній вияв у сформованій системі нормативно-правового регулювання, стратегіях і програмах запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. Нормативна база ЄС у цій сфері має багаторівневий характер і охоплює як положення первинного права (Договір про ЄС, Договір про функціонування ЄС – основні), які закладають правові засади створення простору свободи, безпеки та правосуддя, розвитку поліцейського і судового співробітництва, так і акти вторинного права ЄС (похідні), що конкретизують механізми запобігання окремим видам кримінальних правопорушень у сфері економіки (директиви, регламенти ЄС), за допомогою яких забезпечується гармонізація національного кримінального законодавства країн-членів, формуються спільні стандарти криміналізації суспільно небезпечних діянь, відповідальності юридичних осіб, конфіскації злочинних доходів, фінансового моніторингу та міждержавного співробітництва правоохоронних органів. Саме сукупність похідних нормативно-правових актів забезпечує правові, організаційні, інституційні та правозастосовні механізми реалізації кримінологічної політики ЄС у сфері економічної безпеки та свідчить про те, що нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах ЄС є системним, комплексним і таким, що ґрунтується на поєднанні наднаціонального правового регулювання з національною імплементацією відповідних правових стандартів.

3. Проведений аналіз статистичних показників (2021–2025 рр.) засвідчив, що у 2021 р. в країнах ЄС було винесено 13770 обвинувальних вироків за кримінальні правопорушення у сфері економіки (найнижчий показник за досліджуваний період), тоді як у 2025 р. – 19540, що свідчить про поступове посилення кримінально-правового реагування. Найбільш поширеними формами економічної злочинності стали шахрайства, пов'язані з ухиленням від сплати податків, незаконними фінансовими операціями, маніпуляціями з банківськими рахунками та відмиванням коштів (34 %); конвертація грошових активів (31 %);

корупційні правопорушення, які включають зловживання службовим становищем, отримання неправомірної вигоди та конфлікт інтересів (17 %), використання бюджетних коштів та фінансових ресурсів ЄС, що здебільшого пов'язані з незаконним використанням фондів ЄС (13 %); фальсифікація фінансової звітності (10 %), яка, незважаючи на відносно меншу поширеність, спричиняє найбільші фінансові збитки. Характерною особливістю є достатньо високий рівень латентності (близько 60 %). За територіальним розподілом особливе місце посідають великі фінансові та економічні центри Європи, зокрема Брюссель, Франкфурт-на-Майні, Париж, Амстердам, Мілан та Люксембург, де зосереджені ключові фінансові інституції, міжнародні банки, інвестиційні фонди.

Кримінальні правопорушення у сфері економіки в країнах ЄС обумовлені комплексом взаємопов'язаних економічних, політико-правових, соціальних та інституційних факторів, зокрема: диспропорції економічного розвитку та нерівність у розподілі матеріальних ресурсів (30 %), нестабільність фінансових ринків і недостатній рівень державного контролю за економічними процесами (20 %), прогалини у законодавчому регулюванні господарської діяльності (15 %), а також корупційні прояви в органах влади (10 %). Водночас стрімкий розвиток цифрових технологій і фінансових інновацій формує нові можливості для вчинення кібереконімічних злочинів, частка яких у структурі економічної злочинності в країнах ЄС у 2021–2025 рр. становить близько 12–15 %. Важливим криміногенним чинником виступає також діяльність організованих злочинних угруповань, які використовують механізми глобалізованої економіки для вчинення транскордонних фінансових операцій, легалізації доходів, створення фіктивних підприємств та незаконного переміщення капіталу, що за оцінками аналітичних структур ЄС становить приблизно 20 % усіх виявлених економічних правопорушень.

4. Розвиток кримінологічних парадигм виступає концептуальною основою формування сучасної міждержавної системи запобігання кримінальним правопорушенням, оскільки саме вони визначають теоретичні підходи до розуміння природи злочинності, її детермінації та вироблення

ефективних механізмів протидії. У європейському правовому просторі сформувався комплекс ключових кримінологічних парадигм, які суттєво вплинули на становлення та розвиток системи запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема: класична, яка ґрунтується на принципах невідворотності та пропорційності кримінального покарання; соціологічна, що акцентує увагу на впливі комплексу соціальних детермінант злочинної поведінки та ролі соціального середовища у її виникненні; запобіжна, орієнтована на усунення причин і умов кримінальних правопорушень шляхом упровадження системи заходів запобігання, спрямованих на зниження криміногенних ризиків, посилення соціального контролю, розвиток профілактики та формування безпечного соціального середовища; безпекова, відповідно до якої злочинність розглядається як одна з ключових загроз національній і міжнародній безпеці, що зумовлює активізацію міжнародної співпраці держав, розвиток міждержавних механізмів обміну інформацією, координацію діяльності правоохоронних органів та створення спеціалізованих міжнародних інституцій, спрямованих на запобігання кримінальним правопорушенням.

5. Суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європи систематизовано за рівнями: *безпековим* – суб'єкти формування загальної державної та міждержавної політики безпеки й економічної безпеки (Council of Europe; European Parliament; European Commission; European Central Bank; European Court of Auditors); *стратегічним* – міждержавні інституції формування та координації кримінологічної політики у сфері економіки, які розробляють міжнародні стандарти, організаційно-правові механізми і процедури контролю, здійснюють моніторинг їх виконання та координують діяльність держав щодо усунення криміногенних детермінантів і нейтралізації економічних загроз (Europol; European Financial and Economic Crime Centre – EFEC; European Anti-Fraud Office – OLAF; European Public Prosecutor's Office – EPPO; Economic Crime and Cooperation Division – ECCD; Group of States against Corruption – GRECO; Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism –

MONEYVAL; Financial Action Task Force – FATF); *оперативно-запобіжним* – міждержавні інституції сектору безпеки та суб'єкти реалізації кримінологічної політики ЄС на національному рівні, діяльність яких безпосередньо спрямована на виявлення, припинення та попередження кримінальних правопорушень у сфері економіки (правоохоронні органи держав-членів ЄС, спеціалізовані підрозділи протидії економічній злочинності – National Economic Crime Centre – NECC, Online Fraud Steering Group – OFSG, Joint Money Laundering Intelligence Taskforce – JMLIT та ін., а також органи місцевого самоврядування, територіальні громади та інститути громадянського суспільства).

6. Кримінологічне забезпечення фіскальної безпеки у країнах ЄС характеризується різноманітністю законодавчих моделей і регулятивних механізмів, однак ґрунтується на спільних концептуальних засадах, серед яких – чітке розмежування законної податкової оптимізації та незаконного ухилення від оподаткування, пропорційність санкцій, інституційна координація між контрольно-наглядовими і правоохоронними органами, а також функціонування розвиненої системи кримінологічного моніторингу фіскальних ризиків. Такий підхід забезпечує можливість своєчасного виявлення й усунення причин і умов кримінальних правопорушень у фіскальній сфері.

Позитивні практики країн ЄС засвідчують ефективність публічного декларування доходів громадян як механізму підвищення фінансової прозорості (Фінляндія); консолідацію функцій фінансового контролю та розслідування у межах єдиних інституцій (Німеччина); запровадження інституту фіскальних консультантів із обов'язком розкриття схем оподаткування (Нідерланди, Швеція); криміналізацію розмивання податкової бази і приховування прибутку (Італія, Німеччина, Франція, Польща); застосування ризик-орієнтованого підходу та цифрових інструментів аналітичного моніторингу фіскальних операцій (Австрія, Іспанія, Чехія). Такі пріоритети формують ефективну систему кримінологічного забезпечення фіскальної безпеки, орієнтовану на запобігання кримінальним правопорушенням, прозорість фінансових потоків і стабільність бюджетної системи.

7. Комплексний аналіз європейської практики запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки дозволив виокремити структурні елементи кримінологічного забезпечення безпеки у сфері економіки в країнах ЄС: (1) об'єкт захисту – сфера економічної діяльності у її багатовимірному прояві, що охоплює господарські, комерційні, некомерційні, банківські та фінансові відносини, а також суміжні сегменти цифрової економіки; (2) характеристика криміногенної ситуації як на рівні ЄС в цілому, так і в окремих державах та регіонах, що передбачає аналіз стану, структури та динаміки економічної злочинності, виявлення її детермінант, а також ідентифікацію типових кримінологічних ознак організованих груп і транснаціональних злочинних організацій; (3) суб'єкти забезпечення економічної безпеки, до яких належать правоохоронні органи, фінансові розвідувальні підрозділи, антикорупційні інституції, фіскальні та митні органи, а також наднаціональні структури ЄС, що забезпечують координацію, обмін інформацією та вироблення спільної кримінологічної політики протидії економічній злочинності й запобігання окремим видам кримінальних правопорушень у сфері економіки; (4) заходи запобігання кримінальним правопорушенням, які реалізуються на різних кримінологічних рівнях і спрямовані на досягнення належного стану економічної безпеки шляхом мінімізації криміногенних ризиків, усунення причин та умов, а також підвищення ефективності інституційної взаємодії суб'єктів забезпечення.

8. Контрольно-наглядова діяльність у сфері економіки виступає комплексним організаційно-правовим механізмом, спрямованим на раннє виявлення ризиків, нейтралізацію криміногенних факторів, запобігання правопорушенням та формування ефективної системи економічної безпеки країни. Кримінологічними складовими такої діяльності є: контрольно-перевірочні (реалізуються у формі планових і позапланових перевірок); реєстраційно-дозвільні (спрямовані на легалізацію фінансової діяльності суб'єктів, недопущення до ринку недобросовісних або непрозорих учасників, включаючи ліцензування окремих видів діяльності, реєстрацію платників

податків і фінансових послуг, а також контроль при акредитації та верифікації суб'єктів); інформаційні (формування правової культури та фінансової грамотності населення); попереджувальні (вимога про усунення порушень, зупинення або обмеження фінансових операцій, призупинення дії ліцензії, анулювання ліцензії або дозволу) заходи.

9. Функціонально-інституційний розподіл суб'єктів дозволив сформувати цілісну модель взаємодії ЄС та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, у межах якої Європол забезпечує кримінальний аналіз, розвідувально-інформаційну підтримку та оперативну координацію, Євроюст – судово-прокурорську координацію і процесуальне узгодження, OLAF – запобігання правопорушенням, що посягають на фінансові інтереси ЄС, та їх захист, ЕРРО – розслідування і кримінальне переслідування таких правопорушень, тоді як вітчизняні суб'єкти забезпечують аналітичне, контрольне, фінансово-моніторингове, процесуальне, безпекове та правоохоронне реагування. Саме узгоджена діяльність таких інституцій створює підґрунтя для переходу від фрагментарного реагування до системної моделі виявлення, документування та нейтралізації кримінальних правопорушень у сфері економіки, що відповідає потребам економічної безпеки України та країн-членів ЄС. При цьому важливе значення має міждержавне співробітництво правоохоронних органів, яке забезпечує одержання та використання інформації про реєстрацію підприємств, рух коштів, місцезнаходження осіб та інші відомості, що мають значення для запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, та найефективніше реалізується через взаємодію з міжнародними безпековими організаціями, правоохоронними інституціями держав – членів ЄС, спеціалізованими організаціями ЄС і контрольно-ревізійними органами у формах обміну інформацією, спільного аналізу причин і умов злочинності, її прогнозування, розроблення запобіжних заходів, розшуку та видачі правопорушників, передачі засуджених осіб, а також надання правової, експертної й технічної допомоги на підставі спільних нормативно-правових актів або на засадах взаємності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрович О. О. Особливості організації та функціонування систем державного фінансового контролю: світовий досвід. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 4. С. 375–382.
2. Аналіз підозрілих транзакцій у податковій сфері. Цифри та останні тенденції. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/analiz-pidozrilix-tranzakcij-u-podatkovij-sferi-czifri-ta-ostanni-tendencziji.html> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Податкові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Ірпінь: Ун-т держ. фіскал. служби України, 2021. 210 с.
4. Ахтирська Н. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Київ: Логос, 2019. 576 с.
5. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу *Право і Безпека*. 2015. № 3. С. 6–10.
6. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків: ХНУВС, 2011. 308 с.
7. Батиргарєєва В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 20 с.
8. Беззуб І. Чи полегшить життя українському бізнесові «Фінансова поліція»? URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2313:reforma-podatkovoji-sistemi&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 01.04.2026).
9. Безрук О. О. Мобільність і трансформації політичної системи та суспільства: теоретичний аспект. *Сучасне суспільство*. 2019. Вип. 2. С. 16-27.
10. Бекетов О. О. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 1 (87). С. 150–156.

11. Бортник Н., Єсімов С. Процесуальна діяльність Національної поліції під час реалізації контрольно-наглядової функції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2020. № 4 (28). С. 177–184.
12. Буга Г. С. Державний контроль за діяльністю небанківських фінансових установ в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 105–111.
13. Буга Г. С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади: монографія. Одеса: Гельветика, 2022. 404 с.
14. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ: Ін Юре, 2014. 564 с.
15. Бутенко В. Б. Сучасний погляд на систему суб'єктів протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2021. № 3. С. 115–120.
16. Василевич В. В. Кримінологічна політика України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
17. Василевич В. В. Теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 40 с.
18. Великий енциклопедичний юридичний словник: А–Я / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ, 2012. 1017 с.
19. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2009. 1440 с.
20. Висновки Європейської Ради в Тампере (15–16 жов. 1999 р.). URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00200-r1.en9.htm (дата звернення: 01.04.2026).
21. Вишняков О. К. Право Європейського союзу: підручник. Київ: Фенікс, 2021. 883 с.
22. Війна у цифрах: як змінилася Україна за чотири роки вторгнення Росії. BBS News. Україна. 24.02.2026 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0e5pezdj0jo> (дата звернення: 01.04.2026).

23. Вітюк І. А. Кримінологічні напрями запобігання злочинності у сфері економіки в країнах Європи. *KELM*. 2020 № 4 (32). С. 281–285.
24. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво держав у боротьбі з фальшивомонетництвом: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 217 с.
25. Гбур З. В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 111–115.
26. Геєць В. М. Соціальна реальність у цифровому просторі. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 3–28.
27. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: НЮАУ, 2011. 120 с.
28. Голіна В. В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості). *Вісник Нац. акад. правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 193–201.
29. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: навчальний посібник. Харків: Право, 2014. 513 с.
30. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (Основні категорії та поняття). Київ, 1999. 152 с.
31. Гриценко О. А., Макуха С. М. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія. Харків: Право, 2009. 312 с.
32. Грицишен Д. О. Міжнародна співпраця в сфері запобігання та протидії економічній злочинності: державно-управлінський аспект. *Науковий вісник «Економічний вісник Дніпровської політехніки»*. 2020. № 4. С. 36-50.
33. Губанова Т. О. Значення досвіду країн ЄС для подальшого реформування системи державного фінансового контролю в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 14–17.
34. Гулько В. В. Модернізація державного фінансового контролю в Україні відповідно до європейської практики. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 1. С. 199–204.

35. Державне управління: підручник: у 2 т. / редкол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. Київ, 2013. Т. 2. 324 с.
36. Джужа О. М. Порівняльна кримінологія та її місце і роль у вивченні та аналізі злочинності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 10–18.
37. Джужа О. М., Тичина Д. М. Економічна злочинність в Україні: детермінація та протидія в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1. С. 109–115.
38. Джужа О. М., Тичина Д. М. Міжнародний досвід організації запобігання кримінальним правопорушенням. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 103–111.
39. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М. Стислий словник кримінологічних термінів: навч. посіб.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 48 с.
40. Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму: міжнародний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_774/sp:max15 (дата звернення: 01.04.2026).
41. Директива ЄС 2014/42/ЄС про заморожування та конфіскацію доходів і знарядь злочину в Європейському Союзі від 03.04.2014 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/2014-42-es.pdf>.
42. Директива Ради ЄС 2016/1164 від 12.07.2016 р. Про встановлення правил протидії практикам ухилення від сплати податків, які мають безпосередній вплив на функціонування внутрішнього ринку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-16#Text.
43. Дідківська Г. В. Кримінологічні засади участі України в міжнародній системі запобігання злочинності: дис.... докт. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Ірпінь, 2020. 481 с.

44. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства): Міжнародний документ від 25.03.1957. Дата оновлення: 01.01.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 01.04.2026).

45. Дохійська декларація про включення питань запобігання злочинності та кримінального судочинства до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному й міжнародному рівнях, а також участі громадськості: Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Катар, Доха, 2015 р. Резолюція Генеральної Асамблеї 70/174.

46. Дудніков А. Л. Проблеми взаємодії правоохоронних і контролюючих органів при розслідуванні корисливих злочинів. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 52. С. 137.

47. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с

48. Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки. URL: https://learn.ztu.edu.ua/pluginfile.php/408524/mod_resource/content/1/10.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

49. Економічна безпека держави: стратегія, енергетика, інформаційні технології: монографія / В. І. Мунтіян, М. М. Петрушенко, О. В. Прокопенко та ін.; за наук. ред. С. О. Лук'яненко, Н. В. Караєвої. Київ: Вид-во ООО «Юрка Любченка», 2014. 468 с.

50. Економічна безпека та конкурентна розвідка: конспект лекцій / В. І. Захарченко, М. М. Меркулов, Л. В. Ширяєва та ін.; за ред. В. І. Захарченка. Одеса: Бахва, 2018. 520 с.

51. Економічна безпека України: монографія / Т. Є. Воронкова, І. М. Грищенко, М. П. Денисенко, О. К. Малютін, Т. М. Янковець та ін.; за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенка, Т. Є. Воронкової. Київ: ДКС центр, 2017. 462 с.

52. Європол. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Європол> (дата звернення: 01.04.2026).

53. Єпринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 560 с.

54. Єфремова К. В., Пасат М. О., Чижов Д. А. Проблеми забезпечення економічної безпеки України та шляхи їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 34–37.

55. Забедюк М. С. Особливості формування та функціонування фінансових систем зарубіжних країн. *Економічний форум*. 2021. № 1. С. 202–207.

56. Зайчук О. Правові системи сучасності та тенденції їх розвитку. *Право України*. 2002. №11. С. 23-26.

57. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

58. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. дім. «ІнЮре, 2008. Кн. 3. Практична кримінологія. 320 с.

59. Заниження бази оподаткування і виведення прибутку з-під оподаткування. *Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції* / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. Київ: Ваіте, 2018. 270 с.

60. Збірник актів нормативно-правового регулювання фінансово-економічної безпеки / упоряд.: О. М. Кубецька, Я. С. Палешко, Д. Б. Санакоєв. О. В. Неклеса. Дніпро, ДДУВС, 2019. 312 с.

61. Збірник стандартів та норм Організації Об'єднаних Націй у галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя/Управління організації

об'єднаних націй з наркотиків та злочинності. Вена, 2016. 550 с. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/compendium/R_ebook.pdf

62. Здобуття доказової інформації в мережі Інтернет із використанням можливостей мови програмування Python: метод. реком. / В. І. Школьніков, Ю. Ю. Орлов, А. А. Вознюк. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 58 с.

63. Зелінський А. Ф. Кримінологія: навч. посіб. Харків: Рубікон, 2000. 240 с.

64. Злочинність та кримінологічні основи кримінальної юстиції: монографія / за ред. В. М. Дрьоміна. Одеса: Фенікс, 2007. 280 с.

65. Зотов Н. М. Новітня парадигма кримінологічної детермінації економічної безпеки. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8(14). С. 450–461.

66. Зотов Н. М. Удосконалення механізмів кримінально-правової охорони та кримінологічного забезпечення економічної безпеки. *Європейські перспективи*. 2024. № 2. С. 54–58.

67. Ільїн В., Кузьмич С. Оптимізація податкового тягаря підприємств: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2020. Вип. 1. С. 29–37. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42094/1/Ільїн.pdf>.

68. Інформаційна довідка: Податкова система країн-членів ЄС. Липень, 2022. № 11. USAID. 20 с. URL: <https://internews.ua/storage/app/media/rang/InfoNotes/PDF/11-podatкова-sistemakrain-chleniv-es.pdf>.

69. Кальман О. Г. Стан та головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні і прикладні проблеми. Харків: Гімназія, 2003. 352 с.

70. Кіотська декларація щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми сталого розвитку до 2030 року, прийнята 14 Конгресом

ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, Японія, 7-12 бер. 2021 р.). URL: <https://bit.ly/31njfxd>.

71. Кобринська С. Б. До питання про поняття та структуру правової системи. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту*: зб. наук. праць. 2000. Вип. 82: Правознавство. С. 14-18.

72. Колб Р. О. Про роль і місце Національного банку України у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 1 (15). С. 132–139.

73. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні: монографія. Харків: Право, 2018. 228 с.

74. Комарницька І. І. Запобігання правопорушенням у фінансово-економічній сфері. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 4. С. 135–147.

75. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. Ратифікація від 18.10.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

76. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Конвенція від 15.11.2000. Ратифікація від 04.02.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 01.04.2026).

77. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: Конвенція Ради Європи від 08.11.1990. Ратифікація від 17.12.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text (дата звернення: 01.04.2026).

78. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 (ратифікована Законом України від 17.07.1997 р.) Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.04.2026).

79. Конгреси ООН по попередженню злочинності та кримінальному правосуддю 1955–2020 pp. URL: https://www.unodc.org/documents/congress/About/information/65-years-brochure_ru.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

80. Конгреси ООН щодо запобігання злочинності та поводження з правопорушниками. *Юридична енциклопедія*: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3: К–М. 792 с.

81. Контроль за державними фінансами: метод. посіб. / Я. Ковальчук та ін. Київ: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. 36 с.

82. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: монографія. Київ: ІнЮре, 2001. 448 с.

83. Костенко О. М. Концепція модернізації кримінології у світлі соціального натуралізму (про основи «натуралістичної» кримінології). *Право України*. 2009. № 7. С. 31–38.

84. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.

85. Красноборова М. П. Кадрове забезпечення спільних слідчих груп, створених у межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. Т. 2. С. 130–134

86. Кривошеєв К. О. Адміністративно-правові засади діяльності єдиного правоохоронного органу, що забезпечує фінансову безпеку України: дис. ... докт. філософ. 081 – Право. Суми, 2021. 212 с.

87. Крижановський М. В. Міжнародний досвід законодавчої регламентації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2019. № 2. С. 54–58.

88. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173): Конвенція Ради Європи від 27.01.1999 № ETS173. Ратифікація 18.10.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

89. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2023 рік: монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2024. 306 с.

90. Кримінологічні теорії, емпіричні дослідження та превентивні практики: навч.-метод. посіб. / В. М. Дрьомін, Л. І. Аркуша, Т. В. Мельничук, О. В. Дикий, Н. О. Федчун, І. В. Загородній, М. О. Д'ячкова. Одеса: Фенікс, 2024. 104 с.

91. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Кондор, 2018. 588 с.

92. Кримінологія: підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2 вид., перероб. та допов. Харків, 2018. 416 с.

93. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

94. Кримінологія: підручник / за заг. ред. В. В. Чернея та О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

95. Кузьміна Т. В. Аналіз інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб у країнах загального права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 52–54.

96. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

97. Куц В. Поняття злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 34–39.

98. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 41 с.

99. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во ХНУВС, 2008. 466 с.

100. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 304 с.

101. Луць Л. А. Правова система ЄС: міжнародно-правові та загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2002. Вип. 9. С. 96–103.

102. Луць Л. А. Структура правової системи суспільства: загальнотеоретичні аспекти. *Право України*. 2002. № 9. С. 7–10.

103. Ляшенко В. М. Європейське право як феномен духовно-практичного освоєння дійсності: автореф. дис. ... канд. філос. наук.: 12.00.12. Київ, 1999. 16 с.

104. Малярєнко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 512 с.

105. Манукян А. А. Відповідальність за порушення норм податкового законодавства: дис. ... докт. філос.: 081 Право. Х., 2024. 224 с.

106. Маслій І. В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2015. 229 с.

107. Матвійчук М. О., Брехов С. С. Оптимізація рівня податкового навантаження на суб'єктів господарювання в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С. 926–929.

108. Мельник Р. С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2012. 211 с.

109. Міжнародна кримінологія – проблемне поле міждисциплінарних досліджень: матеріали II наук.-практ. семінару. Київ: Сталь, 2011. Вип. 2 / за заг. ред. В. Ф. Антипенка. 236 с.

110. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Атіка, 2009. Т. 6: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.

111. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні / В. В. Зуєв, І. В. Гловюк, А. В. Підгородинська, А. С. Степаненко, В. О. Туляков, О. В. Малахова; за ред. В. О. Тулякова. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. 2020 с.

112. Мороз Ю. А. Міжнародний досвід запобігання кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 12. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/321/226>.

113. Муравйов В. Засоби впливу права Європейського Союзу на внутрішні правопорядки третіх країн. *Міжнародне право*. 2002. № 6. С. 74-76.

114. Назаренко О. А. Історія становлення політичної системи суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 30-35.

115. Нежурбіда С. І. Етіологія злочину: теорії, аналіз, результат: монографія. Чернівці: Друк Арт, 2013. 432 с.

116. Нежурбіда С. І. Порівняльна кримінологія: галузь/напрямок кримінології чи самостійна наука? *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 533: Правознавство. С. 95–99.

117. Никитченко Н. В. Європейські моделі здійснення державного фінансового контролю. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 158–160.

118. Ніпіаді О. Профілактика економічної злочинності як важливий напрямок діяльності правоохоронних органів: стан, тенденції, проблеми. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4 (24). С. 61–67.

119. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія. Київ: Інтертехнологія, 2008. 496 с.

120. Нуруллаєв І. С. Міжнародно-правове співробітництво у боротьбі зі злочинністю (сучасні особливості та основні тенденції розвитку): дис... докт. юрид. наук: 12.00.11. Харків, 2020. 466 с.

121. Овсій Д. Ю. Проблеми кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків: міжнародний досвід та можливість його застосування для України у сфері житлового будівництва. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4 ч. 3 С. 92–97.

122. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.

123. Орлов Ю. В. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання. *Форум права*. 2017. № 5. С. 271–278.

124. Офіційний веб-сайт податкової служби Швеції. URL: <https://www.skatteverket.se/> (дата звернення: 01.04.2026).

125. Оцінка загроз тяжких злочинів та організованої злочинності третіх країн (СОСТА 2017): посіб. з методології. Київ, 2017. 52 с.

126. Паніотов Є. Правовий статус національного центрального бюро Інтерполу в структурі Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 191–195.

127. Панов М. І., Харитонов С. О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як новела у кримінальному законодавстві України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2 (3). С. 44–55.

128. Піхоцький В. Зарубіжний досвід організації державного фінансового контролю та можливість його використання в Україні. *Економіст*. 2016. № 1. С. 31–34.

129. План дій BEPS. Або як протидіяти виведенню прибутку до «сприятливих» податкових юрисдикцій. *Державна податкова служба України*. URL: <https://kyiv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-395333.html> (дата звернення: 01.04.2026).

130. План дій BEPS: ключові аспекти для України від 13.10.2020 р. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2020_BEPS.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

131. Планування перед арештом активів, одержаних злочинним шляхом або використаних для вчинення злочину. URL:

[https://euaci.eu/ua/assets/userfiles/resources/PRE-SEIZURE PLANNING UKR\(2\).docx](https://euaci.eu/ua/assets/userfiles/resources/PRE-SEIZURE_PLANNING_UKR(2).docx) (дата звернення: 01.04.2026).

132. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за заг. ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ, 1999. 702 с.

133. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В. С. Журавський, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко; за заг. ред. В.С. Журавського. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 296 с.

134. Практика діяльності СБУ за 2025–2026 рр. демонструє її активну участь у викритті схем, пов'язаних із незаконним переміщенням військового майна, розкраданням пожертв, впливом на енергетичну безпеку та іншими діями. Служба безпеки України. *Офіційний сайт СБУ*. URL: <https://ssu.gov.ua/>. (дата звернення: 01.04.2026).

135. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 01.04.2026).

136. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. Дата оновлення: 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#Text> (дата звернення: 01.04.2026).

137. Про затвердження Порядку взаємодії інформаційно-аналітичних підрозділів із підрозділами детективів Бюро економічної безпеки України: наказ Бюро економічної безпеки України від 23.01.2023 р. № 24. Відомчий документ. Офіційний сайт Бюро економічної безпеки України URL: <https://esbu.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2026).

138. Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва: Наказ Офісу Генерального прокурора від 12.09.2023 р. № 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0258905-23#Text> (дата звернення: 01.04.2026).

139. Про перелік офшорних зон: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 р. № 143-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244091721> (дата звернення: 01.04.2026).

140. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28.08.2001 р. № 1124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2001-п#Text> (дата звернення: 01.04.2026).

141. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

142. Пугаченко О. Б. Діяльність податкових органів у зарубіжних країнах. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2012. Вип. 22. Ч. II. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/1162/1/30.pdf>.

143. Рекуненко Т. О. Зарубіжний досвід запобігання правопорушенням в галузі фінансів. *Право і суспільство.* 2024. № 5. С. 713–721.

144. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Суми. 2019. 509 с.

145. Рішення Ради Європейського Союзу про створення Європейської поліцейської установи (Європолу) від 6 квітня 2009 року № 2009/371/ІНА. URL: http://eulaw.ru/translation/2009371?page=0,0#_ftn2 (дата звернення: 01.04.2026).

146. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із фіктивним підприємництвом та діяльністю «конвертаційних центрів»: метод. реком. / С. С. Чернявський, А. А. Вознюк, А. А. Патик та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 92 с.

147. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2010. № 22. С. 3–12.

148. Романюта Е. Е. Європейські та американські аспекти здійснення контролю за справлянням непрямих податків. *Економіка та митно-правові відносини*. 2017. Вип. 1. С. 98–104.

149. Савчин М. В. Конституційне право України: підручник / відп. ред. М. О. Баймуратов. Київ: Правова єдність, 2009. 1008 с.

150. Савчук О. О. Економіко-правове регулювання діяльності небанківських кредитних установ в Україні з урахуванням питань адаптації до законодавства Європейського Союзу: 12.00.04. Харків, 2021. 220 с.

151. Саєнко М. І. Правове регулювання державного контролю у сфері фінансових послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2010. 246 с.

152. Сазонов В. В. Забезпечення економічної безпеки України: кримінологічний аналіз: монографія. Харків: Панов, 2020. 376 с.

153. Сазонов В. В. Імплементация європейського досвіду в практику кримінологічного забезпечення економічної безпеки України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 142–151.

154. Сазонов В. В. Координація дій суб'єктів кримінологічного забезпечення економічної безпеки України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 2 (64). С. 121–129.

155. Сазонов В. В. Кримінологічне забезпечення економічної безпеки в Україні: встановлення цілей і визначення завдань. *Право.UA*. 2019. № 2. С. 123–130.

156. Самойленко Ю., Григорчук М. Економічна безпека України: правовий аспект. *Віче*. 2013. № 17. С. 27–29.

157. Севрук В. Г. Взаємодія оперативних підрозділів з іншими органами Національної поліції України під час протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 19. С. 165–172.

158. Селіванов В. Державну політику Україні – на правові і наукові засади. *Право України*. 2002. № 12. С. 15–23.

159. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6 (3). С. 39–42..

160. Сміяна Л. С., Нікітін Ю. В. Кримінологія: підручник. Київ, 2010. 496 с.

161. Соколов Д. С. Нормативно-правове забезпечення публічних закупівель як складова кримінологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025 № 4. С. 333–336.

162. Соловей В. В. Міжнародна практика та зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. Вип. 78. Ч. 2. С. 228-233.

163. Спеціалізовані інститути по боротьбі з корупцією: огляд моделей. URL: www.oecd.org (дата звернення: 01.04.2026).

164. Станіч В. С., Менченя К. В. Кримінальний кодекс Французької Республіки. Київ: ОВК, 2017. 348 с.

165. Старенька О. М. Загальні принципи управління в організації системи оперативного контролю на промислових підприємствах. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2005. Вип. 7. Ч. 1. С. 438–442.

166. Старинець Є. А. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): дис... докт. філос.: 081 – Право. Одеса, 2021. 317 с.

167. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 01.04.2026).

168. Ступник Я. В. Механізм протидії наркозлочинності: кримінологічні засади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 213 с.

169. Сучасний словник іншомовних слів / уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ, 2016. 1214 с.
170. Тацієнко В. Актуальність дослідження питань протидії транснаціональній економічній злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 244–248.
171. Тетарчук І. В. Європейське право (право Європейського Союзу): навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2020. 258 с.
172. Тихонова О. В. Фінансова безпека України: кримінально-правові та кримінологічні основи: монографія. Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2015. 484 с.
173. Тичина Д. М. Запобігання домашньому насильству в Україні: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 612 с.
174. Тичина Д. М. Національна поліція України у системі суб'єктів запобігання злочинам. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2(13). С. 154–163.
175. Тичина Д. М., Небитов А. А., Левченко Ю. О., Собкович О. В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері страхування в Україні: монографія. Київ: 7БЦ, 2025. 180 с.
176. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень: підручник. Одеса: «Юридика», 2024. 180 с.
177. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми протидії корупції в Україні: дис.... докт. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2020. 481 с.
178. Туляков В. А. Кримінологія сучасності. *Кримінологія в Україні та протидія злочинності*: зб. наук. ст. / за ред. М. П. Орзіха, В. М. Дрьоміна. Одеса: Фенікс, 2008. С. 71–79.
179. У KSE назвали суму збитків інфраструктурі України за рік повномасштабної війни. URL: <https://kse.ua/ua/> (дата звернення: 01.04.2026).
180. Узлов Д. Ю., Струков В. М., Власов О. В. та ін. Прикладний кримінальний аналіз на базі інформаційно-аналітичної системи «RICAS»: метод. рек. Харків, 2018. 90 с.

181. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Харків – Київ: Харк. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. внутр. справ, кримінологіч. асоц. України, Золота миля, 2017. 804 с.

182. Урба С. І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 26 (1). С. 22–25.

183. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 288 с.

184. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / Т. О. Кізіма, Н. Я. Кравчук, В. П. Горин та ін.; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2013. 287 с.

185. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні: метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

186. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Атіка, 2005. 332 с.

187. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

188. Хачатурян В. Х. Окремі напрямки впровадження зарубіжного досвіду функціонування податкової системи в Україні та шляхи її адаптації в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 547–554.

189. Холодненко Д. В. Контроль та контрольна функція органів публічної адміністрації: цілі, мета, завдання. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2(63). С. 104–108.

190. Черкасов М. О. Органи кримінальної юстиції у механізмі запобігання злочинам (кримінологічні аспекти): дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 196 с.

191. Черноус Ю. М. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю. *Право та державне управління*. 2013. № 4. С. 106–111.
192. Шакун В. І. Злочинність. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В. І. Шакун, В. І. Тимошенко та ін.* 2019. 544 с.
193. Шарая А. А. Державний контроль за діяльністю кредитних спілок в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1. Ч. 1. С. 322–329.
194. Шевчук І. В. Нормативно-правове забезпечення економічної безпеки України в контексті захисту національних інтересів держави. *Університетські наукові записки*. 2018. № 67–68. С. 313–321.
195. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): монографія. Харків: Основа, 2003. 208 с.
196. Школьніков В. І. Використання методу кримінального аналізу для протидії організований злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 300–303.
197. A Dynamic Analysis of Economic Crime in Europe: The Role of the European Institutions in the Prevention of Economic Crimes in the COVID-19 Pandemic. URL: https://www.eia.feaa.ugal.ro/images/eia/2022_3/FloreaAivaz.pdf (дата звернення: 01.04.2026).
198. Abgabenordnung (AO). buzer.de. URL: <https://www.buzer.de/AO.htm> (дата звернення: 01.04.2026).
199. ACFE. Occupational Fraud 2024: Global Fraud Study. Austin, 2024. URL: <https://pages.acfe.com/> (дата звернення: 01.04.2026).
200. Aivaz K.-A., Munteanu I., Chiriac A. (2025). An exploratory analysis of the dynamics of the activity of the Fiscal Anti-fraud Directorate General in the 2020-2025 period. *Technium Social Sciences Journal*. Vol. 30. P. 337-347. URL: <https://doi.org/10.47577/tssj.v30i1.6359> (дата звернення: 01.04.2026).
201. Association of Certified Fraud Examiners. *Occupational Fraud 2024: A Report to the Nations*. Austin, 2024. URL: <https://www.anchin.com/wp->

content/uploads/2024/08/2024-ACFE-Occupational-Fraud-Report.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

202. Becker Gary S., Stigler G. Law Enforcement, Malfeasance, and Compensation of Enforcers. *The Journal of Legal Studies*. 2014. № 3 (1). P. 1–18.

203. Code general des impôts. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006069577 (дата звернення: 01.04.2026).

204. Commission Decision 1999/352/EC, ECSC, Euratom of 28.04.1999 establishing the European Anti-Fraud Office (OLAF). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-anti-fraud-office-olaf.html?> (дата звернення: 01.04.2026).

205. Commission Decision 94/140/EC of 23.02.1994 setting up an advisory committee for the coordination of fraud prevention, OJ L 61, 4.3.1994. P. 27-28. URL: <http://eur-lex.europa.eu> (дата звернення: 01.04.2026).

206. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union 2012/C 326/01. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT> (дата звернення: 01.04.2026).

207. Convention drawn up on the basis of Article K.3 (2) (c) of the Treaty on European Union on the fight against corruption involving officials of the European Communities or officials of Member States of the European Union. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41997A0625\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41997A0625(01)) (дата звернення: 01.04.2026).

208. Council Act of 26.07.1995 drawing up the Convention on the protection of the European Communities' financial interests, Official Journal, 27.11.1995. P. 48–56. URL: <http://eur-lex.europa.eu/> (дата звернення: 01.04.2026).

209. Council regulation (EC) No 1798/2003 of 07.10.2003. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?from=PT&uri=CELEX%3A32003R1798&utm> (дата звернення: 01.04.2026).

210. Council Regulation (EC) No 1469/95 of 22.06.1995 on measures to be taken with regard to certain beneficiaries of operations financed by the Guarantee Section of the EAGGF (OJ L 145, 29.6.1995, pp. 1-3). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-system-to-identify-certain-beneficiaries-of-transactions-financed-by-the-eaggf-guarantee-section.html> (дата звернення: 01.04.2026).

211. Council Regulation (EC, Euratom). № 1605/2002 of 25.06.2002 on the Financial Regulation applicable to the general budget of the European Communities, Official Journal L 248 of 16.09.2002. P. 1. URL: <http://eur-lex.europa.eu> > (дата звернення: 01.04.2026).

212. Council Regulation (EEC) No 4045/89 of 21.12.1989 on scrutiny by Member States of transactions forming part of the system of financing by the Guarantee Section of the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund and repealing Directive 77/435/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A31989R4045&utm> (дата звернення: 01.04.2026).

213. Council regulation (EEC) No 595/91 of 04.03.1991. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A31991R0595&utm> (дата звернення: 01.04.2026).

214. Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12.10.2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32017R1939> (дата звернення: 01.04.2026).

215. Council Regulation (Euratom, EC) No 2185/96 of 11.11.1996 concerning on-the-spot checks and inspections carried out by the Commission in order to protect the European Communities' financial interests against fraud and other irregularities, OJ L 292, 15.11.1996. P. 2-5. URL: <http://eur-lex.europa.eu> (дата звернення: 01.04.2026).

216. Crime Survey for England and Wales. Official survey materials. 2025. URL:

<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/bulletins/crimeinenglandandwales/yearendingseptember2025> (дата звернення: 01.04.2026).

217. Decision 804/2004/EC of the European Parliament and of the Council of 21.04.2004 establishing a Community action programme to promote activities in the field of the protection of the Community's financial interests (Hercule programme), OJ L 143, 30.4.2004. P. 9-14. URL: <http://eur-lex.europa.eu> (дата звернення: 01.04.2026).

218. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20.05.2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/849/2024-12-30/eng?utm_source (дата звернення: 01.04.2026).

219. Directive (EU) 2016/2341 of the European Parliament and of the Council of 14.12.2016 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision (IORPs). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2341> (дата звернення: 01.04.2026).

220. Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 05.07.2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32017L1371> (дата звернення: 01.04.2026).

221. Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23.10.2018 on combating money laundering by criminal law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018L1673> (дата звернення: 01.04.2026).

222. Economic and social cost of fraud 2023 to 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/economic-and-social-cost-of-fraud-2023-to-2024/economic-and-social-cost-of-fraud-2023-to-2024> (дата звернення: 01.04.2026).

223. Economic crime plan 2023 to 2026. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/economic-crime-plan-2023-to-2026> (дата звернення: 01.04.2026).

224. Economic crime. *European Union Agency for Criminal Justice Cooperation*. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/annual-report-2023/economic-crime> (дата звернення: 01.04.2026).

225. Economic Security Strategy 2020–2023: International Committee of the Red Cross. Geneva, 2020. URL: https://www.icrc.org/en/download/file/166099/ecosec_strategy_2020-2023.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

226. European Anti-Fraud Office. URL: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/european-anti-fraud-office_en (дата звернення: 01.04.2026).

227. European Commission. *The OLAF Report 2024*. Brussels, 2025. URL: <https://www.iieta.com/eu-affairs> (дата звернення: 01.04.2026).

228. European Financial and Economic Crime Centre – EFECC. *Europol*. URL: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-financial-and-economic-crime-centre-efecc> (дата звернення: 01.04.2026).

229. European Financial and Economic Crime Centre – EFECC. URL: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-financial-and-economic-crime-centre-efecc> (дата звернення: 01.04.2026).

230. European Public Prosecutor's Office. *Annual Report 2024*. Luxembourg, 2025. URL: <https://www.eppo.europa.eu/assets/annual-report-2024/index.html> (дата звернення: 01.04.2026).

231. European Public Prosecutor's Office. *Annual Report 2025*. Luxembourg, 2026. URL: <https://www.eppo.europa.eu/assets/annual-report-2025/index.html> (дата звернення: 01.04.2026).

232. Eurostat – Crime statistics. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Crimestatistics#Total_recorded_crime (дата звернення: 01.04.2026).

233. Financial Action Task Force (FATF). URL: <https://www.fiu.gov.ua/content/uk/fatf.htm> (дата звернення: 01.04.2026).
234. Financijski inspektorat. URL: <https://tinyurl.com/yd3qs2ss> (дата звернення: 01.04.2026).
235. Finanzpolizei. URL: https://www.bmf.gv.at/betrugsbe-kaempfung/finanzpolizei/finanzpolizei.html#Aufgaben_der_Finanzpolizei (дата звернення: 01.04.2026).
236. Global Economic Crime and Fraud Survey 2024. London, 2024. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/economic-crime-survey.html> (дата звернення: 01.04.2026).
237. How are economic crimes punished in Ukraine and what to do about it? *Barristers Law Firm* (2018), <https://barristers.org.ua/news/kozhen-p-yatyj-yak-v-ukrayini-karayut-za-ekonomichni-zlochyny-ta-shho-z-tsym-robyty> (дата звернення: 01.04.2026).
238. Investigation Black Forest: EPPO carries out searches on suspicion of customs fraud involving the imports of aluminium from China. URL: <https://www.eppo.europa.eu/en/media/news/investigation-black-forest-eppo-carries-out-searches-suspicion-customs-fraud-involving> (дата звернення: 01.04.2026).
239. Jeandidier W. Droit penal des affaires. Paris. 2000. P. 196–198.
240. LeBlanc J., Elder J., Bruce C., Santos R., Cook T., Rodriguez E., Steiner F. Definition and Types of Crime Analysis. Standards, Methods, & Technology. *Overland Park, KS: International Association of Crime Analysts*. 2024. P. 9–15.
241. Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas. 2002 m. kovo 28 d. Nr. IX-816. URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163326/nERGdLerLR> (дата звернення: 01.04.2026).
242. Loeber R., Dustin P. Neurobiology and the Development of Violence: Common Assumptions and Controversies. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*. 2009. № 92(2-3). P. 206–225.

243. Lutz L.A. Integration problems of Ukraine's and European Union's Legal systems. *REVIEW of Comparative Law*. Lublin: KUL, Poland, 2014. Vol. 9. P. 163-175.

244. Mark Button. The Financial Cost of Fraud. *Technology Paper*. 2025. URL: <http://www.crowe.ie/wp-content/uploads/2025/08/The-Financial-Cost-of-Fraud-2025.pdf>.

245. Ministarstvo financija. URL: <https://iis3.globaldizajn.hr/mfin.gov.hr/oministarstvu/9> (дата звернення: 01.04.2026).

246. Ministru kabineta iekārtas likums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/175919-ministru-kabineta-iekartas-likums> (дата звернення: 01.04.2026).

247. Nelken D. Comparative Criminal Justice: Making Sense of Difference. S. l.: SAGE Publications Ltd., 2010. 136 p. (дата звернення: 01.04.2026).

248. Nonprofit Law in Germany. Council on Foundation. 2022. URL: https://cof-org.translate.google.com/content/nonprofit-law-germany?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 01.04.2026).

249. Oxford Dictionary of English / Stevenson, Angus. 3rd. Oxford University Press, 2010. P. VII. URL: https://archive.org/details/oxforddictionary0000unse_e8w8 (дата звернення: 01.04.2026).

250. Presentation by Brigadier-General Walter Cretella Lombardo to the European Parliament (Budgetary Control Committee) Brussels. 2005. URL: http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/partners-press-release-2005/eu_parliament_en.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

251. Ravnateljstvo policije. URL: <https://mup.gov.hr/ravnateljstvo-policije281611/281611> (дата звернення: 01.04.2026).

252. Regulation (EU) 2022/991 of the european parliament and of the council of 08.06.2022. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/CELEX_32022R0991_EN_TXT.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

253. Report from the commission to the european parliament and the council.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52016DC0472&> (дата звернення: 01.04.2026).

254. Rossy Q., Ribaux O. A Collaborative Approach for Incorporating Forensic Case Data into Crime Investigation Using Criminal Intelligence Analysis and Visualisation. *Science & Justice*. 2014. № 54 (2). P. 146–153.

255. Rus M.-I. The Knowledge Triangle in a Knowledge-Based Society, *Annals of Faculty of Economics*, 2013. № 1(1). P. 942-947.

256. Rybalchenko L, Ryzhkov E., Ohrimenco S. Economic crime and its impact on the security of the state. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1. № 2. URL: DOI:10.31733/2786-491X-2021-2-78-91.

257. Služba gospodarskog kriminaliteta i korupcije. URL: <https://tinyurl.com/yaqcqwsq> (дата звернення: 01.04.2026).

258. Smith Hayden P. Beyond Anomie: Alienation and Crime. *Critical Criminology*. 2008. № 16. P. 1–15. URL: <https://stars.library.ucf.edu/scopus2000/10538/>.

259. The Dutch tax system. Expatica. URL: <https://www.expatica.com/nl/finance/taxes/netherlands-tax-system-103981/> (дата звернення: 01.04.2026).

260. The Financial Action Task Force (FATF) is the global money laundering and terrorist financing watchdog. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/home.html> (дата звернення: 01.04.2026).

261. The Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts. URL: <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/LimaDeclaration.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).

262. The Partnership for Good Governance (PGG). URL: <https://www.coe.int/en/web/corruption/pgg-ii-eastern-partnership-programme> (дата звернення: 01.04.2026).

263. The United Nations Convention against Corruption (UNCAC). Office on Drugs and Crime. Corruption and Economic Crime Branch. URL: <https://www.unodc.org/corruption/en/uncac/learn-about-uncac.html> (дата звернення: 01.04.2026).

264. Tracfin – Service de renseignement financier. URL: <https://www.economie.gouv.fr/tracfin> (дата звернення: 01.04.2026).

265. TRACFIN, LCB-FT: état de la menace 2024–2025. URL: https://www.economie.gouv.fr/files/files/directions_services/tracfin/media-document/TRACFIN_2024_Tome3_FR_WEB_0.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

266. Tychyna D., Topchii N., Moroz Y., Paseka M., & Matsak O. (2026). Economic Mechanisms for Preventing Tax Evasion and Financial Crimes (Економічні механізми запобігання фінансовим злочинам у системі оподаткування): Cross-Country Evidence. *Journal of Applied Economic Sciences (JAES)*, Vol. 1(91). Issue XXI, Special. P. 99–114.

267. Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva financija. URL: <https://iis3.globaldizajn.hr/mfin.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-2507/ustrojstvo-84/84> (дата звернення: 01.04.2026).

268. Welcome to the Economic Crime and Cooperation Division. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/corruption> (дата звернення: 01.04.2026).

269. What is Economic Crime? URL: <https://www.gov.uk/government/publications/economic-crime-and-corporate-transparency-bill-2022-factsheets/fact-sheet-economic-crime-in-the-uk> (дата звернення: 01.04.2026).

270. Zakon o financijskom inspektoratu Republike Hrvatske. NN 85/08, 55/11, 25/12 od 28.02.2012. URL: <https://www.zakon.hr/z/262/Zakon-ofinancijskom-inspektoratu-Republike-Hrvatske>; URL: <https://tinyurl.com/yd3qs2ss>. (дата звернення: 01.04.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Davydenko T. Subjects of prevention of criminal offences in the field of economy in the countries of the European union. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6 (340). pp. 101-105. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.6.10>

2. Давиденко Т. М. Нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах європейського союзу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 1. С. 165-172. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.27>

3. Давиденко Т. М. Взаємодія суб'єктів європейського союзу та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. №1 (341). С.37-43.
DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2025.1.07>

4. Давиденко Т. М. Контрольно-наглядова діяльність та її вплив на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. №2 (342). С. 27-34.
DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2025.2.05>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Давиденко Т. М. Кримінологічні парадигми та їх вплив на формування міждержавної європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика* : матеріали кругл. столу (Київ, 26 трав. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 63–67.

6. Давиденко Т. М. Форми та види використання спеціальних економічних під час запобігання кримінальним правопорушенням. *Актуальні*

питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 1 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 282–286.

7. Давиденко Т. М. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали кругл. столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 77–79.

Зведені дані

опитування 96 слідчих Національної поліції, 75 детективів БЕБ в рамках теми «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки»

Мета анкетування: з'ясування професійної думки щодо актуальних криміногенних чинників, стану запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, ефективності міжвідомчої взаємодії, аналітичного забезпечення та можливостей імплементації кращих практик Європейського Союзу.

Результати можуть бути використані як емпірична база дисертаційного дослідження.

Мета анкетування: з'ясування професійної думки щодо актуальних криміногенних чинників, стану запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки, ефективності міжвідомчої взаємодії, аналітичного забезпечення та можливостей імплементації кращих практик Європейського Союзу.

Результати можуть бути використані як емпірична база дисертаційного дослідження.

№	Питання та варіанти відповідей	Слідчі НПУ (96)	Детективи БЕБ (75)
1	Чи вважаєте Ви, що кримінальні правопорушення у сфері економіки становлять одну з основних загроз економічній безпеці держави? Так Ні	90 (93.8%) 6 (6.2%)	72 (96.0%) 3 (4.0%)
2	Чи спостерігається, на Вашу думку, зростання латентності кримінальних правопорушень у сфері економіки в Україні? Так Ні	84 (87.5%) 12 (12.5%)	68 (90.7%) 7 (9.3%)
3	Чи пов'язуєте Ви поширення економічної злочинності з недосконалістю механізмів фінансового контролю? Так Ні	82 (85.4%) 14 (14.6%)	65 (86.7%) 10 (13.3%)

№	Питання та варіанти відповідей	Слідчі НПУ (96)	Детективи БЕБ (75)
4	Чи є корупція одним із ключових чинників вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки? Так Ні	91 (94.8%) 5 (5.2%)	71 (94.7%) 4 (5.3%)
5	Чи потребує система запобігання економічним кримінальним правопорушенням в Україні суттєвого вдосконалення? Так Ні	88 (91.7%) 8 (8.3%)	70 (93.3%) 5 (6.7%)
6	Чи вважаєте Ви ефективною чинну міжвідомчу взаємодію правоохоронних і контролюючих органів у цій сфері? Так Ні	39 (40.6%) 57 (59.4%)	29 (38.7%) 46 (61.3%)
7	Чи є, на Вашу думку, належним рівень аналітичного супроводу виявлення економічних кримінальних правопорушень? Так Ні	44 (45.8%) 52 (54.2%)	31 (41.3%) 44 (58.7%)
8	Чи доцільно впроваджувати в Україні кращі практики Європейського Союзу щодо запобігання економічній злочинності? Так Ні	87 (90.6%) 9 (9.4%)	69 (92.0%) 6 (8.0%)
9	Чи підтримуєте Ви розширення використання ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу? Так Ні	85 (88.5%) 11 (11.5%)	67 (89.3%) 8 (10.7%)
10	Чи сприяє цифровізація державного управління зниженню рівня економічної злочинності? Так Ні	63 (65.6%) 33 (34.4%)	51 (68.0%) 24 (32.0%)
11	Чи вважаєте Ви за необхідне посилити контроль за діяльністю юридичних осіб із підвищеним ризиком фіктивності? Так Ні	80 (83.3%) 16 (16.7%)	64 (85.3%) 11 (14.7%)

№	Питання та варіанти відповідей	Слідчі НПУ (96)	Детективи БЕБ (75)
12	Чи є достатнім рівень обміну інформацією між органами досудового розслідування та органами фінансового контролю? Так Ні	41 (42.7%) 55 (57.3%)	30 (40.0%) 45 (60.0%)
13	Чи підтримуєте Ви необхідність удосконалення механізму подання та аналізу повідомлень про підозрілі фінансові операції? Так Ні	83 (86.5%) 13 (13.5%)	66 (88.0%) 9 (12.0%)
14	Чи вважаєте Ви, що економічні кримінальні правопорушення дедалі частіше мають організований характер? Так Ні	86 (89.6%) 10 (10.4%)	69 (92.0%) 6 (8.0%)
15	Чи є, на Вашу думку, транскордонний елемент суттєвим чинником сучасної економічної злочинності? Так Ні	79 (82.3%) 17 (17.7%)	63 (84.0%) 12 (16.0%)
16	Чи потребує подальшого розвитку інститут арешту та конфіскації активів, одержаних злочинним шляхом? Так Ні	84 (87.5%) 12 (12.5%)	68 (90.7%) 7 (9.3%)
17	Чи підтримуєте Ви посилення кримінологічної розвідки у сфері економіки як окремого напрямку запобіжної діяльності? Так Ні	82 (85.4%) 14 (14.6%)	66 (88.0%) 9 (12.0%)
18	Чи є, на Вашу думку, належним рівень професійної підготовки працівників щодо розслідування економічних кримінальних правопорушень? Так Ні	47 (49.0%) 49 (51.0%)	34 (45.3%) 41 (54.7%)

№	Питання та варіанти відповідей	Слідчі НПУ (96)	Детективи БЕБ (75)
19	Чи доцільно посилити роль аналітичних підрозділів у структурі органів, що протидіють економічній злочинності? Так Ні	81 (84.4%) 15 (15.6%)	65 (86.7%) 10 (13.3%)
20	Чи вважаєте Ви ефективним використання міжнародного співробітництва у протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки? Так Ні	58 (60.4%) 38 (39.6%)	47 (62.7%) 28 (37.3%)
21	Чи слід удосконалити законодавство України з урахуванням стандартів Європейського Союзу у сфері запобігання економічній злочинності? Так Ні	89 (92.7%) 7 (7.3%)	71 (94.7%) 4 (5.3%)
22	Чи є, на Вашу думку, достатнім рівень технічного забезпечення підрозділів, які документують економічні кримінальні правопорушення? Так Ні	46 (47.9%) 50 (52.1%)	33 (44.0%) 42 (56.0%)
23	Чи підтримуєте Ви створення єдиної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи у сфері протидії економічній злочинності? Так Ні	88 (91.7%) 8 (8.3%)	70 (93.3%) 5 (6.7%)
24	Чи вважаєте Ви доцільним ширше використання непрямих методів аналізу доходів і витрат у виявленні кримінальних правопорушень у сфері економіки? Так Ні	77 (80.2%) 19 (19.8%)	61 (81.3%) 14 (18.7%)
25	Чи погоджуєтесь Ви, що ефективне запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки має ґрунтуватися на поєднанні кримінологічних, процесуальних, фінансово-контрольних та аналітичних заходів? Так Ні	92 (95.8%) 4 (4.2%)	73 (97.3%) 2 (2.7%)

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

2026 року

АКТ

20 . 05 .2026

м. Київ

№ 169-40

Впровадження результатів
дисертації Давиденко Т.М.
у наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи в складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Антіпової Ольги Петрівни;
- т.в.о. завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології, старшого наукового співробітника, кандидата юридичних наук майора поліції Єфіменка Ігоря Миколайовича;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 081 «Право», та наукові праці аспіранта науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Давиденко Тетяни Михайлівни на тему «Кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки (на матеріалах Європейського Союзу)» та на основі проведеного аналізу дійшла висновку, що в роботі реалізовано теоретико-правовий підхід до формування запобігання кримінальних правопорушень з розробленням пропозицій щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів і судово-експертних установ в умовах воєнного стану.

Проаналізовано основні результати дослідження Давиденко Т.М., зокрема наукові праці, у яких опубліковано теоретичні положення дисертації:

1. Davydenko T. Subjects of prevention of criminal offences in the field of economy in the countries of the European union. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6 (340). P. 101–105.

2. Давиденко Т. М. Нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 1. С. 132–137.

3. Давиденко Т. М. Взаємодія суб'єктів європейського союзу та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 1 (341). С. 37–43.

4. Давиденко Т. М. Контрольно-наглядова діяльність та її вплив на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 2 (342). С. 27–34.

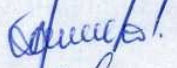
5. Давиденко Т. М. Кримінологічні парадигми та їх вплив на формування міждержавної європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика : матеріали круглого столу* (Київ, 26 трав. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 63–67.

6. Давиденко Т. М. Форми та види використання спеціальних економічних під час запобігання кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 1 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 282–286.

7. Давиденко Т. М. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації : матеріали круглого столу* (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 77–79.

На підставі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що зазначені вище матеріали дисертаційного дослідження Давиденко Т.М. використовуються в науковій діяльності НАВС під час підготовки монографій, підручників і навчальних посібників, розроблення методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, а також обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких передбачає здійснення наукових досліджень.

Члени комісії:

 Ольга АНТИПОВА
 Ігор ЄФІМЕНКО
 Олена ТИХОНОВА
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

20.05.2026 року

АКТ

20.05.2026

м. Київ

№ 168-07

**Впровадження результатів
дисертаційного дослідження в
освітній процес НАВС**

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи в складі:

- заступника начальника відділу організації освітнього процесу, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника полковника поліції Корольчука Віктора Володимировича;
- т.в.о. завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології, старшого наукового співробітника, кандидата юридичних наук майора поліції Єфіменка Ігоря Миколайовича;
- завідувача кафедри кримінології та інформаційних технологій, доктора філософії, капітана поліції Школьнікова Владислава Ігоровича;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали результатів дисертаційного дослідження аспіранта науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології, Давиденко Тетяни Михайлівни на тему «Кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки (на матеріалах Європейського Союзу)», а саме:

1. Davydenko T. Subjects of prevention of criminal offences in the field of economy in the countries of the European union. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6 (340). P. 101–105.

2. Давиденко Т. М. Нормативно-правове забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 1. С. 132–137.

3. Давиденко Т. М. Взаємодія суб'єктів європейського союзу та України щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 1 (341). С. 37–43.

4. Давиденко Т. М. Контрольно-наглядова діяльність та її вплив на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 2 (342). С. 27–34.

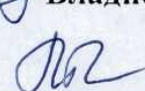
5. Давиденко Т. М. Кримінологічні парадигми та їх вплив на формування міждержавної європейської системи запобігання кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика* : матеріали круглого столу (Київ, 26 трав. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 63–67.

6. Давиденко Т. М. Форми та види використання спеціальних економічних під час запобігання кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 1 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 282–286.

7. Давиденко Т. М. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки в країнах Європейського Союзу. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 77–79.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що інформаційні видання містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», «Актуальні проблеми превентивної діяльності органів національної поліції», «Аналіз та прогнозування злочинності», «Сучасна стратегія економічної безпеки» під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати його до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Ігор ЄФІМЕНКО
 Владислав ШКОЛЬНІКОВ
 Людмила ГАЙДАР